

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KUR'ÂN-I KERÎM OKUMA VE KIRÂAT İLMİ BİLİM DALI

KUR'AN HARFLERİNİN SIFATLARI YAYGIN
UYGULAMA HATALARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

ALİ MACİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ALİ ÖGE

KONYA 2022

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Bilimsel Etik Bildirimi

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ali MACİT		
	Numarası	20810601160		
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Kur'an Harflerinin Sıfatları Yaygın Uygulama Hataları ve Çözüm Önerileri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ali MACİT

ÖNSÖZ

Allah'ın (cc) insanlığın ihyası için göndermiş olduğu son ilâhî kitap olan Kur'ân-ı Kerîm hem lafız hem de mana itibariyle muhafaza altına alınmıştır. Zîra insanlar için hidâyet kaynağı, Müslümanlar için rehber olan Kur'ân'ın en doğru şekilde öğrenilip hayata tatbik edilmesi çok önemli olduğu gibi telaffuzunun da doğru olması elzemdir. Çünkü mananın doğru anlaşılması telaffuzun doğruluğuyla alakalıdır.

İslam dininin geniş kitlelere yayılmasının bir sonucu olarak Kur'ân kendi dilleriyle inmiş olan Araplar ve Arap alfabesiyle henüz tanışmamış olan nice Acem topluluklar bu dinin kutsal kitabına muhatap oldular. Buna bağlı olarak dil ve çevre farklılıklarının etkisiyle Kur'ân-ı Kerîm'in telaffuzunda birtakım farklılıklar görülmeye başlandı. Bu vb. sebeplerden dolayı Kur'ân'ın doğru okunması için kıraat ilminin iyi bir şekilde sistematize edilip doğru öğrenilmesi ve öğretilmesi zaman içerisinde en temel meselelerden biri haline geldi.

Müslümanların anayasa kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'deki ilâhî muradın tam ve doğru olarak anlaşılması, Kur'ân-ı Kerîm'in her yönden mucize oluşuna bir halel gelmemesi, işitenler üzerinde ulvî tesirini ifa etmesi ve dinleyenlerin sema zevkini tadabilmesi gibi önemli gerekçeler Kur'ân-ı Kerîm'in tilavetinde birbirinden ayrılması mümkün olmayan mahrec ve sıfat-ı lâzıme ikilisinin kâmil derecede uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Mesele bu kadar ehemmiyetli olmasına rağmen etrafımızda gözlemediğimiz ve çalışmamızın temelini oluşturan Kur'ân harflerinin mahrec ve sıfatlarının icra edilmesi esnasında yapılan bâriz hatalar ve sergilenen özensizlik bizleri bu alanda bir çalışma yapmaya sevk etmekle beraber çalışma alanı olarak da doğru bir alan seçtiğimiz hususunda bizleri cesaretlendirmiştir.

Mevcut sorunun farkında olunarak yapılan çalışmalara rağmen telaffuz hatalarının artarak devam etmesi, Kur'ân eğitim ve öğretiminde kullanılan argümanlardan en azından bir ya da birkaç tanesinde eksiklik olduğunu göstermektedir. Eksiklikler iki noktada yoğunlaşmaktadır: Birincisi; her hatanın bir başlangıç noktası vardır tezinden hareketle Kur'ân-ı Kerîm'i öğreten ve "*Fem-i Muhsin*" olması gereken kişilerin gerçekten bu vasfa sahip olup olmadıkları ve ilk

öğretim aşamasında hatalı öğretim yapılıp yapılmadığı, ikincisi ise; Kur'ân-ı Kerîm öğretiminde kullanılan metodun sağlıklı olup olmadığı yönündeki tereddütlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'i daha düzgün, daha doğru okuyabilmek adına aldığımız eğitimler esnasında mensubu olduğumuz camiamızda ve her kademedeki akademik çevremizde öğretici ve öğrenci konumunda bulunan kişilerin harfleri telaffuzlarında ve sıfatları icralarının yanı sıra, dinlediğimiz Kur'ân kârîlerinin okuyuşları esnasında harflerin mahreçleri ve sıfatları ile ilgili karşılaşmış olduğumuz farklı icralar bizi "Kur'ân Harflerinin Sıfatları, Yaygın uygulama Hataları ve Çözüm Önerileri" adlı çalışmayı yapmaya yöneltti.

Tezimizin hazırlanma sürecinde bize yol gösteren ve kıymetli katkılarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Ali ÖGE hocama, Doç. Dr. Ali ÇİFTÇİ ve Doç. Dr. Recep KOYUNCU hocalarıma, İstanbul Haseki Reisülkurra Abdurrahman Gürses Eğitim Merkezi Müdürü Osman EGİN hocama ve ilk Kur'ân-ı Kerîm öğretmenim Seyfettin ÇOBAN hocama minnet ve şükranlarımı arz etmeyi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
ÖZET	xi
ABSTRACT.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
ÇALIŞMANIN KONUSU.....	2
ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	3
ÇALIŞMANIN METODU VE SİSTEMATİĞİ.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	5
KUR'ÂN HARFLERİNİN MAHREÇ VE SIFATLARI	5
1.1.Tecvîd	5
1.1.1. Tecvîdin Lügavî ve İstılâhî Manaları	5
1.1.2. Tecvîd İlminin Konusu	6
1.1.3. Tecvîd İlminin Gayesi	6
1.1.4. Tecvîdin Önemi.....	7
1.1.5. Tecvîd İlmini Öğrenme Yolları.....	8
1.1.6. Tecvîdin Hükümü.....	8
1.2.Harf	10
1.2.1. Harfın Lügavî Manası	10
1.2.2. Harfın İstılâhî Manası	11
1.2.3. Harflerin İsimleri ve Kısımları.....	12
1.2.3.1. Aslî Harfler	14
1.2.3.2. Fer'î Harfler	16
1.2.4. Harflerin Mahreçleri	18

1.2.4.1. Mahrecin Tanımı	18
1.2.4.2. Mahrecin Kısımları.....	19
1.2.4.2.1. Küllî Mahrec	19
1.2.4.2.2. Cüz'î Mahrec.....	19
1.2.4.2.3. Hakîkî Mahrec (Mahrec-i Muhakkak)	20
1.2.4.2.3.1. Boğaz Bölgesi (الْحَلْقُ).....	20
1.2.4.2.3.2. Dil Bölgesi (اللِّسَانُ).....	20
1.2.4.2.3.3. Dudaklar Bölgesi (الشَّفَقَاتَانِ).....	21
1.2.4.2.4. Takdîrî Mahrec (Mahrec-i Mukadder)	22
1.2.4.2.4.1. Cevf Bölgesi (الجوف).....	22
1.2.4.2.4.2. Hayşûm Bölgesi (الخيْشوم).....	23
1.2.4.2.4.3. Görsel Olarak Harflerin Mahreçleri	24
1.2.5. Harflerin Sıfatları.....	25
1.2.6. Sıfatları Bilmenin Faydaları.....	25
1.2.7. Sıfatların Sayıları	26
1.2.8. Sıfatların Kısımları	28
1.2.8.1. Kuvvet ve Zayıflıkları İtibariyle Sıfatlar	28
1.2.8.1.1. Kuvvetli sıfatlar.....	28
1.2.8.1.2. Zayıf Sıfatlar	28
1.2.8.2. Bir Harfin Zâtında Bulunup Bulunmama İtibariyle Sıfatlar.....	29
1.2.8.2.1. Sıfât-ı Lâzıme (Lâzımî Sıfatlar)	29
1.2.8.2.2. Sıfât-ı Arıza (Ârızî Sıfatlar)	29
1.3.Sıfatların İncelenmesi	30
1.3.1. Lâzımî sıfatlar	30
1.3.1.1. Zıddı olan sıfatlar.....	30
1.3.1.1.1. Cehr Sıfatı.....	31

1.3.1.1.2.	Hems Sıfatı	32
1.3.1.1.3.	Rihvet Sıfatı.....	32
1.3.1.1.4.	Şiddet Sıfatı	33
1.3.1.1.5.	Beyniyye/Tevassut Sıfatı.....	34
1.3.1.1.6.	İsti'la Sıfatı	35
1.3.1.1.7.	İstifale Sıfatı	35
1.3.1.1.8.	İtbâk Sıfatı	36
1.3.1.1.9.	İnfitâh Sıfatı.....	37
1.3.1.1.10.	İzlak Sıfatı	37
1.3.1.1.11.	İsmat Sıfatı	38
1.3.1.1.12.	Hafâ Sıfatı.....	39
1.3.1.1.13.	Zuhur Sıfatı.....	40
1.3.1.2.	Zıddı Olmayan Sıfatlar	40
1.3.1.2.1.	Kalkale Sıfatı	40
1.3.1.2.2.	Safir Sıfatı.....	41
1.3.1.2.3.	Tefeşşi Sıfatı.....	42
1.3.1.2.4.	İstitâle Sıfatı.....	42
1.3.1.2.5.	Tekrir Sıfatı	43
1.3.1.2.6.	İnhiraf Sıfatı.....	44
1.3.1.2.7.	Lîn Sıfatı.....	44
1.3.1.2.8.	Ğunne Sıfatı.....	45
İKİNCİ BÖLÜM.....		48
SIFATLARIN UYGULANMASINDA GÖRÜLEN YAYGIN HATALAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ		48
2.1.1.	Cehr Sıfatı	49
2.1.2.	Hems Sıfatı	50

2.1.3. Rihvet Sıfatı	51
2.1.4. Şiddet Sıfatı.....	52
2.1.5. Beyniyye Sıfatı	55
2.1.6. İsti'la Sıfatı	57
2.1.7. İstifale (inhifad) Sıfatı.....	59
2.1.8. İtbâk Sıfatı.....	62
2.1.9. İnfitâh Sıfatı	64
2.1.10. İzlak Sıfatı	66
2.1.11. İsmat Sıfatı	66
2.1.12. Hafa Sıfatı	67
2.1.13. Zuhur Sıfatı	68
2.1.14. Safir Sıfatı	68
2.1.15. Kalkale Sıfatı.....	69
2.1.16. Tefeşsi Sıfatı.....	74
2.1.17. İstitâle Sıfatı	74
2.1.18. Tekrir Sıfatı	78
2.1.19. İnhiraf Sıfatı	80
2.1.20. Lîn Sıfatı.....	80
2.1.21. Ğunne Sıfatı	81
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA.....	86

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ali MACİT		
	Numarası	20810601160		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Kur'ân-ı Kerîm Okuma ve Kıraat İlmi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç.Dr. Ali ÖGE		
Tezin Adı	Kur'ân Harflerinin Sıfatları, Yaygın Uygulama Hataları Ve Çözüm Önerileri			

Bu çalışmada Kıraat İlminde çok önemli bir yere sahip olan harflerin sıfatları, sıfatların uygulanmasında görülen yaygın uygulama hataları ve bu hataların giderilmesi hususunda çözüm önerileri konusu ele alınacaktır. Kur'ân kıraatinde dil, eğitim, çevre ve diğer faktörlere bağlı olarak farklı hatalar görülmektedir. Bu hataların giderilmesi için harf, mahreç ve sıfatların iyi bilinmesi ve gerekli pratik tekrarlarla yeterli uygulamaların yapılması gereklidir. Bu çalışmada öncelikle geleneksel (klasik) kaynaklar incelenip konular araştırılmış, sonrasında yakın zaman ve günümüz çalışmaları harmanlanarak elde edilen bilgiler ışığında icra edilen okuma biçimleri değerlendirilerek yaygın hataların tespiti ve düzeltilmesi için gerekli olan bilgi ve uygulamalara yer verilecektir. Çalışma iki bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde tecvîd ilmi ve harflerin mahreçleri hakkında genel bilgi verilecektir. İkinci bölüm; harflerin sıfatlarının örneklerle birlikte işlenişi, Kur'ân tilaveti esnasında sıfatların icrasında görülen yaygın hatalar, bu hataların giderilmesi için çözüm önerileri ve genel değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümünden oluşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kıraat, Mahrec, Sıfat, Tecvîd,

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Ali MACİT		
	Student Number	20810601160		
	Department	Quran Reading and Recitation Science		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç.Dr. Ali ÖGE		
Title of the Thesis/Dissertation	Adjektives of the Letters of the Qur'an Common Application Errors and Solution			

In this study, the adjectives of the letters, which have a very important place in the Science of Recitation, the common practice errors in the application of adjectives and the solution proposals for the elimination of these errors will be discussed. There are different errors in the recitation of the Qur'an depending on language, education, environment and other factors. In order to eliminate these mistakes, it is necessary to know the letters, origins and adjectives well and to make adequate practices with the necessary theoretical repetitions. In this study, first of all, traditional (classical) sources were examined and the subjects were researched in depth, then, in the light of the information obtained by blending recent and current studies, the information and practices required for the detection and correction of common mistakes were included by evaluating the reading styles performed. The study will consist of two parts. In the first part, necessary information will be given about the science of tajwid and the origins of letters. Second part; The processing of the adjectives of the letters together with the examples, the common mistakes seen in the execution of the adjectives during the Qur'an recitation, the solution suggestions to eliminate these errors, and the conclusion section in which the general evaluation is made.

Key Words: Qur'an, Recitation, Mahrec, Adjective, Tajwid,

KISALTMALAR

Bkz.:	Bakınız
Bs.:	Basım
c.:	Cilt
cc:	Celle Celâluhû
DİA:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
İFAV:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı
KTP:	Kütüphanesi
M.Ü.İ.F.V.:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
Ö.:	Ölüm tarihi
S.:	Sayfa
S.a.s. :	Sallallahu aleyhi ve Sellem
Sad.:	Sadeleştiren
ss.:	Sayfa sayısı
Thk:	Tahkik
Tsh.:	Tashih
TV.:	Televizyon
Ts.:	Tarihsiz
Ty.:	Tarih Yok
vb.:	Ve benzeri
vd. :	Ve diğerleri

GİRİŞ

Kur’ân-ı Kerîm lafızları, kendine has nutku ve manası itibariyle her türlü tutarsızlıktan uzak mükemmel olarak nazil olmuştur. Bu itibarla, Kur’ân okuyanların bu mükemmelliği bozacak ve anlam bozukluğuna sebep olabilecek hatalı okuyuşlardan özenle kaçınmaları ve meydana gelebilecek hataları mümkün olan en az seviyeye indirmeleri gerekmektedir.

Ne var ki Kur’ân eğitimi söz konusu olunca ülkemiz için belli başlı eğitim kurumları olan İlâhiyat fakülteleri, İmam-Hatip liseleri ve Kur’ân Kurslarında Kur’ân eğitiminin bir bütün olarak arzu edilen nitelikte gerçekleştirilemediği gözlemlenmektedir. Söz konusu bu kurumların Kur’ân eğitimi veren başlıca kurumlar olması ve halkımızın da bu kurumlara çokça rağbet etmesine rağmen genel itibariyle Fem-i muhsin Kur’ân öğreticilerinin sayısının az olması ve nitelikli öğrenci potansiyelinin istenen seviyede olmaması, Kur’ân eğitimi ve öğretimi açısından ciddi manada problemlerimizin olduğunu göstermektedir.

Kadîm ulemamızın harflerin mahreçleri ve sıfatları konusunda ileri sürdükleri çok sayıda görüş, yaptıkları zihinsel faaliyetler neticesinde hâsıl olan bilgiler ve uygulamalar sayesinde Kur’ân-ı Kerîm kıraati hiçbir kesintiye uğramadan en yalın haliyle bize kadar ulaşmıştır. Âlimlerimizin Kur’ân kıraati noktasındaki hassasiyetleri olmasaydı tarihin akışı içerisinde harfler hakkında mahrec, sıfat ve ses uyumu hatalarını anlamamız mümkün olmayabilirdi. Çünkü bu tür hataları tespit edebilmek kıraat konusunda hem bilgili hem de mâhir olmayı gerektirir.

Kur’ân kıratında asıl olan “*Fem-i Muhsin*” dir denilmektedir. Bu teori doğru olmakla birlikte “*Fem-i Muhsin*” kimdir ve tek başına yeterli midir? sorusu cevaplanmaya muhtaçtır. Ulemanın kıraat konusundaki görüşlerinden habersiz, teorik bilgi, pratik ve aktarım bilgi-becerileri yeterli düzeyde olmayıp icâzet sahibi olmayan bir kimse görev icra etse de “*Fem-i Muhsin*” olabilir mi?

Kıraat ilmi İslami ilimler içerisinde her ne kadar sesli (sema) olarak naklediliyor ise de aslında hem sema’ hem de yazılı bilgiler olarak aktarılır. Bu sebeptendir ki yazılı kaynaklar kullanılmadan sadece işitmeye dayalı olarak verilen bir

Kur'ân eğitimi taklitten öteye geçemez. Çünkü harflerin mahrec ve sıfat bilgileri kitabı olup yazıyla, seslendirmesi (nutk) ise “*Fem-i Muhsin*” den işiterek (sema) yoluyla aktarıldığında kâmil manada bir aktarım gerçekleşmiş olur.

Kur'ân eğitimi veren bir “*Fem-i Muhsin*”in iyi bir okuyucu olduğunu, kendi yöresinde iyi bir kıraat öğretimi yapmış olmasını ve onun kıraatinin kendisinden sonraki nesillere sözlü olarak aktarılmış olmasını varsayalım. Belli bir zaman sonra ortada kaynak alınacak bir metin bulunmadığı için ne kadar dikkat edilirse edilsin o yöreye has ses özellikleri ve mahrec yerlerindeki farklılıklar gibi birtakım yerel unsurların bu kıraate karışması kaçınılmaz olacaktır.

ÇALIŞMANIN KONUSU

Kur'ân'ın nüzulünden günümüze kadar Kur'ân öğretimi ve icrası (tilaveti) esnasında uygulama sorunları ve yaygın hatalar hep var olmuştur. Dijital teknoloji çağının yaşanmasının bir sonucu olarak dünyanın her tarafına erişimin çok kolay ve hızlı olması bu sorunu iyice gözler önüne sermiştir. Özellikle Arap olmayan toplumların (Acem) Kur'ân-ı Kerîm'i kendi aksanlarıyla okumaları ve bu okumayı sonraki nesillere aktarırken kendi yöresel ses özelliklerini katmaları neticesinde adeta her millete has bir okuyuş tarzı meydana gelmiştir. Önceki dönemlerde her toplumun kendine has okuyuş tarzlarının tespit edilmesi çok kolay değildi. Hatalı okudukları konusunda bilgi sahibi de değillerdi. Buna sebep olarak toplumlar arası iletişimin bu günkü gibi kolay ve hızlı olmaması, ilim için çok uzun mesafeli, meşakkatli ve tehlikeli yolculukların yapılması ve “*Fem-i Muhsin*” den mahrum olunması gösterilebilir.

Günümüzde teknolojinin ilerlemesi, haberleşme araçlarının çoğalması ve yaygınlaşması, her insanın bu teknolojik imkânlardan yararlanarak aslî kaynaklara, *Fem-i Muhsin* ve model okuyuculara rahatlıkla ulaşmasına, kendi okuyuşlarını test eder hale gelmesine ve yaygın hataların kolaylıkla fark edilmesine imkân sağlamıştır. Ülkemizde; konuşulan lehçelerinden kaynaklanan farklı okumalar, seslendirmede ‘ü’ ve ‘ı’ sesleri, mahrec noktasında alfabemizde kullanmadığımız “ط” “ض” “ع” “خ” gibi harflerin telaffuzu, sıfatların icra edilmesinde teorik ve pratik ilmî eksiklik, sonrasında ifrat-tefrit göze çarpan en belirgin problemlerdir. Arap fonetiğinde olmayan “ı” ve “ü”

sesleri ile tilavet ve tahkiki bilgidен yoksun olmak adeta geleneksel bir ekol haline gelmiş, kendi içerisinde görece sağlam bir zemin oluşturarak dışarıdan gelen farklı fonetiklere karşı kendini savunur hale gelmiştir. Hâlbuki Kur’ân’ın aslı Arapça’dır. Arapça’da seslendirmeler harflerin zâtında olan sıfatlarla yapılmaktadır. Bu sıfatların keyfiyeti ise Arap lügatine mahsustur.

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Yaygın uygulama hataları gerek seslendirme ve gerekse anlamsal açıdan ciddi sorunlara sebep olduğu için problem teşkil etmektedir. Özellikle bölgesel okumalar kendi içerisinde bir ekol haline geldiğinden dolayı eleştiriye de açık değillerdir. Öyle ki, ilmî hakikatlerden uzak olup durumunu kanıksamış, yanlışını doğru kabul etmiş ve buna hakikat olarak inanmış kişiler bu sorunu tespit edip çözüm odaklı girişimlerde bulunanları kınayacak durumu gelmişlerdir. Oysa bu konular hem geleneksel kaynaklar kullanılarak hem de değişik bölgelerde takip edilen okuma biçimleri birlikte değerlendirilerek bütüncül bir yöntemle ele alınarak çözümlenmesi gerekir. Zira söz konusu olan Kur’ân kelimeleridir. Bu noktada şu soruların sorulması ve bu sorulara verilen doğru cevaplar meselenin çözümüne katkı sağlayacaktır:

1-Yaygın hatalar ve uygulama sorunlarının tespitinde kıstas ne olmalıdır?

2-Bu sorunlar ele alınırken kıraat ilminin hangi temel ilkeleri uygulanacaktır?

3-Geleneksel kaynaklarımızın verilerine göre mi değerlendirilecek yoksa İslam aleminde “*Fem-i Muhsin*” denilen icracıların tecrübelerine göre mi değerlendirilecek?

4-Yaygın hatalar ve uygulama sorunları ele alınırken sıfat uygulamaları ve yapılan uygulama hatalarının önem derecesi nedir?

Bu sorulara verilecek cevaplar ile birlikte yapılacak değerlendirmeler bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmayı önemli kılan diğer bir husus da Ali Çiftçi’nin “Harflerin İsimleri, Yapıları ve Özellikleri”, Ali Öge’nin Saçaklızâde’nin “Mahreç ve Sıfatlar Konusundaki Tartışmalara Yaklaşımı”, “Nitelik Bağlamında Kur’an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme”, Recep Koyuncu’nun “İdeal Kur’ân Öğretimi: Sorunlar Ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme”, İrfan Çakıcı’nın “Kur’an Tilavetinde Nitelik Sorunu”, Nazife Nihal İnce’

“Geçmişten Günümüze Zâd Sesi Tartışmaları” ile Abdurrahim Dursun’un “Kıraat İlminde Uygulama Sorunları ve Yaygın Hatalar” konulu çalışmalarının yanı sıra harflerin sıfatları ile ilgili müstakil ve kapsamlı bir alan çalışması olmasındır.

Çalışmamızın gayesi harflerin sıfatları konusunda farkındalık meydana getirmek ve sıfatların uygulanması konusunda var olan farklı uygulamaları tespit etmektir. Sonrasında bu okuyuşların kitabî ve şifahî referanslarını ortaya koyarak tespit edilen farklı icraları bilimsel tarafsızlık çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutmaktır.

ÇALIŞMANIN METODU VE SİSTEMATİĞİ

Harflerin sıfatlarının icrasında yaygın hatalar ve çözüm önerileri meselesini merkeze alan bu çalışmada takip edeceğimiz metodu şu şekilde ifade edebiliriz;

Çalışma iki bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde çalışmaya zemin oluşturmada elzem olması hasebiyle tecvîd ilmi, tecvîdin önemi, konusu, hükmü ve genel olarak harfler konusunda bilgi verilecektir.

İkinci bölümde ise sıfat kavramı, sıfat çeşitleri, sıfatların sayıları ve sıfatların hükmü değerlendirilecek olup, devamında her bir sıfat Kur’ân-ı Kerîm’den örneklendirmelerle etraflıca ele alınacaktır. Kur’ân tilaveti esnasında sıfatların icrasında görülen yaygın hatalar, bu hataların sebepleri ve bu hataları ortadan kaldırmaya yönelik çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır. Çalışma sürecinde geleneğimizi ve modern çalışmaları bir araya getirerek kitabi bilgilerin yanı sıra günümüz “*Fem-i Muhsin*” vasfına sahip Kur’ân ve Kıraat âlimlerimizden, ilgili yüksek lisans ve doktora tezlerinden ve yazılı-görsel interaktif (dijital) materyallerden istifade edilecektir.

Çalışmanın sonunda yapılacak genel değerlendirmenin yer alacağı sonuç bölümüyle çalışmanın tamamlanması hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN HARFLERİNİN MAHREÇ VE SIFATLARI

Bu bölümde çalışmaya zemin oluşturmakta elzem olması hasebiyle tecvîd ilmi, tecvîdin önemi, konusu, hükmü ve genel olarak harfler konusunda bilgi verilecektir. Bu vesile ile çalışmamızın esasını teşkil eden ikinci bölümün alt yapısı ve ortaya konulacak olan yaygın hataların gerekçelendirilmesine olanak sağlanmış olacaktır.

1.1. Tecvîd

1.1.1. Tecvîdin Lügavî ve İstılâhî Manaları

Tecvîd; tef'îl vezninde ج و د maddesinden masdar¹ olup, Arap dilinde “bir şeyi güzel yapmak,² süslemek, hoşça yapmak” anlamlarına gelir.³

Tecvîdin istilâh manasıyla alakalı, birbirinden küçük nüanslarla ayrılan farklı tanımlar yapılmıştır. İbnü'l-Cezeri (ö.833/1429);

هو إعطاء الحروف حقها من كل صفة ومستحقها ورد كل واحد لاصله

Harflere her mahreçten hakkını ve müstehakkını vermek ve her bir harfî aslına döndürmektir.⁴ Kur'ân-ı Kerîm'i harflerin mahrec ve sıfatlarına riayet ederek ve vakıf, vasıl, sekte vb. diğer tilâvet kurallarına riayet ederek güzel ve hatasız okumayı öğreten ilimdir.⁵

Tanımda geçen kavramlardan harflerin hakkını vermekten maksat sıfat-ı lâzımeler, müstehakkını vermekten maksat sıfat-ı arızalar, harfleri aslına

¹ İbn Manzûr, “cvd”, *Lisânü'l-A'rab* (Beyrut: Dâru'l-Sadr, 1299); Abdurrahîm Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim* (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 2006), 151.

² Muhammed bin Muhammed ed-Dimeşkî İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 212; Fethi Ubeydî, *Kulliyetu't-Tecvîdi ve'l-Kiraet*, 1. Bs (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009), 23.

³ İbn Manzûr, “cvd”; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* (İstanbul: İFAV, 2009), 163.

⁴ Mahmud Safvet Salim, *Feth-u Rabbi'l-Berîyye Şerhu'l-Mukaddimetu'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd* (Cidde: Mektebeti Ravei'l Memleketi, 1430), 31-32.

⁵ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 17. Bs (Bursa: Emin, 2013), 78.

döndürmekten maksat ise her bir harfî asıl mahrecine dayandırmak, asıl mahrecinden çıkarmaktır.⁶ Mehdi Muhammed Harazî; اعطاء كل حرف حقه و مستحقه

“Her bir harfin hakkını ve müstehakkını vermektir.”⁷

Kur’ân lafızlarının en küçük birimleri olan harflerin; gerek müstakil (tek başına) gerekse yan yana gelmeleri halinde, bunların zât ve sıfatlarına uygun olarak gereği gibi telaffuz etmeyi (okumayı) sağlayan ilimdir.⁸ Bu ifade harflerin mahrec ve lâzımî sıfatlarının yanı sıra ârızî sıfat olarak değerlendirilen fer’i med, izhar, idğam, ihfa ve iklab gibi konuları da kapsar.⁹

1.1.2. Tecvîd İlminin Konusu

Tecvîd ilminin konusu hakkında farklı değerlendirmeler mevcuttur. Bazılarına göre Kur’ân’ın hece harfleri,¹⁰ Kur’ân’ın kelimeleri,¹¹ bazılarına göre de Kur’ân’ın kendisidir.¹² Tecvîd ilminin konu kapsamı hakkında farklı görüşler olsa da esasında bunların hepsi aynı şeyi kastetmektedir. Çünkü bu ifadelerden Kur’ân; cüzlerin bütünü, diğlerleri ise Kur’ân’ın cüzlerini ifade etmektedir.

1.1.3. Tecvîd İlminin Gayesi

Bütün ilimler hayatın kendi alanları ile ilgili olan kısımlarında ya direkt olarak ya da doğal çevre öncelikli olmak üzere dolaylı olarak insanın hayatına dokunmayı, bir şeylere etki etmeyi amaçlar.

Tecvîd ilminin gayesi; Allah’ın kitabında, Rasûlullah (s.a.s.)’in hadislerinde Kur’ân-ı Kerîm’i tecvîd ile okumamız gerektiği hususundaki emirlerine uymak¹³ ve me’murun bih’e imtisaldir.¹⁴ Zira Allah Teâlâ, *ورتلناه ترتيلاً* “biz onu tertil üzere indirdik”,¹⁵

⁶ Abdirrahîm Tarhunî, *Hidayetu’l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni’l-Cezeriyyi fi’t-Tecvîd* (Kâhire: Dâru’l-Hadis, 2008), 75.

⁷ Muhammed Mehdi el-Harazî, *Buğyetu’l-Murid Min Ahkami’t-Tecvîd*, 2. Bs (Beyrut: Beşâiri’l-İslâmî, t.y.), 87.

⁸ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 79.

⁹ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 165.

¹⁰ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 79.

¹¹ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 165.

¹² Sıtkı Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi* (İstanbul: Huzur, 2005), 9.

¹³ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 166.

¹⁴ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 80.

¹⁵ Furkan, 25/32.

أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا

“Ey örtünüp bürünen! Gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce bir müddet için kalk ve ağır ağır (tertil ile) Kuran oku”¹⁶ buyurmuştur.

Hız. Ali’ye bu ayetlerdeki “tertil” kelimesinin manası sorulunca o; “Tertîl, harfleri mahreç ve sıfatlarına uygun okumak ve vakf ve ibtida yapılacak yerleri bilmektir”¹⁷ demiştir.

İbnu’l-Cezerî tecvîd ilmi alanında şöhret bulup kendi ismiyle müsemma olan “Mukaddime” adlı eserinde tecvîd ilminin gayesini veciz beyitlerle ifade etmiştir.¹⁸

والاخذ بالتجويد حتم لازم / من لم يجود القرآن آثم

Kur’ân’ı tecvîd ile okumak farzdır. Her kim Kur’ân’ı tecvîd ile okumaz ise günahkâr olur.¹⁹

Zikredilen emirler çerçevesinde tecvîd ilmini hakiki manada öğrenip uygulamak insana Kur’ân-ı Kerîm’i hatasız okuma fırsatı sunar. İlâhî emirlere itaat etmenin karşılığı da dünya ve ahiret mutluluğudur.

1.1.4. Tecvîdin Önemi

Tecvîd ilmi, Kur’ân-ı Kerîm ile doğrudan meşgul olması bakımından dini ilimlerin en değerlilerinden birisidir. Bilindiği gibi tecvîd, Kur’ân’ı usulüne uygun olarak doğru okumayı öğreten bir ilimdir. Kur’ân’ı Kerim ise Allah kelamı olup bütün ilimlerin kaynağı olmakla en seçkin konumdadır. Öyle ise böyle seçkin ve yüce bir kelamı en doğru biçimde okunmasını sağlamak adına yüce kelam’ın tilavetiyle meşgul olması, tecvîd ilmine seçkin bir konum kazandırmış olmaktadır.²⁰

¹⁶ Müzzemmil, 73/4.

¹⁷ Ebü’l-Kasım Yusuf b. Ali b. Cübare el-Hüzelî, *el-Kâmil fi’l-Kırâati’l-‘Aşr* (Mısır: Müessesetü Sema, 1428), 93; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l Kiraeti’l Aşr*, 209; Muhammed İsmail Ali, *Fıkhu’t-Tecvîd li Tilâveti’l Kur’âni’l-Mecîd* (Kâhire: Dâru’s-Sekâfiyye, 2004), 14; Recep Koyuncu, “İdeal Kur’an Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49 (15 Aralık 2020): 291-324; Yaşar Kurt, “Ca’berî ve el-Vâdiha fi Tecvîdi’l-Fâtiha Adlı Eseri”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (01 Nisan 2012): 153-194.

¹⁸ Tarhunî, *Cemîu’l Mütûn fi Tecvîdi’l-Kur’âni’l-Kerim*, 152.

¹⁹ Salim, *Feth-u Rabbi’l-Berîyye Şerhu’l-Mukaddimetu’l-Cezeriyye fi İlmi’t-Tecvîd*, 31-32; Tarhunî, *Hidayetu’l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni’l-Cezeriyyi fi’t-Tecvîd*, 72.

²⁰ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 80.

1.1.5. Tecvîd İlmini Öğrenme Yolları

Tecvîd ilmi hem nazarî (teorik) hem de tatbiki (pratik) bir ilimdir. Şer'î ilimler içerisinde üstadın en çok ihtiyaç duyulan ilimidir. Tecvîdin nazarî kısmını bu ilmin belirli, değişmez kanunları ve kaideleri teşkil eder. Bir de kaidelerin her zaman tatbik edilme zaruretleri vardır ki bu kısım da tecvîdin tatbiki yönüdür.

İnsan kendi başına tecvîdin nazarî kısmını teşkil eden kaide ve kuralları öğrenebilirse de bu bilgileri *fem-i muhsin* denilen üstadın nezaretinde tatbik etmediği müddetçe maksat hâsıl olmaz. Esas olan kâmil bir üstadın rahle-i tedrisinden geçerek nazarî olarak öğrendiği bilgilerin tatbikini bu üstadın ağzından (sema) almaktır. Zira insan müstakil durumdaki harflerin mahrec ve sıfatlarını, harflerin başka bir harfle bir araya geldikleri hallerde (terkip) meydana gelen ikinci derecedeki tecvîd kurallarının tatbikini üstadının ağzından işiterek ve görerek alır. Bu da gösteriyor ki tecvîd ilminde öğrenilen kaideleri hakkıyla uygulayan ve aynı zamanda en doğru şekilde karşı tarafa aktarma becerisine sahip olan üstadın (*fem-i muhsin*)²¹ büyük önemi vardır.²² Teoriyi pratik ile bir araya getir(e)meyen, sadece teori ya da sadece pratik ile yetinen kişiler iyi birer okuyucu olsalar bile yaptıkları uygulama taklitten öteye geçmeyecek, ilimlerini kendilerinden sonraki nesillere aktarılma imkânı bulamayacaktır. Hasbel kader aktarılan bilgiler olsa bile bu bilgiler şüpheden ve tahrif tehlikesinden hali olmayacaktır.

1.1.6. Tecvîdin Hükmü

Son derece önemli olan Tecvîd ilminin öğrenilmesi ve kurallarının uygulanmasının hükmü nedir? Farz ya da vacip olma gibi bir hüküm ihdas edilebilir mi?

Farz; yerine getirilmediği takdirde manevi sorumluluğu gerektiren bir kavramdır. Farz hükmünü vazetme şari` olarak Allah ve Rasulüne ait bir yetkidir.

²¹ Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî, *et-Taḥdîd fi'l-İtḳân ve't-Tecvîd* (Bağdat: Mektebeti Dâri'l-Enbâr, 1988), 247; Fetullah Bakırcı, *Kur'ân Kıraatinde Fem-İ Muhsin Kavramı* (Yüksek Lisans, Sabahattin Zaim, 2020), 36.

²² Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 172-173.

Kıraat âlimleri aşağıda sıralayacağımız deliller doğrultusunda Tecvîd kurallarını bilmenin ve uygulanmasının farz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bu deliller;

I. كَذَلِكَ لِنُنَبِّئَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً

“Biz onu gönlüne iyi tespit edelim diye böyle indirdik ve fevkalâde bir tertil ile tertil eyledik”.²³

II. أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً

“Yahut artır ve Kur’ân, tertil ile yavaş yavaş güzel güzel oku”²⁴

Bir ve ikinci maddelerde zikredilen ayet-i kerimelerde geçen “tertil” kelimelerinin anlamı Hz. Ali’ye sorulmuş, o da;

Tertil; “harfleri mahreç ve sıfatlarına uygun okumak ve vakf ve ibtida yapılacak yerleri bilmektir”, “التَّرْتِيلُ: تجويد الحروف ومعرفة الوقوف” şeklinde cevaplamıştır.²⁵

Tertil Zerkeşi’ye göre; “Kur’an’ın lafızlarını vurgulayarak telaffuz etmek, harflerin arasını açmak, Kur’an’ın bütününe nüfuz etmek için tefekkür etmek suretiyle fasîh bir şekilde okumaktır.”²⁶ Sindî’ye göre “Kur’ân’ı yavaş yavaş, mânâ ve hikmetlerini düşünerek huzur duyacak şekilde vakf ve tecvîd kurallarını gözeterek okumaktır.”²⁷ Tayyip Okiç’e göre ise; “Kur’an’da her harfin hakkını vermek, belli etmek ve acele etmemek suretiyle okumak, yani harf harf tilâvet etmektir.”²⁸

Zikri geçen bu ve benzeri deliller doğrultusunda tecvîd ilminin farzîyetini İbnu’l-Cezerî şu veciz dizelerle ifade etmiştir:

²³ Furkân, 25/32.

²⁴ Müzzemmil, 73/4.

²⁵ el-Hüzelî, *el-Kâmil fi’l-Kirâati’l-‘Aşr*, 93; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kiraeti’l Aşr*, 209; Ali, *Fıkhü’t-Tecvîd li Tilâveti’l Kur’âni’l-Mecîd*, 14; Koyuncu, “İdeal Kur’an Öğretimi”, 291-324.

²⁶ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşi, *el-Bürhân Fi Ulûmi’l-Kur’ân* (Beirut: Dâru’l-Ma’rîfe, 1391), I: 449; İrfan Çakıcı, “Kur’an Tilavetinde Nitelik Sorunu”, *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 18/1 (30 Haziran 2018): 156.

²⁷ Abdülkayyûm b. Abdülğafûr Sindî, *et-Teshîl fi Kavâidi’t-Tertîl*, 3. Bs (Mekke: Mektebetü’l-Esedî, 1427), 21; Ali Öge, “Rivâyet ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertîl Âyetlerinin Yorumlanma Biçimi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (01 Haziran 2015): 36; Çakıcı, “Kur’an Tilavetinde Nitelik Sorunu”, 157.

²⁸ Tayyip Okiç, *Tefsîr ve Hadîs Usûlünün Bazı Meseleleri* (İstanbul: Nûn, 1995), 87; Çakıcı, “Kur’an Tilavetinde Nitelik Sorunu”, 157.

والاخذ بالتجويد حتم لازم
من لم يجود القرآن آثم
ولأنه به الإله انزلا
وهاكذا منه الينا وصلا

Tecvîdi öğrenmek kesin bir farzdır, Kim Kur’ân’ı tecvitsiz okursa günahkâr olur. Çünkü Allah Kur’ân’ı tecvîd ile indirmiş ve bize kadar da o öylece (tecvîd ile) gelmiştir.”²⁹

Netice olarak; tecvîdi ilim olarak bilmenin erkek ve kadın her Müslüman için farz-ı kifaye olduğu hususunda icma oluşmuştur. Eğer tecvîd ilim olarak ihmal edilirse bununla bütün Müslümanlar sorumlu olacaklardır.³⁰

Tecvîdi uygulamanın hükmüne gelince; Kur’ân okuyan her Müslüman’ın, kıraatını Lahn-ı celî’den kurtaracak kadar tecvîde riayet ederek okuması farz-ı ayn,³¹ Lahn-ı hafî’den³² kurtaracak kadar tecvîde riayet ederek okuması ise farz-ı kifayedir.³³

1.2. Harf

1.2.1. Harfin Lügavî Manası³⁴

Harf; Arap dilinde bir nesnenin ucu, kenarı, keskin ve sivri kısmı³⁵ demektir. Başka bir tanımda “bir tarafa meyletmek, sapmak” anlamına gelen **harf** masdarının isim şekli olup “taraf, uç, yan; zirve, tepe; kelime, kelâm” gibi anlamları ifade eder. Harf kelimesinin çoğulu **hurûf**, **ahruf** ve **hiref**’tir.³⁶ Kelimelerin belirli yerlerinde bulunmalarından dolayı bu şekilde ifade edilmiştir.³⁷ Örnek verecek olursak; “حرف

²⁹ Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 187.

³⁰ Ali, *Fikhu't-Tecvîd li Tilâveti'l-Kur'âni'l-Mecîd*, 14.

³¹ Muhammed b. Ebî Bekr el-Mer’âşî Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill* (Ürdün: Daru Ammâr, 1429), 110-111.

³² Lahn-ı celî; harflerin zâtında (mahrec) ve sıfat-ı lâzîmelerinde meydana gelen ve çok kimselerin fark edebildiği açık hatadır. Lahn-ı hafî; harflerin Ârızî sıfatlarında meydana gelen, sadece tecvîd ilmini bilenlerin fark edebileceği gizli hata demektir.

³³ Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 532-534.

³⁴ Ebî Muhammed b. Ebî Talib el-Kaysî el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve* (Amman: Daru Ammâr, 1417), 42; Muhammed Mekkî Nasr Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid* (Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 31-32.

³⁵ Muhammed b. Ebî Bekr er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh* (Karaçi: Dâru'l-İşârât, 2003), 193; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, t.y., 3: 40-44.

³⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 3: 40; er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, 193; İsmail Durmuş, “Harf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1997), XVI: 158-163.

³⁷ Muhammed Halil el-Mısri Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l-Kur'ân-i'l-Kerim* (Beyrut: Daru'l Beşeri'l-İslâmiyye, 1424), 33; Ebu'l-Hasan Nureddîn Ali b. Sultan el-Herevî Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l-Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî* (Dımaşk: Darü'l-Gavsani li'd-Diraseti'l-Kur'âniyye, 2012), 71.

”الجبل” ifadesiyle dağın kenarı, ”حرف السفينة” ifadesiyle de geminin kenarı kastedilmektedir. Harf kelimesi yukarıda verdiğimiz anlamların dışında lügat, vecih, lehçe ve hece harfleri için de kullanılmıştır. Zira gerek yedi harf hadislerinde ve gerekse kıraat ilmine ait kaynaklarda harf kelimesi ”lehçe”, ”kıraat” ve ”vecih” manalarında da kullanılmıştır.³⁸

1.2.2. Harfin İstılâhî Manası

Harfin ıstılah manasıyla alakalı kullanım alanına göre farklı tanımlar yapılmıştır. Harf; anlamı bağımsız anlaşılmayan bir kelimedir. Harf; kendinden başka bir lafızda bulunan manaya delalet eden bir kelimedir. Harf; anlamı bağımsız anlaşılmayan bir kelimedir. Bunların dışında da harf kelimesi için birbirine benzer tanımlar yapılmıştır.³⁹ Dildeki seslerin yazı ve çizgi türü sembolleri için kullanılan terimdir.⁴⁰ Harf; sözün kendisinden meydana geldiği şeydir.⁴¹ Bir başka tanıma göre ise harf; kelime veya cümleleri birbirine bağlayan bir şeydir.⁴²

Her harfin ismi, sesi ve resmi (yazı işareti, sembolü) vardır.⁴³ Başta kıraat âlimleri olmak üzere Fârâbî ve İbn Sîna gibi filozoflar harfî sadece ses yönüyle ele alarak ”ağzın muayyen bir mahreç sahasından çıkan ve belli sıfatlara sahip bulunan ses” diye tarif etmişlerdir.⁴⁴

Tecvîd ilminde ise harf; bir mahrece⁴⁵ dayanarak⁴⁶ çıkan sestir.⁴⁷ Bir başka tanıma göre ise eğer sese belirli sebeplerle, muayyen bir keyfiyet isabet ederse harf meydana gelir.⁴⁸ İnsanın içerisinden tabii olarak çıkan havaya nefes diyoruz. Nefes alma işlemi, yaşayabilmek için irademizin dışında gerçekleşen zorunlu bir iştir. İçimizdeki nefesin irade ve istekle ses tellerine çarparak nitelikli bir halde dışarıya

³⁸ er-Râzî, *Muhtâru 's-Sihâh*, 193-194; İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, 3: 40-44.

³⁹ er-Râzî, *Muhtâru 's-Sihâh*, 193-194.

⁴⁰ Durmuş, ”Harf”, XVI: 158.

⁴¹ Fırat Yavuz, *Tecvîd ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İlk Harf, 2018), 99.

⁴² er-Râzî, *Muhtâru 's-Sihâh*, 193-194; İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, 3: 40-44.

⁴³ Ali Rıza Sağman, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi* (İstanbul: Bahar, t.y.), 8-9; Osman Egin - Hüseyin Öresin, *Kur'ân Öğreniyorum* (Ankara: DİB, 2015), 16-17.

⁴⁴ Fârâbî, *Kitâbü 'l-Hurûf* (Beyrut, 1990), 28-29; Sağman, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*, 16-17; Durmuş, ”Harf”, XVI: 158.

⁴⁵ Mahrec; her bir harfin çıktığı yeridir.

⁴⁶ Tarhunî, *Hidayetu 'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni 'l-Cezeriyyi fi 't-Tecvîd*, 164; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu 'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü 'l-Cezerî*, 168.

⁴⁷ Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu 'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü 'l-Cezerî*, 71.

⁴⁸ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 185; Saçaklızâde, *Cuhdu 'l-Mukill*, 2.

çıkmasına ses denir. Eğer bu ses mahreçlerden birisine dokunarak çıkarsa buna da harf denir.⁴⁹

Harfler seslerin iki boyutlu cisimleri ve ses tonlarının isimleridirler. Sesler insan çerçevesinde adette sınırlı sayıda olabilir. Harfler ise insan sayısı ile sınırlı olmayıp herkes kendisine göre aynı iki boyut içinde (örnek: kâğıt kalem boyutu) istediği gibi şekledebilir. Harf bir şekil, bir biçim ise ses onu kapsayan bir şeydir. İkisi de bir tarif/üslup yöntemi olup, kör/sağır ihtilafında mağluptur. Sesler için bir tanımlama biçimi olan harfler, esasında bir kanıtlama aleti olduğu için de dünyanın kayda değer yerlerinde bir şekilde kullanılmıştır. Günümüzdeki genel kabule göre alfabe harfleri milâttan önce 1700'lerde Batı Sâmilîleri'nden Ken'ânîler tarafından icat edilmiştir. Dildeki seslerin sınırlı ve belli olduğunu fark eden Ken'ânîler, her ses için bir şekil çizmek suretiyle alfabelerin esası olan ses yazı sistemini bulmuşlardır. Ken'ânî yazıyı oluşturan harfler göçler vasıtasıyla iki yönde yayılarak güneyde Main-Sebe, Himyer ve Habeş yazılarının, kuzeyde Kuzey Sâmi alfabe sisteminin esasını teşkil etmiştir. Bu sisteme bağlı yazıların en önemlileri, dünyadaki pek çok alfabenin aslını meydana getiren Fenike alfabesiyle ondan doğup gelişen Ârâmî ve Yunan alfabeleridir. Bugün Türkiye'de ve birçok ülkede kullanılan Latin alfabesinin temeli de Yunan alfabesine dayanır. Yunanlılar ise alfabayı Fenikeli deniz tâcirlerinden almışlardır.⁵⁰

1.2.3. Harflerin İsimleri ve Kısımları

Harfler çeşitli yönlerden tasnife tâbi tutulmuştur. Asıl ve ziyade olmalarına göre hurûf-ı asliyye - hurûf-ı zâide (ه، س، ن، ت، م، و، ی، ل، ا، ی، و، م، ت، ن، س، ه) sıhhat ve illet durumuna göre hurûf-ı sahiha - hurûf-ı mu'telle (hurûf-ı illet, hurûf-ı cevfiyye: ا، و، ی); ünlü ve ünsüz olmalarına göre hurûf-ı musavvite (hurûf-ı sâite, med ve lîn harfleri) - hurûf-ı sâmite; nokta durumuna göre hurûf-ı mu'ceme (menkûte) - hurûf-ı mühmele; ayrı ve bitişik yazılmalarına göre hurûf-ı munfasıla (ل، و، ز، ر، ذ، د، ذ، ر، و، ل) - hurûf-ı muttasıla; müstakil ve benzer şekle sahip olmalarına göre hurûf-ı müfrede (münferide: ه، ن، م، ا، و، ی) - hurûf-ı mütezâvice (müteşâbihe: ت، ب، ث gibi); adlarını teşkil eden

⁴⁹ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 89; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 185.

⁵⁰ Nâci Zeynuddîn, *Muşavverü'l-Hattî'l-Arabî* (Bağdat, 1388), 295; Durmuş, "Harf", XVI: 158.

harflerin sayılarına göre hurûf-1 mesrûre (iki harfliler: ب، ت، ث، ح، خ، ر، ز، ط، ظ، ف، ی - hurûf-1 melfûza (üç harfliler: ل، ك، ق، غ، ع، ض، ص، ش، ص، ض، ع، غ، ق، ك، ل - hurûf-1 melbûbe (melviyye: ilk ve son harfî aynı olanlar و، ن، م) gibi kısımlara ayrılmıştır.⁵¹

Kıraat ve tecvîd ilimlerinde de harfler mahreç, sıfat, idğam ve med gibi özelliklerine göre birçok gruba ayrılmıştır. Telaffuzu kolay harflere hurûf-1 izlâk (hurûf-1 zelâka, hurûf-1 müzlaka: ن، م، ل، ف، ر، ب)، telaffuzu zor olan diğer harflere hurûf-1 ismât, şeddelerle hurûf-1 müsekkale, şeddeli olmayanlara hurûf-1 muhaffefe denir. İmâle yapmanın geçerli olduğu müennes “tâ”sı ile elif ve “râ”ya da hurûf-1 imâle adı verilir.⁵²

Öte yandan harfleri, “görsel varlığa dökülmeden önce Allah’ın ilminde mâlum olan şekiller” olarak tanımlayan sûfilerle, “tek başına anlam ve işaretleri olan müstakil yapılar” diye tarif eden cefr ve ilm-i hurûf ehli tarafından yapılmış bazı harf tasnifleri de vardır. Anâsır-1 erbaaya göre hurûf-1 nâriyye (أ، ز، ش، ط، ق، م، هـ)، hurûf-1 mâiyye (ح، خ، ث، ج، ز، س، ط، ق، ك)، hurûf-1 hevâiyye (ی، و، ن، ض، ص، ت، ب)، hurûf-1 hâkiyye (ح، خ، ل، ر، ع، غ، ل) şeklinde bir sıralama yapılır. Ayrıca hurûf-1 nûrâniyye (hurûf-1 ulyâ, hurûf-1 Hak: ی، هـ، ن، م، ل، ك، ق، ع، ط، ص، ر، س، ح، ا) - hurûf-1 zulmâniyye (hurûf-1 süflâ, hurûf-1 halk; م، غ، ض، د، ذ، ض، غ، م); hurûf-1 zemâniyye - hurûf-1 âniyye; hurûf-1 zimâm - hurûf-1 evtâd - hurûf-1 kulûb; hurûf-1 mukattaa - hurûf-1 muhkemât - hurûf-1 müteşâbihât gibi daha başka tasnifler de vardır. Kur’ân’da yirmi dokuz sûrenin başında yer alan الم، طه، حم gibi harflere hurûf-1 mukattaa, hurûf-1 teheccî ve fevâtihu’s-süver denildiği gibi âyet sonu kelimelerinin son harflerine de hurûf-1 fâsıla adı verilir.⁵³

Bunlardan başka nahiv âlimlerinin isim ve fiilin dışında üçüncü kelime çeşidi olarak ele aldığı mâna harfleri de (hurûf-1-meânî) vardır. Bunlara, tek başına bir anlam taşımayıp diğer kelimelerle (isim ve fiiller) birlikte kullanıldıklarında anlam bildirmeleri sebebiyle “mâna harfleri” denildiği gibi terkip içerisinde isimleri fiillere bağladıkları veya fiillerle isimler arasında anlam ilişkisi kurulmasında vasıta görevi yaptıkları için “rapt harfleri” (bağlaç) ve “edevât” adı da verilir. Bu harflerin cümle

⁵¹ Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî İbn Manzûr, “acm”, *Lisânu'l-A'rab* (Beyrut: Dâru'l-Sadr, 1299).

⁵² Ebü İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî, “Nâşirlerin Mukaddimesi”, *el-Hurûf* (Amman, 1403); Ebü Bekr İbnü'l-Enbârî, *Zinetü'l-Fuzalâ* (Beyrut, 1407), 22-35; Durmuş, “Harf”, XVI: 162.

⁵³ el-Müzenî, “Nâşirlerin Mukaddimesi”.

içinde gördükleri fonksiyona göre birçok çeşidi vardır: Cer, atıf, nasb, cezm, istifham, cevap, istisna, nida, şart, teşbih, tevkid, tenbih, masdar, kasr, istikbal, sıla, talep, nefy, nehy, emir, tahzîz-tendîm-arz, ta'lil, temennî, tereccî, ta'rif vb. harflerle fiile benzeyen harfler gibi.⁵⁴

Harfler, kelimedede her zaman asli şekliyle bulunup bulunmamasına göre de asli ve fer'î⁵⁵ olmak üzere ikiye ayrılır.⁵⁶

1.2.3.1.Asli Harfler

Bu harfler bildiğimiz 29⁵⁷ (Yazım itibariyle 28 nutuk itibariyle 29) hece harfleridir. Kelimelerde daima aslî olarak bulunmalarından dolayı bu ismi almışlardır.⁵⁸ Farklı taksimler vardır.⁵⁹

Basralılara göre sıralaması sağdan sola şu şekildedir:

ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ی

Arap harflerinin bugünkü alfabetik düzeni, I. yüzyılın sonlarına doğru Nasr b. Âsım (ö.89/707) ile Yahyâ b. Ya'mer (ö.129/747) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu yeni sistemde harflerden biçim itibariyle üçlü ve ikili benzerler (el-hurûfü'l-müzdevice) öne ve yan yana, müstakil şekle sahip olanlar (el-hurûfü'l-münferide) sona alınmıştır. Ancak eskisinde olduğu gibi bu yeni sistemde de harf sıralaması müstakil şekle sahip harflerden olan elifle başlatılmıştır.

Buna göre doğu (Meşrik ehli) tertibi:

⁵⁴ el-Müzenî, "Nâşirlerin Mukaddimesi", 5-32; Durmuş, "Harf", XVI: 162-163.

⁵⁵ Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 119; Ali Öge - Fatih Dokgöz, "Saçaklızâde'nin Mahreç ve Sıfatlar Konusundaki Tartışmalara Yaklaşımı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (31 Mart 2022): 339-365.

⁵⁶ el-Müzenî, "Nâşirlerin Mukaddimesi", 6-37; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 187-188.

⁵⁷ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 113; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 187; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 27; İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî - Ali Çiftci, "Harflerin İsimleri, Yapıları ve Özellikleri", *Marife* 12/1 (31 Mayıs 2012): 185-188.

⁵⁸ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 113; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 187; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 27.

⁵⁹ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 31-33; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 187; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 27.

ا، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، ل، م، ن، و، ه، لا، ي

Batı (Mağrib ehli) tertibi:

ا، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، ط، ظ، ك، ل، م، ن، ص، ض، ع، غ، ف، ق، س، ش، ه، لا
şeklindedir.⁶⁰

Kıraat âlimlerinin (ehl-i edâ) tertibi:

Kıraat âlimleri harfleri mahreçleri itibâriyle tertip etmişlerdir. İbnu'l-Cezeri'nin "en-Neşr fî'l-Kirâeti'l-Aşr" ve "et-Temhîd fî ilmi't-Tecvîd" isimli eserlerinde bildirdiğine göre Halil b. Ahmed (ö. 130/747) "Kitâbu'l-Ayn" adlı eserinde harfleri şu şekilde tertip etmiştir:

1- Boğaz harfleri (الْحُرُوفُ الْحَلْقِيَّةُ): Bunlar altı harftir: Hemze (ء), hê(ه), ayn(ع), hâ (ح), ğayn (غ), hâ(خ).

2- Küçük dil harfleri (الحروف اللّهُويَّة): Bunlar iki harftir :Kâf (ق), kêf (ك).

3- Çene ortası harfleri (الْحُرُوفُ الشَّجْرِيَّةُ): Bunlar dört tanedir: Cîm (ج), şîn (ش), med olmayan "yê (ى)", dâd (ض).

4- Dil ucu harfleri (الْحُرُوفُ الْأَسْلِيَّةُ): Bunlar üç tanedir: Sâd (ص), sîn (س), zây (ز), bunlara safir harfleri de (الْحُرُوفُ الصَّفِيرِ) denir.

5- Üst damak harfleri (الحروف النطعية): Bunlar üç tanedir: Tâ(ط), dêl (د), tê (ت).

6- Diş eti harfleri (الْحُرُوفُ اللَّتَوِيَّةُ): Bunlar peltektir ve üç tanedir: Zâ(ظ), zêl (ذ), sê (ث).

7- Dil ucu harfleri (الْحُرُوفُ الدَّلَوِيَّةُ): Bunlar üç tanedir: Râ (ر), lêm (ل), nûn (ن).

8- Dudak harfleri (الْحُرُوفُ الشَّفَوِيَّةُ): Bunlar dört tanedir: Fê (ف), bê (ب), mîm (م), vêv (و).

⁶⁰ Durmuş, "Harf", XVI: 161-163.

c) Hemze ile Vâv (و) arası: ءَأُنزِلُ⁶⁶ kelimesindeki ikinci hemzenin, hemze ile vav (و) arası okunması buna örnektir.⁶⁷ Buradaki hemze-i müsebbehe, hâlis hemze ile vâv (و) harflerinden teşekkül etmiştir.

2- Elif-i mümâle (İmale olunan elif): Med harfi olan elif (ل) ile med harfi olan yâ (ي) arasında bir elif'tir ki, ne hâlis elif'tir ne de hâlis yâ' (ي) dır.⁶⁸ مَجْرِيهَا⁶⁹ kelimesi imaleye örnektir. Eğer yâ tarafı galip olursa imale-i kübrâ, elif tarafı galip olursa imale-i suğra olur.⁷⁰

3- İşmâm olunan Sâd (ص): Bu harf sâd (ص) ve zây(ز) harflerinin imtizacı ile oluşan bir harftir.⁷¹ Kıraat-ı Âsım, rivâyet-i Hafs'da böyle bir uygulama yoktur.⁷² إِهْدِنَا⁷³ vd. örneklerde olduğu gibi.

4- Lâm-ı mufahhame (Kalın okunan Lâm): Kıraat İmamlarından Nafi' nin Ravisi Verş' e göre fetha ve sükûn harekeli lam harfinden önce (ظ, ط, ص) harfleri fetha harekeli olursa lam harfi kalın okunur (الْصَّلَاةُ) kelimesindeki lam harfi böyledir.⁷⁴ Bununla birlikte lâm harfi istifale (ince) sıfatlı bir harftir. Ancak bazı durumlarda ârızî olarak kalın okunabilmektedir. Âsım kıraatı, Hafs rivayetindeki tek örneği, kendisinden bir önceki harfin harekesinin Fetha veya Damme olması durumunda kalın okunan Lafzatullâh (اللَّهُ) kelimesidir.⁷⁵

5- Nûn-i Muhfat (İhfa olunan Nûn): On beş adet ihfa⁷⁶ harflerinden önce gelen, zâtı giderilip ğunne sıfatı bâkî bırakılarak okunan sakin (cezimli) nûn (ن) harfidir. Bu

⁶⁶Sâd, 38/8. Âsım kıraatı, Hafs rivayetinde bulunmamaktadır.

⁶⁷ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 32-33; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 281; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 187-188.

⁶⁸ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 32-33; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 281; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 187-188.

⁶⁹Hûd, 11/41. Âsım kıratı, Hafs rivayetindeki tek imâle örneğidir.

⁷⁰ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 188.

⁷¹ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 42-43.

⁷² Ramazan Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 10. Bs (İstanbul: İFAV, 2016), 49; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 188-189.

⁷³Fatiha, 1/6.

⁷⁴ İbnu'l-Cezerî, *Tahbirü't-Teysir fi Kıraati'l-Aşer* (İstanbul: Süleymaniye Ktp, t.y.), 259; Abdurrahim Dursun, *Kıraat İminde Uygulama Sorunları ve Yaygın Hatalar* (Yüksek Lisans, Atatürk, 2016), 13.

⁷⁵ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşer*, 202; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 69; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 188; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 49.

⁷⁶ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 49; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 188.

durumda dil ucu asıl mahrecinden ayrılmış ve boştaadır. Bu dil ucu ile nûn mahreci arasından çıkan ğunneli nûn'a, nûn-u muhfat denir.⁷⁷

1.2.4. Harflerin Mahreçleri

1.2.4.1. Mahrecin Tanımı

Filoloji ve tecvit disiplinine ait kaynaklarda mahreç kelimesi birbirine yakın içeriklerle tanımlanmıştır. Terim olarak mahrec(المخرج); مَفْعَل vezninden ism-i mekân olup çıkış yeri anlamındadır. Çoğulu mehâric (المخارج)'dir.⁷⁸

Tecvîd ıstılahında ise; harflerin ağızdan çıkıp oluştuğu, diğer harflerden tefrik ve temyiz edildiği yerdir.⁷⁹ Aynı zamanda “sesin kesildiği nokta”, “Bir yerin mahreç sayılabilmesi için orada sesin kesilmesi gerekir”, “ harfin doğduğu, neş’et ettiği yerdir”, “Ses yolunda harflerin çıktığı yerler” vd. olarak tarif edilmektedir.⁸⁰ İnsan sesi mahrec olarak bilinen boğaz, dil ve dudaklardan herhangi birisinin belirli bir noktasına dayanarak çıktığı zaman mahrec belirlenmiş olur.

Harfler birbirlerinden mahrec ve sıfatlar yardımıyla ayırt edilirler. Mahrec ve sıfatları yönüyle tamamen aynı olan iki harf düşünülemez. Böyle bir durumda ancak aynı harf tekrarlanmış olur. Farklı mahrec yerleri olanın birbirlerinden ayırt edilmeleri için mahrec yerlerini bilmek yeterlidir. Mahreçleri aynı olan harflerin (külli mahrec)⁸¹ birbirlerinden ayırt edilmeleri, harflerin kuvvetli olanın zayıf olandan, hafî olanın celi olandan ayırt edilmesi ise sıfatlar yardımıyla mümkün olur.⁸² Bir harfin mahrecini

⁷⁷ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 201.

⁷⁸ ed-Dânî, *et-Taḥdîd fi'l-İtkân ve't-Tecvîd*, 102; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 71-72; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 31-32; Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 441; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 351; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 97.

⁷⁹ Ğanım Kaddurî Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2. Bs (Amman: Daru Ammar, 1428), 150-152; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 281; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 351; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 190.

⁸⁰ Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 59.

⁸¹ Külli mahreç: Birden fazla harfin çıktığı yere külli mahrec denir. Bu harfler aynı mahrec noktasından çıktıkları için ancak sıfatlar yardımıyla ayırt edilebilirler. Ör: (ث ذ ظ) ، (ت د ط)

⁸² Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 190.

tain etmek için harf talim sistemiyle, harf sakin(cezmlî) ya da şeddeli kılınp o harfin öncesine bir hemze getirilerek okunur. (أَبْ، إِبْ، أَبْ، أَبْ، إِبْ، أَبْ).⁸³

1.2.4.2.Mahrecin Kısımları

Mahreçler değişik yönlerden farklı tasniflere tabi tutulmuşlardır. Birden fazla harfe mekân olmasından dolayı küllî mahrec ve cüz'î mahrec olarak tasnif edilirken, uygulama yönünden ise mahrec-i muhakkak ve mahrec-i mukadder olarak tasnif edilmişlerdir.⁸⁴

1.2.4.2.1. Küllî Mahrec

Boğaz ile göğüs kafesinin birleştiği noktadan başlayıp dudaklara doğru uzayan ve harflerin çıkış yerlerine (mahrec) sahiplik eden ses yolu üzerinde birden fazla harfin çıktığı yere küllî mahrec denir.⁸⁵ Gelecek bahiste “Mahrec bölgeleri” başlığı ile zikredileceği üzere, 28 harf beş ana mahrec bölgesinden çıkmaktadır. Birden fazla harfin çıktığı bu ana bölgeler küllî mahrec bölgeleridir.⁸⁶ Bu harfler aynı mahrec noktasından çıktıkları için ancak sıfatlar yardımıyla ayırt edilebilirler. Ör: (ت د ط) ، (ث) (ظ د).

1.2.4.2.2. Cüz'î Mahrec

Harflerin mahreçlerinin yer aldığı ses yolu üzerinde her bir harfin kendisine ait özel çıkış yerlerine cüz'î mahrec denir. Alfabedeki her bir harf için bir cüz'î mahrec noktası vardır.⁸⁷

⁸³ Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 74; islam ve ihsan - ilamtv, “Fatih Çollak Harf Talimi”, 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=6B01T8fWltI>; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=wx5cBcK7mX0>.

⁸⁴ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 35; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 59; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 191; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 59-60.

⁸⁵ Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 59; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 191; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 59-60; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 35.

⁸⁶ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 59; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 282; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 35.

⁸⁷ Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 59-61; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 191; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 59-60; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 35.

1.2.4.2.3. Hakîkî Mahrec (Mahrec-i Muhakkak)

Harfin telaffuzu esnasında ses belirli bir mahrec bölgesine itimat ederek çıkıyorsa bu mahrece hakîkî mahrec (mahrec-i muhakkak) denir.⁸⁸ Aslî harflerin tamamının mahreçleri hakiki mahreçtir. Beş ana mahrec bölgelerinden (boğaz **أَلْحُقُّ**, lisan(dil) **اللِّسَانُ**, dudak **الشَّفَقَاتَانِ**, ağız boşluğu **أَلْجَوْفُ**, geniz **أَلْخَيْشُومُ**)⁸⁹ üç mahrec bölgesi hakiki (boğaz **أَلْحُقُّ**, lisan(dil) **اللِّسَانُ**, dudak **الشَّفَقَاتَانِ**), iki mahrec bölgesi ise takdîrî' (ağız boşluğu **أَلْجَوْفُ**, geniz **أَلْخَيْشُومُ**) dir. Üç hakîkî mahrec bölgeleri bu başlık altında, iki takdîrî mahrec bölgeleri ise ilgili başlık altında incelenecektir.

1.2.4.2.3.1. Boğaz Bölgesi (**أَلْحُقُّ**)

Bu bölge üç mahreçten ibarettir:

1- Boğazın ağza uzak bölümü(**أَقْصَى أَلْحُقِّ**) : Boğazın göğüs kafesi ile birleştiği kısımdır ki buradan sırasıyla hemze (ء) ve hê (ه) harfleri çıkar.

2- Boğazın ortası (**وَسَطُ أَلْحُقِّ**) : Boğazın orta kısmıdır ki hâ (ح) ve ayn (ع) harfleri çıkar.

3- Boğazın ağza yakın bölümü (**أَدْنَى أَلْحُقِّ**) : Boğazın ağza en yakın olan, ağza açılan kısmıdır. Bu mahreçten sırasıyla (غ) ve (خ) harfleri çıkarılır.⁹⁰

1.2.4.2.3.2. Dil Bölgesi (**اللِّسَانُ**)

Harflerin çoğu dil bölgesinden çıkmaktadır. Bu âzâda on mahreç bulunmakta ve on sekiz harf çıkmaktadır.⁹¹ Bunlar:

1- Dilin kökü/sonu ile karşısındaki üst damaktan kâf (ق) harfi çıkar.

⁸⁸ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 35; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 59; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 191; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 59-60.

⁸⁹ İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*, 199; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 59; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 190-196; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 39; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 59-63.

⁹⁰ İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*, 105-106; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 36-37; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l Kiraeti'l Aşr*, 199; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 62-63; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 192-193; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 41-93; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 61-63.

⁹¹ İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*, 106; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 37-39; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l Kiraeti'l Aşr*, 199-201; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 62-64; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 193-195; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 93, 189; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 61.

2- Dil kökünün biraz ilerisi, (ق) harfinin mahrecinden ağıza doğru ve karşısındaki üst damaktan kâf (ك) harfi çıkar.

3- Dilin ortası ile üst damaktan cîm (ج), şîn (ش) ve med harfi olmayan yê (ي) çıkar.

4- Dilin sağ veya sol kenarı ile karşısındaki üst azı dişlerinden dâd (ض) harfi çıkar. Bu harfin, dilin iki kenarlarının aynı anda azı dişlerine temas ettirilerek çıkarılması mümkündür. Fakat soldan çıkarılması daha kolaydır.

5- Dilin (sağ ve sol) kenarından, (ض) harfinin mahrecinin bittiği yerden başlayarak dil ucu ve karşısı üst damağın başlangıcından lêm (ل) harfi çıkar. Lêm harfinin mahreci diğer harflerin mahrecinden daha geniştir.

6- Dilin ucu ile üst iki ön diş etlerinden nûn (ن) harfi çıkar. Lêm harfinin mahrecinin biraz altındadır. Burada söz konusu olan nûn ihfa olunmayan nûn'dur. Fer'î harfler bahsinde geçtiği üzere Nûn-i Muhfat, fer'î harflerdendir ve mahreci genizdir.

7- Dil ucu ile üst ön diş etlerinden (ر) harfleri çıkar. Bu harfin ince okunması esnasında dil ucu üst ön dişlere temas eder. Kalın okunurken dil ucunun gerisi üst damağa yapışır.

8- Dilin ucu ile üst ön dişlerden sırasıyla tâ (ط), dêl (د) ve tê (ت) harfleri çıkar.

9- Dil ucu ile alt ön dişlerin içi kısmından, alttan yukarıya sırasıyla sâd (ص), sîn (س) ve zây (ز) harfleri çıkar. Bu harflere safîr harfleri de denilmektedir.

10- Dilin ucu ile üst ön dişlerin ucundan peltek olan zâ (ظ), zêl (ذ) ve sê (ث) harfleri çıkar.⁹²

1.2.4.2.3.3. Dudaklar Bölgesi (الشَّفَقَان)

İki mahreçten ibarettir. Bunlar:

⁹² İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 106; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 37-39; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 199-201; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 62-64; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 193-195; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 93-189; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 61.

1- Alt dudağın iç kısmı ile üst ön dişlerin uçlarından fê (ف) harfi çıkar.

2- İki dudağın arasından bê (ب), mîm (م) ve vâv (و) harfleri çıkar. vâv (و), iki dudağın arasının biraz aralık kalacak şekilde öne doğru toplanarak uzatılmasıyla çıkartılır. Bâ harfi (ب), dudakların içlerinin birbirine kuvvetlice kapanmasıyla, mîm (م) harfi ise dudakların hafifçe temas ettirilmesi ile çıkarılır.⁹³

1.2.4.2.4. Takdîrî Mahrec (Mahrec-i Mukadder)

Harfin telaffuz edilmesi esnasında ses mahrec bölgelerinin belirli bir noktasına temas etmeden çıkıyorsa bu mahrece mahrec-i mukadder (takdîrî mahrec) denir. Beş temel mahrec bölgelerinden cevî ve hayşûm takdîrî mahrec bölgeleridir.

1.2.4.2.4.1. Cevî Bölgesi (الجوف)

Cevî; boğazın göğüs kafesi ile birleştiği noktadan başlayarak boğaz ile ağız arasında ses yolunu oluşturan boşluktur. Bu mahreçten med harfleri olan (ا), (و), (ي) harfleri çıkar. Elif (ا) sakin öncesi fetha (üstün) harekeli, vâv (و) sakin öncesi damme (ötre) harekeli, yâ (ي) sakin öncesi kesra (esre) harekeli olurlar. Boğaz ile ağız boşluğundan çıkan med harflerinin çıkış noktaları tam olarak bilinmedikleri için bunların mahreçlerine mahrec-i mukadder denilmiştir. Elif (ا) hareke kabul etmez, daima sakin ve öncesi fetha (üstün) harekeli durumdadır. Ağız boşluğuna bitişik olan boğaz boşluğundan belirli bir mahrece dayanmaksızın çıkan bir sestir.⁹⁴ Sîbeveyhî, elif ile hemzenin mahrecinin aynı olduğunu söyler. Ona göre (ا) elif'in mahreci boğazın başlangıcından itibaren, bütün ağız boşluğunu doldurarak devam eder.⁹⁵ Mekkî de bu hususta şöyle der: “Elif, hemze'nin mahrecinden çıkar. Fakat elif, mahreci boğazda kesilinceye kadar yükselen bir harftir. Onun mahrecinin boğaza nispet edilişi son çıkış yerinin boğaz olması sebebiyledir”.⁹⁶

⁹³ İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvid*, 106; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 39-40; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kiraeti'l-Aşr*, 201; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 195-196; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 190-214; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 63.

⁹⁴ İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvid*, 106; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 35-36; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kiraeti'l-Aşr*, 199; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 62-63; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 191-192; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 39-40; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 61.

⁹⁵ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 115; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l-Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 78-78; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 192.

⁹⁶ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 192.

Med (cevf) harfleri yazıda bulunmakla beraber bizzat açığa çıkmazlar, ancak bir elif miktarı uzatarak tahakkuk ederler.

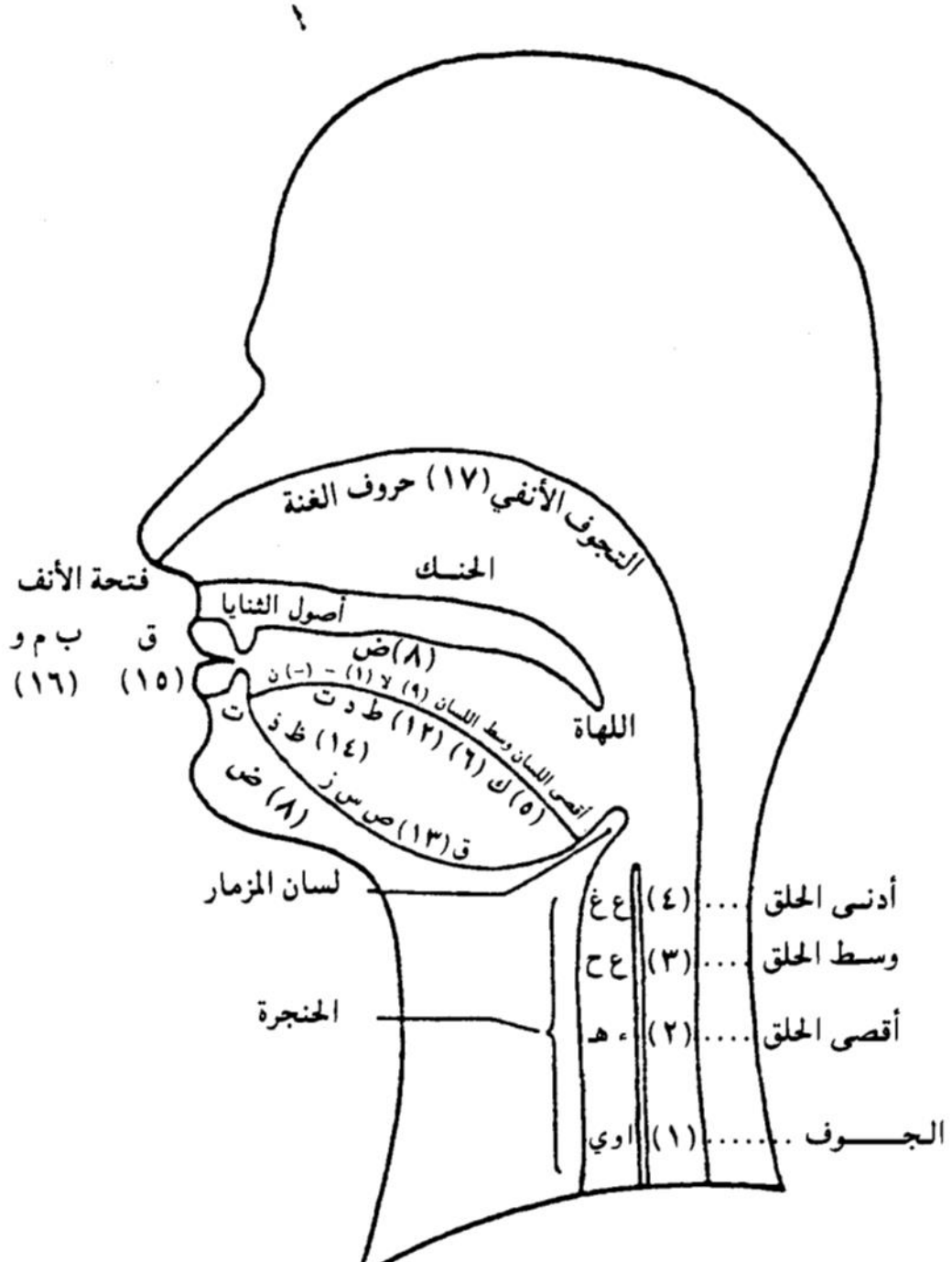
1.2.4.2.4.2. Hayşûm Bölgesi (الخيشوم)

Bu bölge geniz kovuğudur. Burası mîm م ve nûn ن harflerinin lâzımî sıfatı olan ğunne⁹⁷ ile ihfâ halinde ve gunneli idğam halinde olan sakin nûn (ن) (nun-i muhfat) harfinin mahrecidir.⁹⁸ Ğunne bu iki harfin ayrılmaz parçasıdır. Bu harfler ister sakin konumda bulunsunlar ister harekeli olsunlar, ğunne sıfatı devamlı olarak bulunur. Ğunnenin mevcudiyeti, bu harflerin telaffuz edildikleri esnada burnun tıkanması ile anlaşılır. Bu iki harf icra edilirken burun tıkandığı esnada ses akıntısı kesiliyorsa ğunne uygulaması doğru, ses kesilmeden devam ediyorsa ğunne uygulaması hatalı demektir.

⁹⁷ Muhammed bin Muhammed ed-Dımeşkî İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 4. Bs (Cidde: Dâru Nûri'l-Mektebe, 1427), 2.

⁹⁸ İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 106; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 40-41; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraeti'l-Aşr*, 201; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 196; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 215; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 63.

1.2.4.2.4.3.Görsel Olarak Harflerin Mahreçleri

1.2.5. Harflerin Sıfatları

Sıfat (الصفة) lügavi olarak; nişan, alamet, nitelik ve özellik anlamlarına gelir. Çoğulu “sıfât” (الصفات)’dır. Bir başka tanıma göre, başka bir şey (mevsuf) ile kaim olan ilim ve doğruluk gibi manevi, uzunluk ve siyahlık gibi hissi manalardır.⁹⁹ Mahrec bir harfin mahiyet ve kemmiyetini ölçen terazi gibidir. Sıfat ise harfin durum ve keyfiyetini tayin eder.¹⁰⁰

Tecvîd ıstılahında ise sıfat; “harfin mahreçte meydana gelişi esnasında sesinde arız olan (Cehr, hems, Rihvet, Şiddet... vd.) keyfiyettir”¹⁰¹ denilmiştir.

1.2.6. Sıfatları Bilmenin Faydaları

Tecvîd otoritelerinin sıfat değerlendirmesi, nahiv âlimlerinin sıfat mevsuf değerlendirmesi gibi değildir. Sıfat; mevsufunda (harfte) ya mahalli itibariyle ya da zâtı itibariyle bir manaya delalet eder. Sıfatın mevsufunda mahalli olarak mana ifade etmesi, boğaz bölgesi, lisan bölgesi ve dudak bölgesi gibi mahrec bölgelerine ya da mahrec noktalarına delalet etmesidir. Sıfatın mevsufunda zâtı itibariyle mana ifade etmesi ise, cehr ve hems gibi, harflerin zâtı sıfatlarına delalet etmesidir.¹⁰² Bunların neticesi olarak, sıfatları bilmekten üç fayda hâsıl olur, şöyle ki,¹⁰³

1-Aynı mahreçten çıkan harflerin birbirlerinden ayırt edilmelerini sağlar. Eğer sıfatlar olmasaydı aynı mahreci paylaşan; üst ön dişlerden çıkan (ت د ط) ve alt ön dişlerden çıkan (س ص) gibi harfler birbirlerinden ayırt edilemezlerdi.

2-Harflerin kuvvetlilerinin zayıf olanlardan ayırt edilmelerini sağlar. Böylece hangi harfin diğerine idğam edilip edilemeyeceği konusu açıklığa kavuşur.

⁹⁹ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 43; Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 461; Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetü'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd*, 61; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 68.

¹⁰⁰ Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 37; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 190.

¹⁰¹ Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezeri*, 96; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 108-109; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 461; Yavuz, *Tecvîd ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*, 140.

¹⁰² Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 509; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 40.

¹⁰³ Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezeri*, 95-95; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 45; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 196-200.

3- Mahreçleri farklı olan harflerin telaffuzlarında güzellik meydana getirir.¹⁰⁴ Eğer farklı mahrec bölgeleri ve sıfatlar olmasaydı, kelimeler, sadece bir tane çıkış yeri ve sadece bir tane sıfatı bulunan behaim'in sesi gibi olurdu ve hiçbir şey anlaşılmazdı.¹⁰⁵

1.2.7. Sıfatların Sayıları

Kıraat âlimleri sıfatların sayıları hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşler doğrultusunda sıfatların sayıları 14 ile 44 arasında değişmektedir. Genel kabul görmüş kanaate göre harflerin sıfatları, İbnu'l-Cezerî'nin Mukaddime adlı eserinde sıfatların sayısı 18'dir.¹⁰⁶ Ancak Mukaddime şarihlerine göre 17 tanedir. (Harflerin sakin oldukları konumda aktif olan ve metinlerde bahsi geçen şiddet, rihvet ve beyniyye sıfatları, şiddet ve rihvet olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. Bu çalışmada her birisi ayrı ayrı ele alındı).¹⁰⁷ Bunlar; 1-Cehr, 2-Hems, 3-Rihvet, 4-Şiddet, Beyniyye (vastiyye),¹⁰⁸ 5-İsti'la, 6-İstifale (inhiraf), 7-İtbâk, 8-İnfitâh, 9-İzlak, 10-İsmat, 11-Safir, 12-Kalkale, 13-Lin, 14-İnhiraf, 15-Tekrir, 16-Tefeşşi, 17-İstitale.¹⁰⁹ Mukaddime şarihlerinin bu taksimine göre harflerin sakin hallerinde aktif hale gelen Rihvet, Şiddet ve Beyniyye sıfatlarından Rihvet sıfatı müstakil olarak sayılmışken, Şiddet ve Beyniyye sıfatları tek madde olarak sıralamaya konulmuştur.

Harflerin sıfatları hakkındaki farklı görüşleri şu şekilde ele alabiliriz:¹¹⁰

¹⁰⁴ Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 38-39; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 509; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 196-197; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 461.

¹⁰⁵ Ebû Muzâhim Mûsâ b. Ubeydullâh b. Hâkân Hâkânî, *Manzûmetu'l-Hâkânî* (Mektebetu Evlâdi's-Şeyh, t.y.), 337-362; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 95-97; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 509; Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 38-39; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 141; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 190; Yavuz, *Tecvîd ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*, 140-141.

¹⁰⁶ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 198.

¹⁰⁷ Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 40; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 197.

¹⁰⁸ Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 40; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 196.

¹⁰⁹ Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 40; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 196.

¹¹⁰ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 46; el-Harazî, *Buğyetü'l Mürid Min Ahkami't Tecvîd*, 280-283.

1-İmam Birgivî(ö. 981/1573) sıfatların sayısını 14 olduğunu söylemiştir. İbnu'l-Cezerî'nin tasnifinden İzlak, İsmat, İnhiraf ve Lin sıfatlarını çıkarıp, Ğunne sıfatını eklemiştir.¹¹¹

2-İmam Sehavi'nin(ö. 902/1497) Nuniyye adlı kitabının şarih'i İbn Ümmi Kasım'a(ö. 749/1348) göre harflerin sıfatlarının sayıları 16'dır. İbnu'l-Cezerî'nin tasnifinden İzlak ve İsmat sıfatlarını çıkarıp, hevaî (Cevf bölgesi)¹¹² harflerinden Elif'i (l) eklemiştir.¹¹³

3-Mer'âşi(ö. 1145/1732) risalesinde harflerin sıfatlarının sayılarını 17 olarak zikretmiş ancak, İbnu'l-Cezerî'nin tasnifinden İzlak, İsmat, İnhiraf ve Lin sıfatlarını çıkarıp, bu dört sıfatın yerine Ğunne, Hafa, Terkik ve Tefhim sıfatlarını eklemiştir. İbnu'l-Cezerî'ye göre Terkik ve Tefhim harfleri arızî sıfatlardandır.¹¹⁴

4-Mekkî (ö. 437/1045), er-Riaye adlı eserinde harflerin sıfatlarının sayısını 44 olarak beyan etmiştir. Bunların otuz dört tanesi sıfat, on tanesi de harflerin lakaplarıdır.¹¹⁵

Sıfatların sınıflandırılmasında ale'l-âde bir yöntem izlenmemiş, harflerin farklı özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Mesela; Cehr ve Hems sıfatlarının tasnifinde, ilgili harflerin icra edilmesi esnasında nefesin akıp akmaması göz önünde bulundurularak nefy ve isbat'a itibar edilmiştir. Harfin telaffuzu esnasında dil ile üst damağın arasının açık durumda bulunması (İtbâk ve İnfîthâh sıfatları) bir tasnif, yine bazı harfin telaffuzu esnasında dil kökünün üst damağa doğru yükselip, bazı harflerin telaffuzu esnasında da dilin tamamen aşağıda bulunması (İsti'la ve İstifale sıfatları) başka bir tasnif çeşididir.¹¹⁶

¹¹¹ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 46; Ali, *Fıkhü't-Tecvid li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 40.

¹¹² Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 46 Cevf bölgesi: Ağız ve boğaz boşluğundan oluşan takdiri mahrec bölgesidir. Bu mahrec bölgesinden çıkan harflerin belirli bir çıkış noktası yoktur. Bu mahrec bölgesinden med harfleri olan *ح* و *ل* çıkar.

¹¹³ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 46; Ali, *Fıkhü't-Tecvid li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 40.

¹¹⁴ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 46; Ali, *Fıkhü't-Tecvid li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 40.

¹¹⁵ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 115; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 45; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvid*, 509; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 1428, 196.

¹¹⁶ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 1428, 198.

1.2.8. Sıfatların Kısımları

Tecvîd âlimleri harfleri birtakım özelliklerinden hareketle farklı kısımlara ayırmışlardır. Mesela; kuvvet ve zayıflık itibariyle kuvvetli ve zayıf sıfatlar, bir sıfatın harfin zâtında bulunup bulunmaması yönüyle de lazımi ve arızî sıfatlar şeklinde kısımlara ayırmışlardır.

1.2.8.1. Kuvvet ve Zayıflıkları İtibariyle Sıfatlar

1.2.8.1.1. Kuvvetli sıfatlar

Kuvvetli sıfatlar şunlardır: Cehr, Şiddet, İsti'la, İtbâk, İsmat, Safir, Kalkale, İnhiraf, Tekrir, Tefeşsi, İstitala ve Ğunne.¹¹⁷

el-Mer'aşî zikredilen bu kuvvetli sıfatlar arasında da fark bulunduğunu, nitekim Kalkale sıfatının en kuvvetli sıfat olduğunu söylemiştir. Aynı müellif beyanının devamında; Şiddet sıfatının Cehr sıfatından, bu iki sıfatın Tefeşsi ve Safirden, İtbâk sıfatının da İsti'la sıfatından kuvvetli olduğunu söylemiştir.¹¹⁸

1.2.8.1.2. Zayıf Sıfatlar

Zayıf karakterli sıfatlar ise; Hems, Rihvet, Beyniyye, İstifale, İnfitâh, İzlak, Lin ve Hafa sıfatlarıdır.¹¹⁹

Bir harfte kuvvetli sıfatlar çok zayıf sıfatlar az bulunursa o harf kuvvetli, tersi durumda olması halinde ise harf zayıf olur.¹²⁰ Bu ölçüye göre harfler beş kısma ayrılır:

- a) Çok kuvvetli harfler : ط، ض، ظ، ق
b) Kuvvetli harfler : ج، د، ص، غ، ر، ز

¹¹⁷ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 115-120; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 86; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 46; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 74; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 198; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 55.

¹¹⁸ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 115-120; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 86; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 46; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 74; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 198; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 55.

¹¹⁹ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 115-120; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 46; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 40; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 198.

¹²⁰ Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 101; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 87; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 62-63; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 165-166; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 280-282; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 57.

- c) Mütevassıt (orta) harfler : ا، ب، ت، ح، ذ، ع، ك
- d) Zayıf harfler : ی، و، ل، ش، س
- e) Çok zayıf harfler : ن، م، ف، ه، 121

1.2.8.2. Bir Harfin Zâtında Bulunup Bulunmama İtibariyle Sıfatlar

Harflerdeki varlıkları, bir harfle beraber devamlı olarak bulunup bulunmamaları sebebiyle sıfatlar iki kısma ayrılırlar: a) Sıfât-ı lâzıme b) Sıfât-ı arıza.

1.2.8.2.1. Sıfât-ı Lâzıme (Lâzımî Sıfatlar)

Sıfat-ı lâzıme, sıfat-ı zâtiye ve sıfat-ı vacibe olarak da bilinir. Sıfat-ı lâzıme şu şekilde tarif edilmektedir: Harflerin zâtına mahsus olan ve harflerden kesinlikle ayrılmaması gereken sıfatlardır. Harf sakin ya da harekeli hangi konumda bulunursa bulunsun hiçbir surette harften ayrılmazlar.¹²² Cehr, Hems, Rihvet, Şiddet vb.

Lâzımî sıfatlar terk edilir, tebdil veya tağyîr edilirse Lahn-ı celî (açık ve büyük hata) meydana gelir. Bu tarz bir okuyuş caiz değildir.¹²³ Lâzımî sıfatlar şunlardır: 1- Cehr, 2- Hems, 3- Rihvet, 4- Şiddet, 5- Beyniyye, 6- İsti'la, 7- İstifale (inhifad), 8- İtbâk, 9- İnfıtâh, 10- İzlak, 11- İsmat, 12- Kalkale, 13- Safir, 14- Lîn, İnhiraf, 15- Tefeşşi, 16- Tekrir, 17- İstitalle, 18- Ğunne.¹²⁴

1.2.8.2.2. Sıfât-ı Arıza (Ârızî Sıfatlar)

Harften ayrılmaları mümkün olan, ayrıldıkları zaman da harfin zâtını değiştirmeyen sıfatlardır. Harflerin konumuna göre zaman zaman harflere arız olur, zaman zaman da harflerden ayrılırlar.¹²⁵ Harfin zâtında bir değişiklik meydana gelmediği için bu sıfatların terk edilmesinde, tebdil ve ya tağyîrinde lahn-ı hafî (gizli, hafif kusur) meydana gelir. Ârızî sıfatlar şunlardır: 1- Tefhim, 2- Terkik, 3- İdğam, 4- İhfa, 5- Kalb (iklab), 6- İzhar, 7- Medd (fer'i medd), 8- Vakf, 9- Sekte, 10- Hareke, 11- Sükûn.¹²⁶ Ârızî sıfatların terk edilmesinden kaynaklanan hatalar lahn-ı hafî (gizli

¹²¹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 198.

¹²² Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmî*, 225.

¹²³ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 114; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 199.

¹²⁴ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 46; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 200; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 114; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 68-69.

¹²⁵ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 68; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmî*, 225.

¹²⁶ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 114; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 201.

hata) olduğundan dolayı harflerin zâtında bir noksanlık meydana getirmez, geçici sıfatlardır ancak, bu sıfatların terkinden de sakınmak gerekir.¹²⁷

1.3. Sıfatların İncelenmesi

Sıfatların tasnif edilmesinde farklı yöntemlerin kullanıldığını daha önce belirtilmişti.¹²⁸ Biz çalışmamızda sıfatları harflerin zâtında bulunup bulunmamları yönüyle incelemeye çalışacağız. Sıfatlar harfin zatında bulunup bulunmama yönüyle iki kısma ayrılır. 1- Lâzımî sıfatlar, 2- Ârızî sıfatlar.

Çalışmamızın bu aşamasında şimdiye kadar bahsi geçen lâzımî sıfatlardan zıddı olanları Kur'ân-ı Kerîm'den örneklerle etraflıca incelemeye çalışacağız.

1.3.1. Lâzımî sıfatlar¹²⁹

Harfin zatına mahsus olup, harf hangi konumda olursa olsun harften kesinlikle ayrılması gereken sıfatlardır.¹³⁰ “Kâinatta her şey zıddı ile bilinir” tezinden hareketle lâzımî sıfatlar da kendi içerisinde zıddı bulunanlar ve zıddı bulunmayanlar şeklinde ikili bir tasnife tabi tutulmuştur.¹³¹

1.3.1.1. Zıddı olan sıfatlar

Zıddı olmak demek; birbirlerine taban tabana zıt olup, söz konusu iki sıfatın aynı harfte bir arada bulunmasının mümkün olmaması demektir. Bu sıfatların sayıları hakkında da farklı görüşler mevcut olmakla beraber¹³² en kapsamlı tasnife göre 15 tanedir. Bunlar:

- a) Cehr-Hems
- b) Rihvet-Şiddet-(Beyniyye)
- c) İsti'la-İstifale (İnhifad)
- d) İtbâk-İnfitâh

¹²⁷ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 201; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmî*, 225.

¹²⁸ Bkz. madde 1.7. Sıfatların kısımları.

¹²⁹ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 46; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 81.

¹³⁰ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 46; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 114; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 199.

¹³¹ İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 2; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 97; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 46; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 40; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179.

¹³² Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 82.

- e) Tefhim-Terkik¹³³
- f) İsmat-İzlak
- g) Zuhur-Hafa¹³⁴ sıfatlarıdır.

1.3.1.1.1. Cehr Sıfatı

Cehr lügat olarak; kuvvetli ve şiddetli ses,¹³⁵ açıklamak, ortaya çıkarmak, söz söylerken sesi yükseltmek manalarına gelir.¹³⁶ Tecvîd ıstılahında ise; harf telaffuz edilirken mahrece dayanağın kuvvetli olması sebebiyle nefes cereyanının çok az olması veya tamamen akmamasıdır. Bu sıfatın zıddı hems'tir.¹³⁷ Harfleri “ظَلَّ قَوْ رِبْضٍ” beyitinde toplanmış olup 19 tanedir.¹³⁸ Misal;

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ* الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * مَا لِكَ يَوْمَ الدِّينِ¹³⁹

¹³³ Bu iki sıfat arızı sıfatlar arasındadır Bkz. Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 201.

¹³⁴ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 199; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 41.

¹³⁵ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 117; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 86-87; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 97; Cerisî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 47; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 141; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 204-219; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 82; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 69; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 202.

¹³⁶ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 115; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 202.

¹³⁷ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 117; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 86-87; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 97; Cerisî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 47; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 141; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 82; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 69; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 202; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; el-Harazî, *Buğyetü'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 272.

¹³⁸ el-Harazî, *Buğyetü'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 272; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 202.

¹³⁹ Fatiha, 1/3.

1.3.1.1.2. Hems Sıfatı

Hems lügatte; gizli ses veya sesi gizli çıkarmaya denir.¹⁴⁰ Tecvîd ıstılahında ise; harfin telaffuz edildiği esnada mahrece dayanağın zayıf olması sebebiyle nefes cereyanının akmasıdır.¹⁴¹ Harfleri; ت ث ح خ س ش ص ف ك ه 'dir.

Misal;

حَتَّمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَهُمْ عَدَابٌ عَظِيمٌ¹⁴²

1.3.1.1.3. Rihvet Sıfatı

Rihvet lügatte yumuşak olma anlamına gelir.¹⁴³ Tecvîd ıstılahında ise, harfteki zayıflık ve harfi telaffuz ederken mahrece itimadın zayıf olması sebebiyle sesin ve nefesin tamamen akmasıdır.¹⁴⁴ Bu sıfat ilgili harflerin sakin oldukları konumda aktif hale gelir. Rihvet harfleri 16 tane olup “خَسَّ حَظُّ شَصُّ هَزَّ وَضَغَتْ يَا فِذٍ” şeklinde nazmedilmiştir. Misal;

¹⁴⁰ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 118-119; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 88; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 100; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 48-49; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 141; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 204-219; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 82; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 69; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 202.

¹⁴¹ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 117; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 86-87; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 97; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 47; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 141; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 204-219; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 82; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 69; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 202.

¹⁴² Bakara, 2/7

¹⁴³ Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 86.

¹⁴⁴ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 119; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 88; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 100; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 48-49; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 144; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 219; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 82; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 70; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 203.

يَكَادُ الْبَرَقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹⁴⁵

1.3.1.1.4. Şiddet Sıfatı

Şiddet lügatte; kuvvet ve kudret manalarına gelir.¹⁴⁶ Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde şiddet sıfatı bulunan harflerin sakin olarak telaffuzu esnasında mahrece dayanağın kuvvetli olması sebebiyle ses ve nefes cereyanının tamamen kesilmesidir.¹⁴⁷ Zıddı rihvet sıfatıdır. Şiddet harfleri 8 tane olup¹⁴⁸ “أجد قط بكت” şeklinde nazmedilmiştir. Misal:

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ إِنَّهُ هُوَ يُبَدِّئُ وَيُعِيدُ; وَهُوَ الْعَظِيمُ الْوَدُودُ; ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ; فَعَالٍ لِمَا يُرِيدُ; هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ; فِرْعَوْنَ وَغَمْرَةَ; بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ; وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ; بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ¹⁴⁹
وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ¹⁵⁰

Şiddet sıfatlı harflerden ت ك'nin telaffuzları esnasında zaruri olarak nefes cereyanı meydana gelmektedir. Bu durum mezkûr harflerin nefesin akması yönüyle hems sıfatına sahip olmaları sebebiyledir. Bu durum şedide-i mehmuse olarak isimlendirilmektedir.¹⁵¹

¹⁴⁵ Bakara, 2/20.

¹⁴⁶ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 202; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42.

¹⁴⁷ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 117; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 87; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 99; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 48; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 144; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 219; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 82; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 70; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 203; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 84; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 116.

¹⁴⁸ İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 3.

¹⁴⁹ Buruc, 85/12-21.

¹⁵⁰ Bakara, 2/23.

¹⁵¹ el-Harazî, *Buğyetu'l Mürid Min Ahkami't Tecvîd*, 276-277; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 203.

Misal;

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ صُمُّ بَعْضِكُمْ عَمِّي فَهَمْ لَا
يَرْجِعُونَ¹⁵²

1.3.1.1.5. Beyniyye/Tevassut Sıfatı

Beyniyye lügatta; itidal, ortada olmak demektir. Tecvîd ıstılahında ise; beyniyye sıfatına sahip olan harf sakin olduğu halde telaffuz edilirken harfin sesinin ne tamamen akması ne de tamamen hapsolmesidir. Bu durumda harfin sesi rihvet sıfatında olduğu gibi tam olarak akmadığı gibi şiddet sıfatında olduğu gibi tamamen hapsolünmaz. İlk dönem kaynaklarda müstakil başlık olarak zikredilmeyip “şiddet sıfatının içerisinde sesi akan şiddet harfleri” olarak tanımlanırken¹⁵³ son dönem kaynaklarda şiddet ve rihvet bahsinde ara form (beyne) olarak işaret edilmektedir.¹⁵⁴ Rihvet sıfatına daha yakındır.¹⁵⁵ Beyniyye harfleri bazılarında göre med harflerinin de ilave edilmesi ile 8 olarak zikredilse de¹⁵⁶ genel kabul gören görüşe göre 5 tanedir. “لن عمر”. Misal;

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ¹⁵⁷ وَأَعْفُفَ عَنَّا¹⁵⁸

¹⁵² Bakara, 2/17-18

¹⁵³ ed-Dânî, *et-Taḥdîd fi'l-İtkân ve't-Tecvîd*, 105-106.

¹⁵⁴ Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 100-101; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 49; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 144; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 219; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 70; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 205.

¹⁵⁵ Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 100-101; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 465; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 117; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 205.

¹⁵⁶ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 143-144; Öge - Dokgöz, “Saçaklızâde'nin Mahreç ve Sıfatlar Konusundaki Tartışmalara Yaklaşımı”, 352.

¹⁵⁷ Bakara, 2/4.

¹⁵⁸ Bakara, 2/286.

1.3.1.1.6. İsti'la Sıfatı

İsti'la lügatta; yükselmek, yüce olmak anlamlarındadır.¹⁵⁹ Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde isti'lâ sıfatı bulunan harfin telaffuzu esnasında dil kökünün üst damağa doğru yükselmesidir.¹⁶⁰ Zıddı İstifale sıfatıdır. İsti'la harfleri 7 tane olup “وسبع علو:” şeklinde nazmedilmiştir.¹⁶¹ Misal;

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ¹⁶²

أَفْرَأَ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ¹⁶³

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ¹⁶⁴

1.3.1.1.7. İstifale Sıfatı

İstifale lügatta; aşağı olmak, alçalmak demektir.¹⁶⁵ Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde İstifale sıfatı bulunan harflerin telaffuz edilmesi esnasında dilin tamamen aşağıda, ağzın zemininde kalması, özellikle dil kökünün üst damağa doğru yükselmemesidir.¹⁶⁶ Zıddı isti'lâ sıfatıdır. İstifale harfleri, 7 tane isti'lâ harflerinin

¹⁵⁹ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 90; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 43.

¹⁶⁰ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 123; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 90; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 102; Cerisî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 51; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 70; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 245; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 70-71; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 206; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 466; el-Harazî, *Buğyetu'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 278.

¹⁶¹ İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 31.

¹⁶² Fatiha, 1/7.

¹⁶³ Alak, 96/1.

¹⁶⁴ Nahl, 16/118.

¹⁶⁵ Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 49; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 207.

¹⁶⁶ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 123; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 91; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202-203; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 103; Cerisî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 51-52; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 70; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 244-245; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 71; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 207; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 465; el-Harazî, *Buğyetu'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 279; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 91.

dışında kalan 21 harfe ilave olarak med olan ي ile beraber 22 harftir. Bunlar; ا، ب، ت، ج، ح، د، ذ، ر، ز، س، ش، ع، ف، ك، ل، م، ن، و، ه، ی harfleridir.¹⁶⁷ Misal;

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ¹⁶⁸

سَلِّ بِنِي إِسْرَائِيلَ كَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ آيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ¹⁶⁹

1.3.1.1.8. İtbâk Sıfatı

İtbâk lügatta; yapışmak, kat kat olmak anlamlarına gelir.¹⁷⁰ Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde İtbâk sıfatı bulunan harfleri telaffuz ederken dil kökü ve dil ortasının tamamen üst damağa doğru yükselmesi veya dilin üst damağa tamamen yapışmasıdır. Bu sıfatın zıddı İnfîtâhtır. Harfleri “ص، ض، ط، ظ”dır. İtbâk sıfatı isti'lâ sıfatından daha mübalağalıdır.¹⁷¹ İtbâk sıfatı isti'lâ sıfatını gerektirir ancak isti'lâ sıfatlı harflerin tamamında İtbâk sıfatı yoktur. İtbâk harfleri, kendisinde isti'lâ sıfatı bulunan harflerin, ağız boşluğundan çıkanlarıdır. İsti'la sıfatı bulunup da boğaz bölgesinden çıkan harflerde ise İnfîtâh sıfatı vardır, dil ile üst damağın arası açıktır. İtbâk harflerinin icra edilmesi esnasında ses dil ile üst damak arasında sıkışır ve az akar, daha tok bir ses meydana gelir. Bu yönüyle İtbâk sıfatlı isti'lâ harfleri, İnfîtâh sıfatlı isti'lâ harflerine nazaran daha mübalağalı okunurlar.¹⁷² Misal;

فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ¹⁷³

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ* صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ¹⁷⁴

¹⁶⁷ el-Harazî, *Buğyetu'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 279-280.

¹⁶⁸ Fatiha, 1/7.

¹⁶⁹ Bakara, 2/211.

¹⁷⁰ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 245; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 521.

¹⁷¹ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 122-123; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 90; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraati'l Aşr*, 203; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 103-104; Cerîsi, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 52-53; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 70; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 244-245; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 71; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 5.

¹⁷² İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 245-250; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 208.

¹⁷³ Buruc, 85/22.

¹⁷⁴ Fatiha, 1/7.

1.3.1.1.9. İnfîât Sıfatı

İnfîât lügatta; açılmak, ayrılmak manalarındadır.¹⁷⁵ Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde İnfîât sıfatı bulunan harflerin telaffuzu esnasında dil ile üst damağın arasının açık olması demektir. Bu sıfatın zıddı İtbâk'tır. İnfîât harfleri 24 tanedir.¹⁷⁶ Bunlar;

أ، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ع، غ، ف، ق، ك، ل، م، ن، و، ه، ی¹⁷⁷ harfleridir.

Misal;

وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَأَعْتَزَلُونَ¹⁷⁸

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ¹⁷⁹

1.3.1.1.10. İzlak Sıfatı

Lügatta; sür'atli, kolay ve akıcı olmak veya bir şeyin ucu¹⁸⁰ manasına gelen İzlak, tecvîd ıstılahında ise; kendilerinde İzlak sıfatı buluna harflerin dil ucu ve dudaklardan çıktıkları için hızlı ve kolayca telaffuz edilmesidir. Bu sıfatın zıddı ismat'tır. İbnu'l-Cezerî 6 tane olan İzlak sıfatlı harfleri¹⁸¹ "lafzıyla ifade etmiştir. İzlak harfleri dilin yapısında ve kelimelerin kurulumunda en çok kullanılan harflerdir. Özellikle "ن، ل، ر،" harfleri olmaksızın dil konuşulamaz" denilmektedir.¹⁸²

¹⁷⁵ Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 44-45; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 208.

¹⁷⁶ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 123; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 90; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 203; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 104; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 53; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 70; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 244-245; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 208; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 71.

¹⁷⁷ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 208; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 117.

¹⁷⁸ Duhân, 44/21.

¹⁷⁹ Fatıha, 1/7.

¹⁸⁰ Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 468; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 45; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 209; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 228.

¹⁸¹ Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetü'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd*, 31.

¹⁸² Ğanim Kaddurî Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd* (Amman: Daru Ammar, 2003), 252.

Şu hâlde İzlak sıfatlı harfler, İsmat sıfatlı harflerin ağırlıklarını gidererek çok harfli kelimelerin telaffuzunda kolaylık meydana getiriler.¹⁸³

Misal;

وَأَخْرُونَ مُرَجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ¹⁸⁴
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ¹⁸⁵

1.3.1.1.11. İsmat Sıfatı

İsmat lügat olarak men etmek, susturmak anlamlarına gelir.¹⁸⁶ Tecvîd istilâhında ise; kendisinde ismat sıfatı bulunan harflerin telaffuzlarındaki zorluk sebebiyle rubai istisnalar hariç (dört), humasi (beş) ve südasi (altı) harfli kelimelerde yan yana gelmelerinin engellenmesidir.

Rubai fiilin istisnaları¹⁸⁷“أَلَّنَّ حَصَّصَ أَلْحَقُّ”¹⁸⁸, “بِمُرَحَّزِهِ” kelimeleridir. Telaffuz zorluğu, bu harflerin dudaklar ve dil ucu bölgelerinden uzak noktalardan çıkıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Arap dilindeki kelimelerde telaffuz zorluğunu gidermek için İzlak sıfatlı harfler ve ismat sıfatlı harfler beraber bulunurlar.¹⁸⁹ Dolayısıyla sadece ismat harflerinden oluşan çok harfli kelimelere rastlanmamaktadır.

¹⁸³ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 136; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 98; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 104-105; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 53; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 252-256; Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*, 71-72; Karaçam, *Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 209.

¹⁸⁴ Tevbe, 9/106.

¹⁸⁵ Fatîha, 1/7

¹⁸⁶ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 253-256; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 45; Karaçam, *Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 209; Husarî, *Ahkâm-u Kıraeti'l Kur'ân-i'l-Kerîm*, 90; el-Harazî, *Buğyetü'l Mürid Min Ahkâm't Tecvîd*, 282; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 467; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 228.

¹⁸⁷ Yusuf, 12/151.

¹⁸⁸ Bakara, 2/196.

¹⁸⁹ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 127, 135; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 97; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 104-105; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 53-54; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 252-257; Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*, 72; Karaçam, *Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 209; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 228; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 45; Husarî, *Ahkâm-u Kıraeti'l Kur'ân-i'l-Kerîm*, 90; el-Harazî, *Buğyetü'l Mürid Min Ahkâm't Tecvîd*, 282; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 467.

Bu sıfatın zıddı İzlak sıfatıdır. Harfleri 6 tane izlak harfinin dışındaki harflerdir. ا، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ق، ك، و، ه، ی.

Misal;

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُفْسِدُوا فِي الْيَمِينِ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِمَّنِّي وَذَلِكُمْ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً
أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا¹⁹⁰

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ¹⁹¹

Med harfleri olan “ا، و، ي” harfleri kendi başlarına ses kaynakları olmayıp, kendinden önceki harfe tabi oldukları için hem ismat hem de izlak harflerinden sonra gelebilmektedirler. Dolayısıyla bu üç harf, ismat sıfatlı harfler grubuna dâhil değildir.¹⁹²

1.3.1.1.12. Hafâ Sıfatı

Hafâ lügat olarak; gizli olmak manasına gelir. Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde hafa sıfatı bulunan harfleri telaffuz ederken, bütün zayıf sıfatları topladığı için (◦), kendileri ses kaynağı olmayıp seslerini kendilerinden önceki harften almaları ve mahreçlerinin geniş olmasından dolayı med harfleri olan (ا، و، ي)’nin seslerinin gizli olması ve önceki harfin gölgesinde kalmalarıdır.¹⁹³ Tersî zuhur sıfatıdır. Hafa harfleri 4 tane olup (◦) harfi ve med harfleri olan ا، و، ي harfleridir. Misal;

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ¹⁹⁴

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ¹⁹⁵

◦ harfi, tamamen zayıf sıfatlardan meydana geldiği için, bulunduğu her yerde açıklığının muhafaza edilmesi vaciptir.¹⁹⁶

¹⁹⁰ Nisâ, 4/3.

¹⁹¹ Fatiha, 1/7.

¹⁹² Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 210.

¹⁹³ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi’l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi’t-Tilâve*, 154; Cerîsî, *Nihâyetü’l-Kavli’l-Müfid*, 59; Saçaklızâde, *Cuhdu’l-Mukill*, 165-166; Hamed, *Dirasetu’s Savtiyye İnde Uleami’t Tecvîd*, 2003, 278-280; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 219; Tarhunî, *Hidayetu’l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni’l-Ceziriyi fi’t-Tecvîd*, 364.

¹⁹⁴ Haşr, 59/22.

¹⁹⁵ Fatiha, 1/7.

¹⁹⁶ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi’l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi’t-Tilâve*, 156; Hamed, *Dirasetu’s Savtiyye İnde Uleami’t Tecvîd*, 2003, 279; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 219.

1.3.1.1.13. Zuhur Sıfatı

Zuhur kelime olarak açık olmak demektir.¹⁹⁷ Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde zuhur sıfatı bulunan harflerin açık, belirgin bir şekilde telaffuz edilmeleridir.¹⁹⁸ Tersî hafa sıfatıdır. Zuhur sıfatının harfleri ه harfinin dışındaki 27 harftir.

Misal;

قُمْ فَأَنْذِرْ: وَرَبِّكَ فَكَبِيرٌ¹⁹⁹; وَلَا تَمُنْ نَسْتَكْثِرُ وَرَبِّكَ فَاصْبِرْ²⁰⁰
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ²⁰¹

1.3.1.2. Zıddı Olmayan Sıfatlar

Birbirlerine zıt olmayan, bir harfte beraberce bulunabilmeleri mümkün olan sıfatlardır. Bunlar: 1- Kalkale, 2- safir, 3- Tefeşsi, 4- İstitalle, 5- Tekrir, 6- Lin, 7- İnhiraf, 8- Ğunne sıfatlarıdır.²⁰²

Çalışmamızın bu aşamasında şimdiye kadar bahsi geçen lâzımî sıfatlardan zıddı olmayanları Kur'ân-ı Kerîm'den örneklerle etraflıca incelemeye çalışacağız.

1.3.1.2.1. Kalkale Sıfatı

Kalkale terim olarak; hareket etmek, sarsmak, kımıldatmak ve depretmek anlamlarındadır.²⁰³ Tecvîd ıstılahında ise; تَقْلُقًا: تَقْلُقُ الْمَخْرَجَ حَتَّى يُسْمَعَ لَهُ نَبْرَةٌ قَوِيَّةٌ

“Kuvvetli bir ses işitilinceye kadar mahrecin sarsılmasıdır”²⁰⁴ şeklinde ifade edilmiştir. Bu durumda kalkale; kendisinde kalkale sıfatı bulunan harfleri sakın olarak

¹⁹⁷ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 219-220.

¹⁹⁸ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 127, 154; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 59; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 165-166; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 278-280; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 219; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 364.

¹⁹⁹ Müzzemmil, 74/2-3.

²⁰⁰ Müzzemmil, 74/6-7.

²⁰¹ Fatîha, 1/7

²⁰² Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 199; Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 41; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179.

²⁰³ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 97-99; Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 47; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 411; el-Harazî, *Buğyetu'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 284.

²⁰⁴ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 124-125; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 91; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 203-204; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 106-107; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 54-55;

telaffuz ederken mahrecin kuvvetle sarsılmasından dolayı meydana gelen (zaid) sestir. Bu deprenme sesi olmadığı zaman kalkale sıfatlı harflerin üzerlerinde vakfetmek sağlıklı olmamaktadır.²⁰⁵ Kalkale sıfatının zahir olması için söz konusu harflerin sakin olarak²⁰⁶ kelimenin ortasında ya da sonunda bulunmasının (فَأَنْصَبُ- فِطْرَتَ- يَنْقُلُونَ), sükûn-i lazım ya da sükûn-i arız (أَحَدٌ-أَحَدٌ- شِقَاقٌ- شِقَاقٌ- لَمْ يَنْبُ- يُشَاقِقُ- يُشَاقِقُ) olmasının arasında fark yoktur. Harfleri “قَطْبُ جَدِّ” lafzıyla ifade edilmiştir,²⁰⁷ beş tanedir. ق، ط، د، ج، ب. Misal;

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ * وَهُوَ الْعَفُورُ الْوَدُودُ * ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ * فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ²⁰⁸

1.3.1.2.2. Safir Sıfatı

Safir lügatte; kuş sesi ve ıslık manalarına gelir. Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde safir sıfatı bulunan harflerin telaffuzları esnasında kuş sesi veya ıslık sesine benzeyen keskin bir sesin çıkmasıdır. Safir harfleri üç tanedir.²⁰⁹ Harflerinin kendilerinde bulunan sıfatlar itibariyle en kuvvetlisi ص harfî, sonra ز harfî, en zayıfı ise س harfidir.²¹⁰ Misal;

فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا²¹¹

Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 257-263; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 72; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 210-213; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 411-415; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 191-193; Yavuz, *Tecvîd ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*, 174-175.

²⁰⁵Mekkî b. Ebî Tâlib, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, Tahk: Ahmed Hasan Ferhat, ss. 124-125.

²⁰⁶Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 258.

²⁰⁷İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 3; Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetu'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd*, 31.

²⁰⁸Buruc, 85/12-16.

²⁰⁹el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 124; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 3; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 91; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 203; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 106; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 54; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 268-269; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 72; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 210; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 229; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 292; Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 46; Yavuz, *Tecvîd ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*, 143.

²¹⁰İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 3; Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 46; el-Harazî, *Buğyetu'l Mürid Min Ahkami't Tecvîd*, 283.

²¹¹Bakara, 2/10.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ²¹²

1.3.1.2.3. Tefeşsi Sıfatı

Tefeşsi lügatte; dağılmak, yayılmak manalarına gelir.²¹³ Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde tefeşsi sıfatı bulunan ش harfinin telaffuz edilmesi esnasında sesin ağzın içerisinde yayılması ve ظ harfinin mahrecine kadar uzamasıdır.²¹⁴

Bazıları ض, ث, ف harflerinde de tefeşsi sıfatının olduğunu iddia etseler de²¹⁵ bu görüş genel olarak kabul görmemiştir.²¹⁶ Tefeşsi harfi bir tanedir. ش²¹⁷

Misal;

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ²¹⁸

1.3.1.2.4. İstıtâle Sıfatı

İstıtale lügatte; uzamak demektir.²¹⁹ Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde İstıtale sıfatı bulunan ض harfinin telaffuzu esnasında harfin sesinin dilin sağ veya sol kenarı ile azı dişlerinden başlayarak ل harfinin mahrecine kadar uzamasıdır.²²⁰

²¹² Bakara, 2/23.

²¹³ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 107; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 210; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 121-122.

²¹⁴ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 134; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 3; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 96-97; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 205; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 109-110; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 58; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 271-273; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 73; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 215-216; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 22-230; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 292; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 52; Yavuz, *Tecvîd ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*, 143.

²¹⁵ ed-Dânî, *et-Taḥdîd fi'l-İtkân ve't-Tecvîd*, 163.

²¹⁶ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 252; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 363.

²¹⁷ Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 52; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 252; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 363.

²¹⁸ Bakara, 2/20.

²¹⁹ Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 363; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 252.

²²⁰ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 134; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 3; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 96; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 205; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 110-111; Cerîsî,

Misal;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا يَجِبُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمًا

أَخِيهِ مِثْلًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ²²¹

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ

أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبُئْسَ الْمَصِيرُ²²²

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ²²³

1.3.1.2.5. Tekrir Sıfatı

Tekrir lügatte; tekrar etmek, bir şeyi birden fazla yapmak anlamlarına gelir.²²⁴ Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde tekrar sıfatı bulunan ج harfinin telaffuzu esnasında dil ucunun titremesine denir.²²⁵ Telaffuz esnasında dilin uç kısmında titreme ve tekrar hâsıl olduğu için bu ismi almıştır.

Misal;

اِفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالنَّشَقُ الْقَمَرُ * وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَقَرٌّ * وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أُمَّرٍ مُّسْتَقَرٍّ²²⁶

Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd, 58; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 161; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 2003, 272-274; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 73; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 216-219; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 230; Öge - Dokgöz, "Saçaklızâde'nin Mahreç ve Sıfatlar Konusundaki Tartışmalara Yaklaşımı", 357.

²²¹ Hucûrat, 43/12.

²²² Bakara, 2/124.

²²³ Kiyâme, 75/22-23.

²²⁴ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 2003, 269; el-Harazî, *Buğyetü'l Mürid Min Ahkami't Tecvid*, 286; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 214.

²²⁵ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 131-132; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetü'l-Mukaddime*, 3; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhid fi İlmi't-Tecvid*, 95; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 204; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 108; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 57-58; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 2003, 269-271; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 73; el-Harazî, *Buğyetü'l Mürid Min Ahkami't Tecvid*, 286; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 214-215; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 229; Ali, *Fıkhü't-Tecvid li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 51; Yavuz, *Tecvid ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*, 143.

²²⁶ Kamer, 54/1-3.

1.3.1.2.6. İnhiraf Sıfatı

İnhiraf lügatte; bir şeye meyletmek, bir şeyden dönmek anlamlarındadır.²²⁷ Tecvîd ıstılahında ise; kendilerinde inhiraf sıfatı bulunan (و، ل) harflerini telaffuz ederken bu harflerin; kendi mahreçlerinden başka harfin mahrecine, bir sıfattan başka bir sığata yönelmeleri demektir. Lêm(ل) ve râ(و) harflerinde mahrec itibariyle meyil; lêm(ل) harfinde dil ucuna, râ(و) harfinde ise dilin üst cihetine ve nûn harfinin mahrecine doğru olur. Sıfat itibariyle; lêm(ل) harfinde rihvet sıfatından şiddet sıfatına doğru, râ(و) harfinde ise şiddet sıfatından rihvet sıfatına doğrudur.²²⁸ Bir başka tanıma göre; inhiraf harflerinin telaffuzu esnasında dilin bu harflerin mahreçlerinden başka harflerin mahreçlerine doğru meyletmesidir. ل harfinin telaffuzu esnasında dil ن harfinin mahrecine ve ya ileriye doğru meylederken; و harfinin telaffuzu esnasında ise dil ucu ل harfini mahrecine ve ya geriye, dilin üst kısmına doğru meyletmektedir.²²⁹ Misal;

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ²³⁰
مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ²³¹

1.3.1.2.7. Lîn Sıfatı

Lin lügatte; yumuşaklık ve kolaylık demektir.²³² Tecvîd ıstılahında ise; kendilerinde lin sıfatı bulunan و، ي harflerinin zorluk çekmeden kolaylıkla telaffuz

²²⁷ Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 471-472; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 50; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 103-104; el-Harazî, *Buğyetu'l-Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 285; Yavuz, *Tecvîd ve Kırâat İlmi Terimleri Sözlüğü*, 55; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 213-214.

²²⁸ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 131-133; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 3; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 95-96; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 204; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 108; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 57; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 284-286; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 73; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 213-214; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; Yavuz, *Tecvîd ve Kırâat İlmi Terimleri Sözlüğü*, 55; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 103-104; el-Harazî, *Buğyetu'l-Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 285.

²²⁹ Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 213-214; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 103-104; el-Harazî, *Buğyetu'l-Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 285.

²³⁰ Bakara, 2/26

²³¹ Bakara, 2/17

²³² el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 126; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 2; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 92; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 204; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 107-108; Cerîsî,

edilmesidir. Bu harflerin lîn harfî olabilmeleri için kendileri sakin, kendilerinden önceki harflerin harekesi ise fetha olmalıdır.²³³ Misal;

قَوْلٌ، يَوْمٌ، حَوْفٌ، عَيْرٌ، شَيْءٌ، قُرَيْشٌ

و، ي harfleri lîn sıfatına sahip olduklarında kendilerinden sonra sakin bir harf gelirse medd-i lîn meydana gelir. Misal;

لِإِيْلَافٍ قُرَيْشٍ* إِبْلَافِهِمْ رَحْلَةَ السَّيِّئَةِ وَالصَّيْفِ* فَلْيُعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ* الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَأَمْتَهُمْ مِنْ حَوْفٍ²³⁴

1.3.1.2.8. Ğunne Sıfatı

Ğunne lügatte; inilti, güvercin ve kumru sesi gibi genize mahsus ses anlamındadır.²³⁵ Başka bir tanıma göre; harfe tabi olarak genizden çıkan sestir.²³⁶ Bazı kaynaklarda da; “ceylan’ın, yavrusunu doğurduğu esnada çıkardığı sestir” şeklinde tarif edilmiştir.²³⁷

Tecvîd ıstılahında ise; kendisinde Ğunne sıfatı bulunan م، ن harflerinin telaffuzu esnasında dilin ameli olmaksızın²³⁸ bu harflere tabi olarak genizden gelen ses akıntısıdır.²³⁹ Ğunne sıfatı; bu iki harfin hem harekeli hem de sakin (tenvin dâhil) hallerinde zahir olmakla beraber, sakin hallerinde daha kuvvetli olarak zahir olur. Ğunne sırasıyla; en çok bu iki harf sakin olup başka bir harfe idğam olunurken, sonra

Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd, 56-57; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 103; el-Harazî, *Buğyetü'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 285; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 471; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 213; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 72; Yavuz, *Tecvîd ve Kıraat İlmî Terimleri Sözlüğü*, 183.

²³³ el-Mekki, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 126; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 2; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmî't-Tecvîd*, 92; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 204; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 107-108; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 56-57; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 103; el-Harazî, *Buğyetü'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 285; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 471; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 213; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*; Yavuz, *Tecvîd ve Kıraat İlmî Terimleri Sözlüğü*, 183.

²³⁴ Kureyş, 106/1-4.

²³⁵ Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî İbn Manzûr, “ğnn”, *Lisânü'l-A'rab* (Beyrut: Dâru'l-Sadr, 1299); Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 121; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 220.

²³⁶ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 266; Yavuz, *Tecvîd ve Kıraat İlmî Terimleri Sözlüğü*, 55.

²³⁷ Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 59.

²³⁸ Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 473.

²³⁹ el-Mekki, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 131; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 2; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmî't-Tecvîd*, 95-96; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 204; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 59; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 264-268; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 220-221; Yavuz, *Tecvîd ve Kıraat İlmî Terimleri Sözlüğü*, 155.

ihfa olunurken, sonra izhar halinde, en hafifi ise bu harflerin harekeli oldukları hallerindedir. ن, م harfleri şeddeli olarak icra edilmeleri esnada ğunnenin ölçüsü medd-i tabi kadar, yani iki hareke miktarıdır.²⁴⁰

Misal;

إِنَّ الدِّينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ²⁴¹
 قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ *مَلِكِ النَّاسِ²⁴² وَأَمْرَانَهُ حَمَلَةَ الْخَطْبِ²⁴³

İcrasında ğunne sıfatı bulunan tecvîd kurallarının uygulanması esnasında sesin genizden yeterince gelip gelmediğinin kontrolü burunun kapatılması suretiyle kolayca yapılabilmektedir. Ğunne sıfatı sadece م ve ن harflerinde bulunduğu için bu iki harfin dışındaki harfler (özellikle şeddeli “be” ب harfi) telaffuz edilirken genizden ses getirilmemesine dikkat edilmelidir.

Bu değerlendirmelerin neticesinde her bir harf müstakil olarak ele alındığında diğer harflerle terkip olmaksızın (arızı sıfat); harfin zatında bulunması, nefesin akıp akmaması, sesin akıp akmaması, dil kökünün üst damağa yükselip yükselmemesi, dil ile üst damağın arasının açık olup olmaması, harfin sesinin açık olup bir önceki harfin gölgesinde kalıp kalmaması, harfin telaffuzunun kolay olup dilin süratli hareket edip etmemesi gibi zıddı olan sıfatlar ve sadece bazı harflerde bulunan özel sıfatlar yönüyle incelediğimizde şu şekilde bir tablo elde edilir.

Tablo 1: Harflerin sıfat tablosu²⁴⁴

1	Hemze	أ	Cehr, Şiddet, İstifale, İnfîtâh, İsmat, Zuhur
2	Bâ	ب	Cehr, Şiddet, Kalkale, İstifale, İnfîtâh, İzlak, Zuhur
3	Tâ	ت	Hems, Şiddet, İstifale, İnfîtâh, İsmat, Zuhur
4	Sâ	ث	Hems, Rihvet, İstifale, İnfîtâh, İsmat, Zuhur
5	Cim	ج	Cehr, Şiddet, Kalkale, İstifale, İnfîtâh, İsmat, Zuhur

²⁴⁰ Cerisî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 59.

²⁴¹ Bakara, 2/6.

²⁴² Nas, 114/1-2.

²⁴³ Tebbet, 111/4.

²⁴⁴ Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 187; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 226.

6	Hâ	ح	Hems, Rihvet, İstifale, İnfitâh, İsmat, Zuhur
7	Hâ	خ	Hems, Rihvet, İsti'la, İnfitâh, İsmat, Zuhur
8	Dâl	د	Cehr, Şiddet, Kalkale, İstifale, İnfitâh, İsmat, Zuhur
9	Zâl	ذ	Cehr, Rihvet, İstifale, İnfitâh, İsmat, Zuhur
10	Râ	ر	Cehr, Beyniyye, İstifale, İnfitâh, Tekrir, İnhiraf, İzlak, Zuhur
11	Zây	ز	Cehr, Rihvet, İstifale, İnfitâh, Safir, İsmat, Zuhur
12	Sin	س	Hems, Rihvet, İstifale, İnfitâh, Safir, İsmat, Zuhur
13	Şin	ش	Hems, Rihvet, İstifale, İnfitâh, Tefeşşi, İsmat, Zuhur
14	Sâd	ص	Hems, Rihvet, İsti'la, İtbâk, Safir, İsmat, Zuhur
15	Dâd	ض	Cehr, Rihvet, İsti'la, İtbâk, İstitalle, İsmat, Zuhur
15	Tâ	ط	Cehr, Şiddet, Kalkale, İsti'la, İtbâk, İstitalle, İsmat, Zuhur
17	Zâ	ظ	Cehr, Rihvet, İsti'la, İtbâk, İsmat, Zuhur
18	Ayn	ع	Cehr, Beyniyye, İstifale, İnfitâh, İsmat, Zuhur
19	Ğayn	غ	Cehr, Rihvet, İsti'la, İnfitâh, İsmat, Zuhur
20	Fâ	ف	Hems, Rihvet, İstifale, İnfitâh, İzlak, Zuhur
21	Kâf	ق	Cehr, Şiddet, Kalkale, İsti'la, İnfitâh, İsmat, Zuhur
22	Kêf	ك	Hems, Şiddet, İstifale, İnfitâh, İsmat, Zuhur
23	Lâm	ل	Cehr, Beyniyye, İstifale, İnfitâh, İnhiraf, İzlak, Zuhur
24	Mim	م	Cehr, Beyniyye, İstifale, İnfitâh, Ğunne, İzlak, Zuhur
25	Nun	ن	Cehr, Beyniyye, İstifale, İnfitâh, Ğunne, İzlak, Zuhur
26	Vâv	و	Cehr, Rihvet, İstifale, İnfitâh, Lin, İsmat, Zuhur
27	Hâ	ه	Hems, Rihvet, İstifale, İnfitâh, İsmat, Hafa
28	Yâ	ي	Cehr, Rihvet, İstifale, İnfitâh, Lin, İsmat, Zuhur ²⁴⁵

Buraya kadar olan bölümde çalışmamızın temelini oluşturacak olan teknik bilgiler ele alındı. Böylece çalışmamızın esasını teşkil eden ikinci bölümün alt yapısı oluşturularak saha araştırmamızda ortaya konulacak olan yaygın hataların gerekçelendirilmesine olanak sağlanmış ve bu hataların çözümü noktasında yardımcı olacak alt yapı oluşturma çalışması tamamlanmış oldu.

²⁴⁵ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 226.

İKİNCİ BÖLÜM

SIFATLARIN UYGULANMASINDA GÖRÜLEN YAYGIN HATALAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Harflerin sıfatları ile alakalı sunulan teknik bilgiler ışığında insanların Kur'ân-ı Kerîm tilavetleri değerlendirildiğinde, sıfatların icra edilmesi ile alakalı karşımıza farklı hatalar çıkmaktadır. Bu hataların ortak paydası Kur'ân icracısının kendisi olmakla beraber sebepleri farklılık arz etmektedir. Bu sebepler; bazen fem-i muhsin denilen nitelikli Kur'ân öğreticisinden mahrum olmak, bazen fem-i muhsin olarak addedilen öğreticideki nitelik problemi, bazen gerekli olan bilgi birikimine sahip olmakla beraber icradaki nitelik sorunu (ifrat ve tefrit), bazen de kişinin Kur'ân okuduğu seviyede kendisini yeterli olarak görmesi, gelişimin gereğine inanmamasıdır. Bu açıdan değerlendirildiği zaman fem-i muhsin sorunu, en önemli sorun olarak görünmektedir. Kur'ân kıraati ve tilaveti noktasında gelişiminin gereğine inanan talebe ve nitelikli fem-i muhsin nezaretinde gerçekleştirilen talim ve tedris neticesinde belirli bir sürece bağlı olarak icra hataları mutlaka giderilecektir. Kemal manada tezyin ise icracının kendi gayretinin neticesi olarak hâsıl olabilecektir.

Çalışmamızın bu bölümünde ilgili saha çalışmaları ve nitelikli fem-i muhsin öğreticiler nezaretinde gerçekleştirilen talim ve tedris faaliyetlerinde harflerin sıfatlarının icra edilmesi esnasında dikkat edilmesi gereken hususlara temas edilecektir. Harflerin karakteristik özelliklerinin ve harfleri birbirlerinden ayırt etmeye yarayan sıfatlarının gereklerinin ihmal edilmesi neticesinde oluşan hatalara ve çözüm önerilerine her bir sıfat ayrı ayrı ele alınarak dikkat çekilecektir. Aktif olarak Kur'ân-ı Kerîm eğitimine devam eden fem-i muhsin hocalarımızın gözlem, tecrübe ve birikimlerinden azamî derece istifade edilmeye çalışılacaktır. Bu bölümde sıfatlar zıddı bulunan sıfatlar ve zıddı bulunmayan sıfatlar ayırımı yapılmaksızın tek başlık altında incelenecektir.

2.1.1. Cehr Sıfatı

Cehr sıfatı; harfin telaffuz edilmesi esnasında mahrece itimadın kuvvetli olması sebebiyle nefes cereyanının tamamen ya da kısmen hapsolmesi²⁴⁶, akmasıdır.²⁴⁷ Bu sıfatın doğru icra edilmesi ilgili harfin mahrec bölgesinin doğru olarak tespit edilmesi ile alakalıdır. Mahrec noktası doğru tespit edilince sıfatın doğru icrası kendiliğinden gerçekleşecektir.

Cehr sıfatına sahip olan harflerin icrasında yaygın görülen hatalar:

1- Bu sığata sahip olan harflerin “ظَلَّ قَوْ رِبِضٍ إِذْ غَزَا جَنْدًا مَطِيعًا” telaffuz edilmesi esnasında mahrec noktasına itimat bir kısım harflerde diğçerlerine göre daha kuvvetlidir (ا ب ج د ط ق). Bunun sonucu olarak harflerin telaffuzu esnasında nefes cereyanı olmaması gerekirken mahrece itimat zayıf tutulduğı için nefes cereyanı meydana gelip; (ا)’de teshil, (ب) harfi “پ, p”ye, (ج) harfi “چ, ç”ye, (ط ve د) harfleri “ت” harfine, (ق) harfi (ك) harfine dönüşmektedir. Misal;²⁴⁸ أُنذِرْتَهُمْ – أُنذِرْتَهُمْ²⁴⁹, هُوَ الْإِيْتَرُ – هُوَ الْإِيْتَرُ²⁵⁰, إِنْ أَعْطَيْنَا²⁵² – إِنْ أَعْطَيْنَا²⁵³, وَمَا أُتِرَ كَ مَا هِيَه – وَمَا أُدْرِكُ مَا هِيَه²⁵¹, مِنَ الْأَجْدَاتِ – الْأَجْدَاتِ.

Çözüm önerileri:

1-Cehr sıfatının icrasının sağlıklı yapılabilmesi için ilgili harflerin mahreçlerinin doğru tespit edilmeleri gerekir.

²⁴⁶ “Harflerin Sıfatları 1 (Hayri Ünal) - YouTube”, erişim: 20 Haziran 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=YeXGsVt3CGo>; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”.

²⁴⁷ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 117; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 86-87; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 97; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 47; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 141; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 204-219; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 82; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; el-Harazî, *Buğyetu'l Mürid Min Ahkami't Tecvîd*, 272; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 202; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 69.

²⁴⁸ Bakara, 2/6.

²⁴⁹ Kevser, 108/3.

²⁵⁰ Yasin, 36/51.

²⁵¹ Karia, 101/10.

²⁵² Kevser, 108/1.

²⁵³ Alak, 96/1.

2-Cehr sıfatlı harflerin telaffuzu esnasında mahrece itimadın kuvvetli olduğu (ا ب ج د ط ق) harflerine nefes cereyanının karışmaması için ilgili harflerin mahrec noktalarında tam kapanmanın gerçekleşmesine özen gösterilmelidir.

2.1.2. Hems Sıfatı

Hems sıfatı; kendisinde hems sıfatı bulunan harflerin (ت ث ح خ س ش ص ف ك ه) telaffuz edilmesi esnasında mahrece dayanağın zayıf olması sebebiyle²⁵⁴ nefes cereyanının kolayca akmasıdır.²⁵⁵ Bu sıfatın sağlıklı icra edilmesi ilgili harfin mahrec bölgesinin doğru olarak tespit edilmesine bağlıdır. Mahrecin tam olarak tespit edilmesi durumunda sıfat doğru olarak icra edilecektir.

Hems sıfatının icrasında görülen yaygın hatalar:

1-Hems sıfatına sahip olan harflerin (ت ث ح خ س ش ص ف ك ه) telaffuzu esnasında mahrec noktalarının tam olarak tesbit edilememesi önemli bir hatadır.

2-Hems sıfatının ana karakteri olan “mahrec bölgesine itimadın zayıf olması” ilkesinin ihlal edilmesiyle mahrec noktasına aşırı baskı yapılarak nefes cereyanının engellenmesi ve harfin orijinal sesinin kaybolması, dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir husustur.

Çözüm önerileri:

1-Hems sıfatının icrasının sağlıklı yapılabilmesi için ilgili harflerin mahreçlerinin doğru tespit edilmeleri gerekir.

2-Hems sıfatının ana karakteri olan “mahrec bölgesine itimadın kuvvetli olmaması” ilkesi gereği, hems sıfatlı harfler telaffuz edilirken mahrece itimadın olması gerektiği gibi (zayıf) tutularak gerekli nefes cereyanı ile birlikte harfin orijinal sesinin ortaya çıkmasına olanak sağlanmalıdır.

²⁵⁴ “Harflerin Sıfatları 1 (Hayri Ünal) - YouTube”.

²⁵⁵ el-Mekki, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 117; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmî't-Tecvîd*, 86-87; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 97; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 47; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 141; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 204-219; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 82; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 202; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 69.

2.1.3. Rihvet Sıfatı

Rihvet sıfatı; ilgili harflerin sakin oldukları konumlarında aktif olan bir sıfattır.²⁵⁶ Rihvet sıfatlı harfleri “خَسَّ حَظُّ شَصُّ هَزَّ وَضَغَتْ يَا فِذٍ” sakin oldukları konumda telaffuz ederken mahrec bölgesine itimad zayıf olduğu için sesin ve nefesin beraberce akması gerekir.²⁵⁷ Rihvet harflerinin bir kısmı nefesin akıp akmaması yönüyle hems sıfatına sahip iken bir kısmı da cehr sıfatına sahiptir. Rihvet sıfatı ile birlikte hems sıfatına sahip olanlara “rihvet-i mehmuse” (فحثة شخص س), rihvet sıfatı ile birlikte cehr sıfatına sahip olanlara ise “rihvet-i mechure” denilmektedir (ذ ز ض ظ غ و ی).²⁵⁸

Rihvet sıfatına sahip olan harflerin telaffuzunda görülen yaygın hatalar:

1-İtimadın zayıf olması gereken mahrec bölgelerine aşırı derecede baskı yaparak mahrec bölgesini tıkamak, bu sebeple nefes ve ses cereyanına mâni olarak rihvet sıfatını şiddet sıfatına dönüştürmek. Misal;

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا²⁵⁹ هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَنِ إِلَّا الْإِحْسَنُ²⁶⁰ أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى²⁶¹

Diğer rihvet sıfatlı harfler için de aynı hata geçerlidir.

2-Rihvet sıfatına sahip olan harflerin şeddeli olarak telaffuz edilmeleri esnasında müdğam’dan (sakin olan rihvet sıfatlı harf) , müdğamu’n fih’e (harekeli harfe) geçiş esnasında mahrece baskı uygulayarak nefes cereyanını tıkamak ve rihvet sıfatını şiddet sıfatına dönüştürmek. Misal;²⁶² من الضئان، والشمس وضحاها²⁶³، و سَجَّرَ الشَّمْسِ²⁶⁴. Diğer rihvet harflerinin şeddeli durumları için de aynı hata geçerlidir.

3-“Rihvet-i mechure” (ذ ز ض ظ غ و ی) ve “rihvet-i mehmuse” (ث ح خ س ش ص) sıfatlı harflerde nefes cereyanı miktarı birbirlerinden farklı oldukları halde, bütün

²⁵⁶ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 86; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 203.

²⁵⁷ islam ve ihsan - ilamtv, “Harflerin Sıfatları 2 (Hayri Ünal)”, 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=jjoXUdyK5yo>; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”.

²⁵⁸ Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvid*, 285-286.

²⁵⁹ Zilzal, 99/2.

²⁶⁰ Rahman, 55/60.

²⁶¹ Bakara, 2/16.

²⁶² Fatır, 35/13.

²⁶³ Şems, 91/1.

²⁶⁴ En'am, 6/143.

rihvet harflerinin seslerini aynı derecede akıtmaya çalışmak. Misal; rihvet-i mehmuse harflerinden olan (ث ح خ س ش ص ف ه) ²⁶⁵ ائقَالهَا, ²⁶⁶ هل جزاء الإحسان, ²⁶⁷ الارض واخرجت, ²⁶⁸ نَمَّ اضْطَرَّةً (ذ ز ض ظ غ و ى) غير ²⁶⁹, ²⁶⁸ نَمَّ اضْطَرَّةً örneklerindeki sesin akma oranı, rihvet-i mechure (ذ ز ض ظ غ و ى) örneklerindeki rihvet sıfatlı harflerin seslerinin akma oranlarından daha fazladır. Diğer harfler için de bu durum geçerlidir.

4-Rihvet sıfatlı harfleri sakın hallerinde telaffuz ederken sıfatın gereği olan ses ve nefes cereyanı ihmal edildiği için sakın harfe olmaması gereken bir ses ihdas etmek. Bu durum “sakın harfe ses verme” şeklinde ifade edilmektedir.²⁷⁰

Misal ;

واخرجت الارض, ائقَالهَا ²⁷², هل جزاء الإحسان ²⁷¹

Bu örneklerde geçen rihvet sıfatlı harflerde ses ve nefes cereyanı sağlanamadığından dolayı sakın olan rihvet harfi ile sonrasındaki harfin arasına yalancı “takviye” ses girmektedir. Bu durum diğer rihvet harflerinin tamamı için geçerlidir.

Çözüm önerileri: Harflerin lâzımî sıfatlarının, mahrec noktası ile direkt olarak alakası bulunduğu için öncelikle harflerin mahreçleri çok iyi tespit edilmelidir. Harflerin karakteristik yapıları iyice kavranmalıdır. Rihvet sıfatının temel kuralı olan “mahrec bölgesine itimadın zayıf olması” ilkesi kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Sıfatın icra edilmesi hususunda ifrat ve tefritten sakınıp harf okuması yapmadan makul ve mutedil icra üslûbu elde edilmelidir. Bu çalışmaların tamamı fem-i muhsin olan bir hoca efendi nezaretinde yapılmalıdır.

2.1.4. Şiddet Sıfatı

Şiddet sıfatı; harflerin sakın olduğu konumlarında aktif olan bir sıfat olup اجد harflerinin sakın olarak telaffuz edilmeleri esnasında mahrec bölgesine itimadın

²⁶⁵ Zilzal, 99/2.

²⁶⁶ Rahman, 55/60.

²⁶⁷ Zilzal, 99/2.

²⁶⁸ Bakara, 2/126.

²⁶⁹ Fatiha, 1/7.

²⁷⁰ Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”; “Yaygın Tilavet Hataları”, erişim: 11 Mayıs 2022, <https://slideplayer.biz.tr/slide/9299338/>.

²⁷¹ Rahman, 55/60.

²⁷² Zilzal, 99/2.

kuvvetli olmasından dolayı nefes ve ses cereyanının tamamen hapsolması manasına geldiğini ifade edilmişti.²⁷³ Şiddet sıfatlı harflerin bir kısmı cehr sıfatına sahip iken (ا، ب، ج، د، ط، ق، ك)، bir kısmı da hems sıfatına sahiptir (ت، ث). Şiddet ve cehr sıfatına sahip olan harflere şedide-i mechure “ا ب ج د ق ط” (bu yönüyle cehr ve şiddet sıfatlarının kalkale sıfatı ile direk bağlantısı vardır)²⁷⁴, şiddet ve hems sıfatına sahip olan harflere ise şedide-i mehmuse (ت، ث، ك) denir.²⁷⁵ Şiddet-i mechure harflerinde nefes ve ses tamamen hapsolurken şiddet-i mehmuse harflerinde (ت، ث، ك); hems sıfatının hakkı olarak şiddet sıfatının hakkı verilip mahrec kapandıktan sonra mahrec açılınca az miktarda nefes akışı gerçekleşmesi gerekir.²⁷⁶

Daha önceki bahislerimizde, sıfatların birbirlerinin zıddı olmaları itibariyle taksime tabi tutulduklarını ve birbirlerinin zıddı olan sıfatların aynı harfte bir arada bulunamayacaklarını söylemiştik.²⁷⁷ Oysa şiddet harflerinin içerisinde bulunan ت ve ك harfleri nefesin akması itibariyle hems sıfatına sahip iken, sükûn hallerinde ise ses ve nefesin akmadığı şiddet sıfatına sahiptirler. Nasıl olur da bu iki zıt sıfat aynı harfte bir araya gelebilir? diye sorulursa cevap olarak denilir ki; bu iki harf sakin oldukları halde telaffuz edilirlerken telaffuzun başlangıcı itibariyle mahrece kuvvetli baskı meydana geldiğinden dolayı ses ve nefes cereyanı kesilir ki bu şiddet sıfatının hakkıdır. Harfin telaffuzu tamamlanırken mahrece olan baskının zayıflamasıyla hissedilir derecede nefes cereyanı gerçekleşir ki bu hafif nefes cereyanı da hems sıfatının hakkıdır. Bu iki harf birbirlerine zıt olan hems ve şiddet sıfatlarını aynı anda taşımaları sebebiyle “şedide-i mehmuse” olarak isimlendirilirler.²⁷⁸

Şiddet sıfatına sahip harflerin icrasında görülen yaygın hatalar:

²⁷³ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 117; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 87; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 99; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 48; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 144; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 219; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 82; Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 42; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 179.

²⁷⁴ İslam ve İhsan - İlamtv, “Harflerin Sıfatları 2 (Hayri Ünal)”; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”.

²⁷⁵ Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 285-286.

²⁷⁶ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 86.

²⁷⁷ Bkz, sıfatların incelenmesi, 1/a maddesi.

²⁷⁸ el-Harazî, *Buğyetu'l Mürid Min Ahkami't Tecvîd*, 276-277; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 203.

1-Şiddet sıfatlı harflerin telaffuzunda(şiddet-i mechure (ا ب ج د قط);²⁷⁹ şiddet sıfatının temel karakteristik özelliği olan mahrece kuvvetli itimad durumu ihmal ederek, harfleri sakın oldukları konumda okurken nefes cereyanı eklemek, bu sebeple cehr ve şiddet sıfatlarının aynı harfte ictima etmesinden dolayı meydana gelmesi gereken kalkale sıfatını ihmal etmek.²⁸⁰ (ت، ك) harfleri şiddet-i mehmuse olmaları hasebiyle bu hatanın dışındadır. Misal;

كل يوم هو في شأن²⁸⁴، لم يلدْ و لم يولدْ²⁸³، هو الايتْر²⁸²، الذي اطعمهم²⁸¹

Diğer şiddet sıfatlı harfler içinde aynı durum geçerlidir.

2-Şiddet-i mehmuse olan (ت، ك) harflerinin sakın olarak telaffuz edilmeleri esnasında hems sıfatının hakkı olan nefes cereyanını engelleyerek harfi silik bırakmak veya aşırı baskı uygulayarak kalkaleye dönüştürmek. Misal;

بل الذين كفروا في تكذيب²⁸⁶، و كواعب ائرا²⁸⁵

3-Şiddet sıfatlı harfler arasında bulunup kalkale harflerinden sayılmayan hemze(أ) harfine aşırı baskı uygulayarak kalkale sıfatı vermek veya çok silik okumak. Misal;

كل يوم هو في شأن²⁸⁷

4-Şiddet sıfatlı harflerin telaffuz edilmeleri esnasında şiddet sıfatının kelime anlamı nazar-ı dikkate alınarak, mahrec bölgesine aşırı derecede baskı uygulamak suretiyle harfin letafetini yok etmek, gidermek. Misal;

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ؛ إِنَّهُ هُوَ يُبَدِّئُ وَيُعِيدُ؛ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ؛ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ؛ فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ؛ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ؛ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ؛ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ؛ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ؛ بَلْ هُوَ قُرْءَانٌ مَجِيدٌ؛²⁸⁸

²⁷⁹ islam ve ihsan - ilamtv, “Harflerin Sıfatları 2 (Hayri Ünal)”; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”.

²⁸⁰ Bu husus kalkale sıfatı bahsinde açıklandı.

²⁸¹ Kureyş, 106/4.

²⁸² Kevser, 108/3.

²⁸³ İhlas, 112/3.

²⁸⁴ Rahman,55/29.

²⁸⁵ Nebe, 78/33.

²⁸⁶ Buruc, 85/19.

²⁸⁷ Rahman,55/29.

²⁸⁸ Buruc, 85/12-21.

5-Şiddet sıfatlı harflerden (ب) harfinin şeddeli olarak telaffuzu esnasında sesi genize kaçırarak mim(م) harfine dönüştürmek. Misal; ²⁸⁹ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Çözüm önerileri: Harflerin lâzımî sıfatlarının, mahrec noktası ile direk olarak alakası bulunduğu için öncelikle harflerin mahrec bölgeleri çok iyi tespit edilmelidir. Harflerin karakteristik yapıları iyice kavranmalıdır. Şiddet sıfatının temel kuralı olan “mahrec bölgesine itimadın kuvvetli olması ve ses ve nefes cereyanının akmaması gerektiği” ilkesi kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Sıfatın icra edilmesi hususunda ifrat ve tefritten sakınarak harf okuması yapmadan ve şiddet sıfatını; “harfe olabildiğince şiddet uygulamak” olarak algılayıp, harflerin letafetini yok etmeden²⁹⁰ makul ve mutedil icra üslûbu elde edilmelidir. Tecvîd kurallarının ihdas edilme amacının Kur’ân kıraatini kolaylaştırmak, tilavetini güzelleştirmeye matuf olduğunu²⁹¹ göz ardı ederek güzellikleri kendisi için zorluk ve meşakkat durumuna getirmemelidir.²⁹² Bu çalışmaların tamamı fem-i muhsin olan bir hoca efendi nezaretinde yapılmalıdır.²⁹³

2.1.5. Beyniyye Sıfatı

Beyniyye sıfatı; عمر لن harflerinin sakin oldukları konumlarında aktif olan sıfattır. Sesin rihvet sıfatı gibi kâmil manada akmamasını, şiddet sıfatı gibi tam olarak hapsolmamasını, orta derecede akmasını ifade eden bir sıfattır.²⁹⁴ Bu durum mahrec bölgesine itimadın orta kuvvette olmasının bir neticesidir.²⁹⁵ Ses akışı rihvet ve şiddet sıfatı ile mukayese edildiğinde rihvet sıfatına daha yakındır.²⁹⁶

Beyniyye sıfatına sahip harflerin icrasında görülen yaygın hatalar:

²⁸⁹ Fatiha, 1/1.

²⁹⁰ “Yaygın Tilavet Hataları”.

²⁹¹ Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetü'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd*, 32.

²⁹² Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 121-122.

²⁹³ DiyanetTV, “Kur’an Öğreniyorum 27.Bölüm | Kalkale”, 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=pJ4EeV3txWc>.

²⁹⁴ el-Harazî, *Buğyetü'l Mürid Min Ahkami't Tecvîd*, 277-278; Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 43.

²⁹⁵ islam ve ihsan - ilamtv, “Harflerin Sıfatları 2 (Hayri Ünal)”.

²⁹⁶ Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 100-101; Tarhunî, *Cemîu'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 465; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 86-87; el-Harazî, *Buğyetü'l Mürid Min Ahkami't Tecvîd*, 277-278; Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 50; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 117; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 205.

1-Beyniyye sıfatlı harfleri sakın konumda telaffuz ederken sesi ve nefesi tamamen hapsederek beyniyye sıfatı yerine şiddet sıfatı tatbik etmek. Misal;

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ²⁹⁹, إِيَّاكَ نَعْبُدُ²⁹⁸, 297 الْحَمْدُ لِلَّهِ

2-Beyniyye sıfatlı harflerin seslerini olması gerekenden fazla uzatarak, beyniyye sıfatını rihvet sıfatına dönüştürmek. Misal;

الْحَمْدُ لِلَّهِ³⁰⁰, إِيَّاكَ نَعْبُدُ³⁰¹, صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ³⁰²

3-Beyniyye sıfatlı harflerin şeddeli olarak icra edilmesi esnasında sakın harf ile harekeli harfin arasında olması gereken orta derecedeki ses akışını keserek şiddet sıfatına dönüştürmek. Misal;

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُورْ³⁰⁶, فَأَمَّا الْإِنْسَانُ³⁰⁵, بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ³⁰⁴, فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ³⁰³

4- ن, م harflerinin şeddeli olarak icra edilmeleri esnasında beyniyye sıfatı gerekçe gösterilerek bu iki harfe has olan ğunne sıfatını göz ardı etmek ve ğunne sıfatının alanını daraltmak. Misal;

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ³⁰⁸, إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُورْ³⁰⁷

5-Beyniyye sıfatına sahip harfleri sakın oldukları konumlarında telaffuz esnasında beyniyye sıfatının orta derecede akıtılması gerektiği kuralını ihlal ederek harfin orijinal sesi yerine gizli bir ses ihdas etmek. Misal;

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ³¹⁰ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ³⁰⁹

Çözüm önerileri: Harflerin temel özelliklerini bilmek ve bir harfte bulunan diğer sıfatlara vakıf olmak bir harfi en doğru şekilde icra edebilmenin değişmez

²⁹⁷ Fatiha, 1/1.

²⁹⁸ Fatiha, 1/5.

²⁹⁹ Fatiha, 1/7.

³⁰⁰ Fatiha, 1/1.

³⁰¹ Fatiha, 1/5.

³⁰² Fatiha, 1/7.

³⁰³ Maun, 107/2.

³⁰⁴ Fatiha, 1/1.

³⁰⁵ Fecr, 89/15.

³⁰⁶ Kevser, 108/1.

³⁰⁷ Kevser, 108/1.

³⁰⁸ Fecr, 89/15.

³⁰⁹ Fatiha, 1/2.

³¹⁰ Fatiha, 1/7.

kuralıdır. Harfler hakkında temel bilgiler ve harflerin karakteristik özellikleri ile ilgili yeterli malumat elde edildikten sonra fem-i muhsin nezaretinde hedeflenen nitelikli Kur'ân tilaveti gerçekleştirilebilecektir. Kitabi bilgi tek başına yeterli değildir. Unutulmamalıdır ki, kitaplar bize bilgiyi aktarırlar ama pratikte uygulamanın nasıl olması gerektiği ancak sema ve arz metotlarıyla³¹¹ fem-i muhsin nezaretinde öğrenilebilir. Beyniyye sıfatının temel özelliği olan “sesin; rihvet ve şiddet arasında, orta derecede akıtılması” melekesi de ancak bu şekilde elde edilebilir.

2.1.6. İsti'la Sıfatı

İsti'la sıfatı; ³¹²خص ضغط قط harflerinin telaffuz edilmesi esnasında dil kökünün üst damağa doğru yükselmesidir.³¹³ Bu sıfatın icra edilmesi esnasında asıl olan dil kökünün üst damağa doğru yükselmesidir.³¹⁴ Bir harfin kalın okunmasında kalın olmaya delalet eden seslendirmelerin yapılmasının (a ve u gibi) bir etkisi yoktur. Yani bir harfi “a” sesiyle veya “u” sesiyle seslendirmek o harfi kalın okumak anlamına gelmemektedir.³¹⁵ Bazı harflerin mahreçleriyle alakalı olarak dilin ucunun aşağıda olması o harfin kalın olmasına bir hanel getirmez(ص).³¹⁶ Ayrıca, dil kökü yükseltilmeden, mahreci gereği dilin ucunun ya da dil ortasının üst damağa yükseltilmesi ile icra edilen harfler de isti'lâ sıfatına sahip olmazlar ve isti'lâ harflerinden sayılmazlar (ي، ك، ر، ج، ش).³¹⁷

İsti'la sıfatına sahip harflerin icrasında görülen yaygın hatalar:

³¹¹ Sema metodu: Dini ilimlerde dersin üstadından dinleyerek ders alma metodu. Arz metodu: Dini ilimlerde dersin üstadına talebe tarafından dersin okunması suretiyle ders alma metodu.

³¹² Egin - Öresin, *Kur'ân Öğreniyorum*, 22.

³¹³ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 123; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 90; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraati'l Aşr*, 202; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 102; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 51; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 70; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 245; Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 466; el-Harazî, *Buğyetü'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 278; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 206; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 70-71.

³¹⁴ islam ve ihsan - ilamtv, “Harflerin Sıfatları 3 (Hayri Ünal)”, 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=BBZOervCM9E>; “Hafız Davut Kaya Ders-6 (Kalın ve İnce Harfler)”, 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=29tLzGWeVcA>; DiyanetTV, “Kur'an Öğreniyorum 1.Bölüm | Kur'an Harflerinin Şekilleri ve İsimleri”, 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=Pw6SPinr1CU>.

³¹⁵ islam ve ihsan - ilamtv, “Harflerin Sıfatları 3 (Hayri Ünal)”.

³¹⁶ islam ve ihsan - ilamtv, “Harflerin Sıfatları 3 (Hayri Ünal)”.

³¹⁷ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 248-249.

1-Harflerin ana karakterlerini kavrayamamak (incelik-kalınlık).³¹⁸

2-İsti'la harflerini icra edilmesi esnasında dil kökünün yukarıya yükseltilmemesi. Misal; isti'la sıfatının ana karakteri olan dil kökünün üst damağa yükseltilmesi ilkesi ihmal edildiğinde ص harfi س harfine, ط harfi ت harfine, ذ harfi ظ harfine, ق harfi ك harfine dönüşecek ve anlam bozulacaktır.

3-Harfi kalın okumanın sesin kalınlaştırılması ile elde edileceği yanılığısı. Örneğin; harflerin kalın okunmalarını sağlayan ana etken dil kökünün üst damağa yükseltilmesidir. Kalın okunması gereken harfleri fetha َ harekeli hallerinde “a” sesiyle, damme ُ harekeli hallerinde “u” sesiyle okumak harfin kalınlığına delalet eden ârizî bir durumdur. Dil kökünü üst damağa yükseltmeden harfe verilen “a” ve “u” seslerinin harfin kalın okunmasına etkisi yoktur.

4-İsti'la sıfatına sahip harflerden; isti'lâ-İtbâk (ص ض ط ظ) ve isti'lâ- İnfitâh³¹⁹ (خ غ ق) harf gruplarının kalınlık oranını eşit derecede icra etmek. Oysa isti'lâ ve İtbâk sıfatlarının kendisinde ictima ettiği bir harf, kendisinde isti'lâ ve İnfitâh sıfatlarının ictima ettiği bir harften daha tok ve kalın bir eda ile icra edilmelidir.³²⁰ Misal;

وحرف الاستعلاء فخم واخصصا الاطباق أقوى نحو: قال والعصا

“İsti'la harflerini kalın oku ve kalınlığı sadece bu harflere has kıl. Bu harflerin içerisinde itbak harflerini قال والعصا örneğinde; ص harfini ق harfinden kalın okuduğun gibi daha kuvvetli (kalın) oku.”³²¹

5-İsti'la sıfatlı harflerin kesra hareke ile icra edilmeleri esnasında, kesra harekenin sesini (i), “ı” sesine dönüştürmek. Misal;

وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ³²², أَهْدَيْنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ³²³

6-Özellikle çok kıymetli ilimlerin tedris ve talim edildiği medreselerimizde Arapça metin okumalarındaki üslup ile kalın harf ince harf ayırımı gözetilmeksizin, Kur'ân alfabesinin bütün harflerini terkik sıfatı ile ince okumak.

³¹⁸ Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetu'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvid*, 33.

³¹⁹ Bu kavramlar isti'la sıfatı bahsinde açıklandı.

³²⁰ Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetu'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvid*, 33.

³²¹ İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 5.

³²² Fatiha, 1/6.

³²³ Bakara, 2/4.

Çözüm önerileri: Harfleri ana karakterleriyle tanımak (kalınlık-incelik) isti'lâ sıfatının doğru olarak icra edilebilmesinin temel şartıdır. Kalın harflerin sayısı hususundaki ihtilaflardan arınmak, net olmak gerekir. Kendisinde isti'lâ sıfatı bulunan harfleri telaffuz ederken dil kökünün mutlaka üst damağa doğru yükseltilmesi esastır. Unutulmamalıdır ki kalınlık ses ile değil mahrec ile alakalı bir niteliktir. Fem-i muhsin nezaretinde talim ve meşk etmek elzemedir. İsti'la ve İtbâk sıfatları kendisinde ictima eden harfler (ص،ض،ط،ظ) kendisinde isti'lâ ve İnfitâh sıfatları ictima eden harflerden (خ،غ،ق) daha tok ve daha kalın bir eda ile icra edilmelidir.³²⁴ İsti'la harfleri kesra hareke ile icra olunurlarken harf kalın sesi ince olmalı, kesra hareke ile kalın okumanın “i” sesini “ı” sesine çevirmek demek olmadığını; kalın okumanın mahrec ile alakalı bir nitelik olduğunu bilmek gerekir.³²⁵ Ehl-i ilim olmakla beraber, müfredatlarında eksik olan Kur'ân ilimleri derslerinin tedris edilmemesi ve fem-i muhsin dediğimiz uzman Kur'ân öğreticilerinin olmaması sebebiyle bâriz hatalı okuyuşların merkezi haline gelen medreselerimizin bu ihtiyacın farkına vardıldıktan derhal gidermek için yaptıkları atılımlar takdire şayandır. Bununla beraber medreselerimizde Uzman Kur'ân-ı Kerîm öğreticisi istihdam edilmesi projesi istisnasız olarak uygulanılmaya devam edilmeli, müfredatlara Kur'ân ilimleri dersleri mutlaka eklenmelidir.

2.1.7. İstifale (inhifad) Sıfatı

İstifale sıfatı; kendisinde istifale sıfatı bulunan harfleri telaffuz ederken isti'lâ sıfatının aksine dil kökünün tamamen aşağıda, doğal mecrasında olması demektir.³²⁶ Buradan hareketle, icra edilmeleri esnasında dil kökünün aşağıda olması gereken harflerin tamamı istifale³²⁷ (inhifad) sıfatlı harflerdir ve ince okunmaları gerekir.³²⁸ İstifale lafzı Sîbeveyhi'ye, inhifad lafzı ise İbn Cinnî'ye aittir.³²⁹

³²⁴ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 248; Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetu'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd*, 33.

³²⁵ Mekke ve Medine, “Kalm ve İnce Harfler ve Okunuşları (Tecvidli Kuran Öğreniyorum 6. Ders)”, 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=yW2dFJRbyu8>; DiyanetTV, “Kur'an Öğreniyorum 6.Bölüm | Kesra Hareke (Esre Hareke)”, 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=qq7RmFowUtE>.

³²⁶ Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetu'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd*, 32; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 248.

³²⁷ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 248.

³²⁸ İslam ve İhsan - İlamtv, “Harflerin Sıfatları 3 (Hayri Ünal)”; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”.

³²⁹ Ebu Bîşr Amr b. Osmân b. Kanber El-Hârisi Sibeveyhi, *el-Kitâb* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), IV: 130; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 248.

Zatları itibariyle istifale sıfatına sahip olan ve ince olarak okunması gereken ل ve ر harfleri, kıraat vecihleri veya kendisinden bir önceki harfin harekesine bağlı olarak bazı özel durumlarda kalın olarak icra edilmektedir. Ancak bu kalınlık arızı bir durum olup ilgili harflerin zatında olmadığı için bu iki harf mutlak kalın olarak değerlendirilmemekte ve isti'lâ sıfatlı harflerin grubuna dâhil edilmemektedir. Bu durumu İbnu'l-Cezerî şu şekilde beyitleştirmiştir;

فرقتن مستفلا من احرف³³¹ ve وسبع علو: خصّ ضغطٍ قطّ حصر³³⁰

İstifale (inhifad) sıfatına sahip harflerin icrasında görülen yaygın hatalar:

1-Harflerin ana karakterlerine vakıf olmamak (incelik-kalınlık).

2-İstifale sıfatına sahip olup terkik ile ince okunması gereken harfleri (özellikle ل, ر bazı özel durumlarda arızı olarak kalın okunabildiği için), dil kökünü üst damağa doğru yükselterek tefhîm ile kalın okumak.

3-İsti'la sıfatlı harfleri, dil kökünü aşağıda tutarak ince okumak. خصّ ضغطٍ قطّ.

4-Kendileri ses kaynağı olmadıkları için, seslerini önceki harften alan ve med harfleri olan sakin, و harflerini, istifale harflerinden sonra kalın okumak. شاء، كان، ما، لا gibi.

5-İstifale sıfatlı harflerin telaffuzunda belli bir standart oluşturamamak, mutedil fetha harekesinin ses düzeyinin altına düşerek imaleli okumak. Misal; hemze (أ) ve vâv (و) harflerinin fetha ve damme harekeli hallerinde seslerini aşırı derece inceltirerek; (ع،ح)harflerinin sesleri de (أ) ve (و) harflerinin seviyesine idirgenerek letafet ve sema' zevkine zarar verilmektedir.

6-İstifale sıfatlı harfleri, ötre (damme) hareke ile icra edilmeleri esnasında, ince okunması gereken harfler için ideal olan ötre hareke edasının (kalın “u” ve çok ince “ü” sesleri arasında ara form) altına düşerek “ü” sesiyle okunmak. Misal; ...أُبُّ تُتُّ...³³² ü-bü-tü-sü... vb.

³³⁰ İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 31.

³³¹ İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 31.

³³² Diyanet TV, “Kur'an-ı Kerim'i Yüzünden Okuma Finali Diyanet TV”, 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=WRjfbWIMkyE>.

7-Birbirlerinden farklı incelik mertebelerine sahip olan ع، ح، ف، أ gibi istifale harflerinin tamamını aynı incelik derecesiyle icra etmek. Misal; ³³³أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ³³³ ayetinde hemze أ harfinin incelik mertebesi ile ع-ح harflerinin incelik mertebeleri farklı olmakla birlikte bu üç harfi aynı ses düzeyi ile icra etmek hoş olmayan bir ses tınısı ortaya çıkarmaktadır.

8-Kalın ve ince okunması gereken harfler birbiri ardına geldiği zaman kalın harflerin etkisi ile ince harfleri kalın okumak. Misal; حَصَّصَ kelimesinde ح harfi, مَخْمَصَةٌ kelimesinde م harfi, وَبَرَقَ kelimesinde ب harfi, الله lafzında ا harfi kalın okunmaktadır.³³⁴

Çözüm önerileri: Sayılan tilavet hatalarının meydana gelmemesi için atılması gereken en önemli adım; harflerin ana karakterlerini öğrenmek, harflerin ilgili sıfat ile alakalı niteliklerine vakıf olmak ve harfin o anki konumu ile diğer sıfatlarla olan alakasına hâkim olmak gerekmektedir. Ana karakterleri İstifale olan ve terkik ile ince okunması gereken ر ve ل harflerinin o anki konumlarına göre bazen ince bazen de kalın okunabileceğini; geriye kalan 19 adet istifale harflerinin devamlı surette ince okunacaklarını hatırdan çıkarılmamalıdır.³³⁵ Dil kökü mutlaka aşağıda tutulmalıdır. Dil kökü aşağıda tutulmakla istem dışı gerçekleşen hatalı kalın okumaların önüne geçilmiş olunacaktır. İstifale harflerinden sonra gelen med harflerini muhakkak ince okumak gerektiği unutulmamalıdır.³³⁶ İstifale harflerinin hareke ile icra edilmeleri esnasında harekelerin makul ses seviyeleri elde edilmeli ve harekeleri imale ile icra etmekten sakınılmalıdır. Kur’ân tilavetinde “ü” sesinin kullanılmadığının bilincinde olarak istifale sıfatına sahip olan harflerin ötre hareke ile icra edilmeleri esnasında “ü” sesi ile eda eylemekten sakınmak gerekir. İstifale harflerinin incelik derecelerinin birbirlerinden farklı olduklarının bilgisine vakıf olmak, ع، ح، ف، أ gibi harflerin eda keyfiyetlerinin birbirlerinden farklı olacağını bilmek gerekir. Tilavet esnasında kalın ve ince harfler birbiri ardına geldiği durumlarda özenli davranarak her bir harfi kendi sıfatlarının gereklerine göre icra etmeye, kalın harflerin etkisiyle ince harfleri de kalın

³³³ Fatiha, 1/2.

³³⁴ İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 4.

³³⁵ Mekke ve Medine, “Kalın ve İnce Harfler ve Okunuşları (Tecvidli Kuran Öğreniyorum 6. Ders)”; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 248; Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetu'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd*, 32.

³³⁶ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 250.

okumamaya özen gösterilmelidir. Özellikle Arapça ibare okumalarındaki ince veya kalın okunması gereken harflerin telaffuzlarına riayet etmedeki özensiz tavır, kesinlikle Kur'ân-ı Kerîm tilavetine yansıtılmamalıdır. Bu konuda meleke oluşması için Arapça metin kitapları da harflerin ana karakterlerinin gerektirdiği teknik bilgiler doğrultusunda olması gerektiği gibi okunmalıdır.

2.1.8. İtbâk Sıfatı

İtbâk sıfatı; ط، ض، ظ harflerinin telaffuz edildikleri esnada dil ile üst damak arasının tamamen ya da büyük oranda kapalı olması demektir.³³⁷ İtbâk harfleri isti'lâ harflerine dâhildir. İsti'la harflerinin (خص ضغط قط) ağız içerisinde çıkanları isti'lâ ve İtbâk sıfatlarına sahip olurlarken (ط، ض، ظ) dil kökü ve boğazdan çıkanlar ise isti'lâ ve İnfîtâh (خ، غ، ق) sıfatına sahip olurlar. Kendisinde İsti'la ve İtbâk sıfatları ictima eden harfler, kendisinde isti'lâ ve İnfîtâh sıfatları ictima eden harflerden daha kalın okunmaları gerekir.³³⁸ Her İtbâk harfi aynı zamanda isti'lâ'dır ancak her isti'lâ İtbâk değildir.³³⁹ İtbâk harflerinin kalınlık mertebeleri kendi aralarında da farklılık arz etmektedir. Bu harflerin en kuvvetlisi; en kuvvetli sıfatları kendisinde toplamaları hasebiyle kuvvetliden zayıfa doğru sırasıyla ط، ص، ض، ظ dır.³⁴⁰ Bazı harflerin telaffuzu esnasında her ne kadar dil ucu (ج) veya dil ortasının (ك) üst damağa temas ederek İtbâk oluşuyor gibi görünse de İtbâk sıfatı; isti'lâ sıfatının içerisinde yer alması, isti'lâ sıfatında da asıl olanın dilin kökünün üst damağa yükselmesi gerektiğinden dolayı telaffuz esnasında sadece dil ucu veya dil ortasının üst damağa doğru yükselmesi veya temas etmesi, bir harfin İtbâk sıfatına sahip olması için yeterli değildir.³⁴¹

³³⁷ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 122-123; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 90; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 203; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 103-104; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 52-53; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 70; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 244-245; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 5.

³³⁸ Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetü'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd*, 33; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 245-252; islam ve ihsan - ilamtv, "Harflerin Sıfatları 4 (Hayri Ünal)", 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=ziU8fwWXzRw>; Tashih-i Huruf Dersleri, "Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş".

³³⁹ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 93.

³⁴⁰ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 93; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 245; Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 291; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 86-87; islam ve ihsan - ilamtv, "Harflerin Sıfatları 4 (Hayri Ünal)"; Tashih-i Huruf Dersleri, "Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş".

³⁴¹ Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 291; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 94.

İtbâk sıfatına sahip harflerin icrasında görülen yaygın hatalar:

1-İtbâk sıfatı, isti'lâ sıfatının içerisinde yer alması hasebiyle, isti'lâ sıfatı için saydığımız hatalar İtbâk sıfatı için de geçerlidir. Kalın okunması gereken harfleri ince okumak en belirgin hatadır.

2-İsti'la içerisinde yer alan isti'lâ-İtbâk(ط، ض، ص) ve isti'lâ-İnfitâh(ق، غ، خ) harflerinin kalınlık mertebelerini aynı derecede icra etmek. Misal; 342 إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ 343 فِي لُوحٍ مَّحْفُوظٍ 344 اُولَئِكَ الَّذِينَ اسْتَرَوْا الصَّلَاةَ 345 خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ 346 غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ 347 ayetindeki ط ve ص harfleri, 343 فِي لُوحٍ مَّحْفُوظٍ 344 اُولَئِكَ الَّذِينَ اسْتَرَوْا الصَّلَاةَ 345 خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ 346 غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ 347 ayetindeki ض harflerinin kalınlık ve ses düzeyindeki tokluk; 345 خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ 346 غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ 347 ayetindeki خ-ق harfleri ile 346 غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ 347 ayetindeki غ harflerinin kalınlık ve ses düzeyindeki tokluktan daha kuvvetlidir.

347 وحرف الاستعلاء فخم واخصصا الاطباق أقوى نحو: قال والعصا

3-İstilâ ve itbak sıfatlı harfleri (ط، ض، ص), isti'la ve infitah sıfatlı (ق، غ، خ) harflerin mertebesine düşürerek olması gereken kalınlık ve tokluktan daha alt mertebede icra etmek. Misal; 348 خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ 349 اِهْدِنَا الصِّرَاطَ 350 اُولَئِكَ الَّذِينَ اسْتَرَوْا 351 فِي لُوحٍ مَّحْفُوظٍ 352 الصَّلَاةَ 353 بِالْهُدَى ayetindeki خ-ق harfleri ile 348 خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ 349 اِهْدِنَا الصِّرَاطَ 350 اُولَئِكَ الَّذِينَ اسْتَرَوْا 351 فِي لُوحٍ مَّحْفُوظٍ 352 الصَّلَاةَ 353 بِالْهُدَى ayetindeki غ harflerinin kalınlık ve ses düzeyindeki tokluk; 349 اِهْدِنَا الصِّرَاطَ 350 اُولَئِكَ الَّذِينَ اسْتَرَوْا 351 فِي لُوحٍ مَّحْفُوظٍ 352 الصَّلَاةَ 353 بِالْهُدَى ayetindeki ص ve ط harfleri, 351 فِي لُوحٍ مَّحْفُوظٍ 352 الصَّلَاةَ 353 بِالْهُدَى ayetindeki ض harflerinin kalınlık ve ses düzeyindeki tokluktan daha düşük olmalıdır.

3- İtbâk ve cehr sıfatlı harfleri (ط) hems sıfatı ile (nefesi akıtarak) okumak. Misal; 353 إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُؤُؤْرَ 354 bu ve diğer ayetlerde ilgili (ط) harfine cehr ve şiddet sıfatlarının gereği olarak kesinlikle nefes cereyanı bulaştırılmaması gerekir.

342 Fatiha, 1/6.

343 Buruc, 85/22.

344 Bakara, 2/12.

345 Alak, 96/2.

346 Fatiha, 1/7.

347 İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 5.

348 Alak, 96/2.

349 Fatiha, 1/7.

350 Fatiha, 1/6.

351 Buruc, 85/22.

352 Bakara, 2/12.

353 Kevser, 108/1.

Çözüm önerileri: Harfler ana karakterlerinin gerektirdiği gibi kalın okunması gerekenler iyice kavrandıktan sonra kalın okunmalı, ince okunması gerekenler de ince okunmalıdır. İsti'la sıfatlı harflerin içerisinde bulunan İtbâk sıfatlı harfler (ض،ظ،ص ط)، isti'lâ harflerinin içerisinde buluna İnfitâh sıfatlı harflere (خ،غ،ق) nazaran daha tok ve kalın bir ses ile icra edilmelidir.³⁵⁴ Sağlıklı bir icra için mutlaka fem-i muhsin olan üstattan ders alınmalıdır.

2.1.9. İnfitâh Sıfatı

İnfitâh sıfatı; İtbâk sıfatının zıddı olarak İnfitâh sıfatına sahip olan harflerin telaffuz edilmeleri esnasında dil ile üst damak arasının açık olması şeklinde ifade edilmişti. Bu sayede ses dil ile damak arasında mahsur kalmaz, kolayca akar ve herhangi bir tok ses meydana gelmez. İnfitâh sıfatı İstifale sıfatından daha geniş kapsamlıdır. Her istifale sıfatlı harf aynı zamanda İnfitâh sıfatı da alırken, her İnfitâh sıfatlı harf aynı zamanda istifale sıfatlı olmayabilir. Zira İstifale sıfatı 7 tane isti'lâ sıfatlı harflerin dışındaki harfleri kapsarken; İnfitâh sıfatı İstifale sıfatlı harflerin yanı sıra, isti'lâ sıfatlı harflerin boğaz bölgesinden çıkan (خ،غ،ق) harflerini de içerisine alır. Aslen İsti'la harfleri içerisinde yer alan (خ،غ،ق) harflerinin İtbâk grubunun içerisinde yer almamasından dolayı bu üç harfin telaffuzu esnasında sesteki tokluk düzeyi diğer isti'lâ harflerinin (ص ض ط ظ) tokluk düzeyinde değildir.³⁵⁵

İnfitâh sıfatına sahip harflerin icrasında görülen yaygın hatalar:

1-İnfitâh sıfatlı harflerin telaffuz edilmeleri esnasında dil ile damak arasının kapalı tutulması, sesin rahatça ve ince olarak çıkışının engellenmesi ve böylece olması gerekenden daha kalın seslerin çıkmasına sebebiyet verilmesi. Bu durum en fazla bazı özel durumlarda arızı olarak kalın okunabilen ر-ل harflerinin asıl hüviyetleri olan ince okunması gereken durumlarda meydana gelmektedir. Misal: ³⁵⁶ إِبْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ. ayetinde ر harfi kesra harekenin gereği olarak ince okunması gerekir. Bir harfi ince okuyabilmek için ise dilin kendi doğal yatağında olması elzemdir. Bu durumda ر harfine kesra hareke ile “i” sesi verilse bile dil kökü ر harfinin fetha ve damme

³⁵⁴ Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetu'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvid*, 32-33; islam ve ihsan - ilamtv, “Harflerin Sıfatları 4 (Hayri Ünal)”; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”.

³⁵⁵ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 94.

³⁵⁶ Kureyş, 106/2.

harekede kalın okunurken olduğu gibi üst damağa yükseltilerek icra edilirse ر harfi hatalı olarak kalın okunmuş olacaktır. Bu hatalar ل harfi için daha yaygındır. ل harfi de ana karakter olarak ince olsa da bazı özel durumlarda arızı olarak kalın okunabilmektedir. Lâm-ı mufahhame (Kalın okunan Lâm): Kıraat İmamlarından Nafi' nin Ravisi Verş' e göre fetha ve sükûn harekeli lam harfinden önce (ظ, ط, ص) harfleri fetha harekeli olursa lam harfi kalın okunur. (الصلوة) Kelimesindeki lam harfi böyledir.³⁵⁷ Bununla birlikte lâm harfi istifale (ince) sıfatlı bir harftir. Ancak bazı durumlarda ârızî olarak kalın okunabilmektedir. Âsım kıraatı Hafs rivayetindeki tek örneği; kendisinden bir önceki harfin harekesinin Fetha veya Damme olması durumunda kalın okunan Lafzattullâh (الله) kelimesidir.³⁵⁸ ل harfi bu istisnaların dışındaki yerlerde ister harekeli ister sakin konumda olsun, ince okunması gerekirken dil kökü üst damağa yükseltilerek yapılan her okuyuş hatalı (kalın) olmaktadır. Misal;

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ³⁵⁹

2-İsti'la sıfatlı harfler içerisinde yer almakla beraber İnfîâtâh sıfatına sahip olan (خ، غ، ق) harflerini, İtbâk sıfatlı harfler gibi, olması gerekenden daha tok bir ses ile okumak. ³⁶⁰ خ-ق harfleri ile ayetindeki خ-ق اَيْتِ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ayetindeki غ harflerinin kalınlık ve ses düzeyindeki tokluk, isti'la ve itbak(ظ ط ض ص) harflerindeki gibi kuvvetli olmamalıdır.

³⁶² وحرف الاستعلاء فخم واخصا الاطباق أقوى نحو: قال والعصا

Çözüm önerileri: İnfîâtâh sıfatının gereği olarak bu sıfata sahip olan harflerin telaffuz edilmeleri esnasında; dil ile üst damak arasının, olması gerektiği gibi açık tutularak mutedil ses-nefes akışı sağlanmalı ve bu sıfatın gerektirdiği ses kalınlık düzeyi elde edilmelidir. İsti'la ve İnfîâtâh sıfatına sahip olan ق، غ، خ harflerinin kalınlık

³⁵⁷ İbnu'l-Cezerî, *Tahbirü't-Teyisir fi Kıraati'l-Aşer*, 259; Dursun, *Kıraat İminde Uygulama Sorunları ve Yaygın Hatalar*, 13.

³⁵⁸ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kıraati'l Aşr*, 202; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 69; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 188; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 49.

³⁵⁹ Fatiha, 1/2.

³⁶⁰ Alak, 96/2.

³⁶¹ Fatiha, 1/7.

³⁶² İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 5.

düzeyleri, isti'lâ ve İtbâk sıfatına sahip olan ط, ص, ض, ظ harflerinin kalınlık düzeyinden daha düşük seviyede icra edilmelidir.³⁶³

2.1.10. İzlak Sıfatı

İzlak sıfatı; kendisinde bu sıfat bulunan فَرِّ مِنْ لِبِّ harflerinin dil ucu ve dudaklardan çıkmaları sebebiyle kolaylıkla telaffuz edilmeleridir. ن, ل, ر Harfleri dil ucundan, م, ف, ب harfleri ise dudaklardan çıkmaktadır. Harflerin en hafifi ve kolay telaffuz edilenleri bu harflerdir.³⁶⁴ Arapçada, içerisinde izlak harfleri bulunmayan rubai (dört harfli nadiren bulunanlar hariç; بِمُرْحَزِهِ = زحزح, حَصَّصَ), humasi (beş harfli) ve südasi (altı harfli) kelime bulunmamaktadır.³⁶⁵ “Lügatinde ن, ل, ر harfleri bulunmayan bir dil yoktur”³⁶⁶ denilmektedir.

İzlak sıfatı Kur'ân-ı Kerîm'in mucize olan nazm-ı celilinin ve fesahatinin gereği olduğu için telaffuz ile alakalı değildir. Bu sıfat kelimelerin binası ile alakalıdır ve insan müdahalesine kapalıdır. Dolayısıyla insan lisanında kekemelik gibi arızı bir hastalık yok ise herhangi bir hata ve karşılığında çözüm önerisi söz konusu değildir.³⁶⁷

2.1.11. İsmat Sıfatı

İsmat sıfatı; telaffuzlarındaki zorluk ve ağırlık sebebiyle rubai (dört harfli istisnalar hariç; بِمُرْحَزِهِ = زحزح, حَصَّصَ) humasi (beş harfli) ve südasi (altı harfli) kelimelerin, ismat harflerinden oluşmasının engellenmiş olması demektir. Eğer çoklu kelimelerin harflerinin tamamı ismat harflerinden meydana gelmiş olsaydı, tenafur-i hurûf ve tenafur-i kelime meydana gelirdi ki, sadece bu harflerden meydana gelen çoklu kelimelerin telaffuzları zor olur ve kulağa da hoş gelmez, tırmalardı.³⁶⁸ İsmat sıfatlı harflerdeki telaffuz zorluğu, bu harflerin aralarına izlak sıfatlı harflerin

³⁶³ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 94; Salim, *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetu'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd*, 32-33; Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 291.

³⁶⁴ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 94; islam ve ihsan - ilamtv, “Harflerin Sıfatları 5 (Hayri Ünal)”, 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=k8wNzo23F4o>; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”.

³⁶⁵ el-Harazî, *Buğyetu'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 281; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 45; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 252-253.

³⁶⁶ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 252.

³⁶⁷ islam ve ihsan - ilamtv, “Harflerin Sıfatları 5 (Hayri Ünal)”; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”.

³⁶⁸ Nurettin Bolelli, *Belâğat*, 17. Bs (İstanbul: İFAV, 2017), 14-15; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 209.

serpiştirilmesiyle giderilmiştir.³⁶⁹ Med harfleri cevf bölgesinden çıktıkları ve mahreçleri takdiri olduğu için izlak ya da ismat sıfatlarına dâhil değildir.³⁷⁰

İsmat sıfatı; Kur'ân-ı Kerîm'in mucize olan nazm-ı celilinin ve fesahatinin gereği olduğu için telaffuz ile alakalı olmayıp kelimelerin binası ile alakalıdır ve insan müdahalesine kapalıdır. Dolayısıyla herhangi bir hata ve karşılığında çözüm önerisi söz konusu değildir.

2.1.12. Hafa Sıfatı

Hafa sıfatı; kendileri ses kaynağı olmayan med harflerinin (ا و ی) ve ء harfinin, kendilerinden önceki harfin gölgesinde kalmaları ve seslerini gizli olması demektir.³⁷¹ Mahreçlerinin takdiri olması ve alanlarının geniş olması hasebiyle med harflerindeki gizlilik daha fazladır.³⁷²

Hafa sıfatına sahip harflerin icrasında görülen yaygın hatalar:

1-Kendileri ses kaynağı olmayıp, seslerini bir önceki harften alan med harflerini, önceki harfin sıfatının hilafına, ince harfi “a” sesiyle, kalın harfi “e” sesiyle uzatmak. Misal; ince harfler için لا، ما، كَان، شَاء، ve kalın harfler için ضَايق - صِيَان - جَاظِب - غَايِب - قَاتِل.

2- Harfîne gerekli ihtimamı göstermeyerek sakin konumda önceki harfin gölgesinde, harekeli konumda silik bırakmak ya da tamamen ihmal etmek. Misal;

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ³⁷³

Çözüm önerileri: Med harfleri mutlaka kendilerinden bir önceki harfin sesi doğrultusunda uzatılmalıdır. Hafa harflerinin (ه ا و ی) bu özellikleri göz önünde

³⁶⁹ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 96-97; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 253-254.

³⁷⁰ Ali, *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 45; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 209-210.

³⁷¹ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 154; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 59; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 165-166; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 278-280; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvîd*, 364; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 219.

³⁷² Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 112-113.

³⁷³ Bakara, 2/255.

bulundurulmalı, gerekli özen gösterilerek, ifrat ve tefrite düşmeden makul bir şekilde icra edilmelerine riayet edilmelidir.³⁷⁴

2.1.13. Zuhur Sıfatı

Zuhur sıfatı; hafa sıfatının zıddı olup, klasik eserlerde çok yer almamaktadır.³⁷⁵ Mahrec noktası ile irtibatı (bağlılığı) kuvvetli olan bu harfler,³⁷⁶ mahrec bölgelerinden özenle ve makul bir şekilde icra edildikleri zaman zuhur sıfatının gereği yerine gelmiş olur.

Buraya kadar ele almış olduğumuz sıfatlara “temyiz” sıfatları, burada itibaren inceleyeceğimiz sıfatlara ise “tahsin” sıfatları denilmektedir.³⁷⁷

2.1.14. Safir Sıfatı

Safir sıfatı; kendisinde bu sıfat buluna harflerin telaffuzları esnasında harfe arız olan kuş sesi veya ıslık sesine benzer keskin bir sestir. Safir sıfatı haddi-i zatında kuvvetli bir sıfattır. Bu sıfata sahip olan ص، س، ز harfleri gerçek mahrec noktalarından mutedil olarak icra edilip hems ve rihvet sıfatları kâmil manada icra uygulanırsa safir sıfatı kendiliğinden gerçekleşmiş olur. Hususi olarak safir sıfatı icra çalışması yapmaya gerek yoktur.

Safir sıfatına sahip harflerin icrasında görülen yaygın hatalar:

1-Safir sıfatlı harfler(ص، س، ز) aynı zamanda cehr(ز sesin açık olması), hems (ص، س) ve rihvet sıfatına da sahip oldukları için ses ve nefes cereyanını tıkmak ve şiddet sıfatına dönüştürmek bu harflerin icrasında görülen en yaygın hatadır. Misal;

قل أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ إِلَهِ النَّاسِ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا³⁷⁸

³⁷⁴ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 219-220.

³⁷⁵ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 2003, 278-280; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 219.

³⁷⁶ Rahim Tuğral, *Ana Hatlarıyla Kur'ân Tecvidi* (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2018), 9-14.

³⁷⁷ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 1428, 204.

³⁷⁸ Nas, 114/1-6.

³⁷⁹ Zilzal, 99/1.

Çözüm önerileri: Bu sıfat; cehr, hems ve rihvet sıfatları ile birlikte düşünülerek ilgili harflerdeki kuş ve ıslık sesine benzeyen keskin ve net ses tınısı yakalanmalıdır. Ayrıca isti'la sıfatına sahip olan ص harfini kalın okumaya özen göstermek, istifale sıfatına sahip ز، س harflerini kalınlaştırmamak dikkat edilmesi gereken diğer hususlardır.

2.1.15. Kalkale Sıfatı

Kalkale sıfatını kısaca; “kuvvetli bir ses işitilinceye kadar mahrecin kımıldaması, sarsılması” olarak ifade edilmişti.³⁸⁰ Kalkale sesi; kendisinde kalkale sıfatı bulunan ق، ط، د، ج، ب، جِدْ) harfleri kelimenin ortasında veya sonunda sakin olarak icra edilirken, mahrece aşırı derece baskı uygulanmasından dolayı meydana gelen zaid sestir, sesin yankılanmasıdır.³⁸¹ Kalkale harflerinde cehr ve şiddet sıfatları bir arada bulunmaktadır. Kalkale harfleri sakin olarak telaffuz edilirken mahrece itimad çok kuvvetli olduğu için hem nefes hem de ses cereyanı tamamen kesilmektedir. Bu durumdan dolayı ilgili harflerin telaffuzları kâmil manada tamamlanamamaktadır. Bu durum şiddet sıfatında da aynı şekilde mevcuttur. Şiddet harflerinin (جِدْ قَطِّ بَكْتْ) içerisinde bulunan ت، ك، harfleri nefesin akması yönüyle hems sıfatına (nefes akar) sahip iken, sakin olarak telaffuz edildikleri esnada ise şiddet sıfatına sahip olurlar. Bu iki harfi “şiddet-i mehmuse” olarak ifade etmiştik.³⁸² Kalkale harfleri ise nefesin akıp akmaması itibariyle cehr sıfatına (nefes akmaz) sahip iken, sesin akıp akmaması yönüyle de şiddet sıfatına sahip olurlar. Bu durumda kalkale harfleri “şiddet-i mechure” kavramıyla ifade edilir. Şiddet-i mehmuse’de harfin telaffuzunun tamamlanabilmesi için mahrec ayrıldıktan sonra hems sıfatının hakkı olan hafif bir nefes akıntısına ihtiyaç olduğu gibi, şiddet-i mechure olarak ifade edilen kalkale harflerinde de telaffuzun kâmil manada tamamlanabilmesi için aynı şekilde mahrecin açılmasına ihtiyaç vardır. Kalkale sıfatında ise şiddet-i mehmuse’nin aksine

³⁸⁰ İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvid*, 91.

³⁸¹ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 124-125; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvid*, 91; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 106-107; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*, 54-55; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 2003, 257-263; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 411-415; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 210-213; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 72; Yavuz, *Tecvid ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*, 174-175; DiyanetTV, “Kur'an Öğreniyorum 27.Bölüm | Kalkale”.

³⁸²Bkz: Şiddet sıfatı.

nefes cereyanı olamayacağı için harekeye benzeyen kuvvetli bir ses çıkması gerekmektedir.³⁸³ Mahrecin şiddetli sarsılması ve deprendirilmesi ile çıkan bu kuvvetli ses kalkale lafzıyla ifade edilir ve bu kuvvetli ses ile harfin telaffuzu tamamlanmış olur.³⁸⁴

Şiddet sıfatlı harfler grubuna dâhil olup kendisinde hem cehr hem de şiddet sıfatları ictima etmiş (şiddet-i mechure = kalkale) olan hemze “ ا ” cumhur ulema tarafından kalkale harflerinin arasından çıkartılmıştır. Bu kararın alınmasına hemze'nin kalkalesi esnasında safra veya kusmayı anımsatan bir sesin meydana gelmesini ve böyle bir sesin Kur'ân kıraatinin letafet ve nezahetine uymamasını gerekçe olarak göstermişlerdir.³⁸⁵

Kalkale sıfatının mertebeleri üç'tür. Bunlar;

a-Kalkalenin en kuvvetlisi, şeddeli kalkale harflerinin üzerinde vakıf yapıldığında meydana gelen kalkaledir. Misal; **الْحَقُّ - وَتَبُّ**

b- Kalkalenin orta derecede olanı, tek harekeli kalkale harfleri üzerinde vakıf yapıldığında meydana gelen kalkaledir. Misal;

قل هو الله أحد³⁸⁷ - ما اغني عنه ماله وما كسب³⁸⁶

c- Kalkalenin nisbeten hafif olanı ise kelimenin ortasında bulunan ve ya kelime sonunda bulunup, üzerinde vakıf yapılmayan kalkale harflerinin telaffuzu esnasında oluşan kalkaledir.³⁸⁸ Misal; **فَيَطْمَع - يَقْتُلُونَ - لم يلد ولم يولد**

Kadim ulema'ya ait kaynak kitaplarda kalkale harflerinin kelimenin sonunda bulunup da üzerinde vakıf yapıldığı esnada meydana gelen kalkalenin en şiddetli kalkale olduğu ve buna kalkale-i kübra denildiği; kalkale harfinin kelimenin ortasında

³⁸³ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 99; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 2003, 261.

³⁸⁴ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 124-125; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 2003, 257-260; Tarhuni, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvid*, 469; Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 99.

³⁸⁵ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 212; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 1428, 260.

³⁸⁶ Tebbet, 111/2.

³⁸⁷ İhlas, 112/1.

³⁸⁸ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 101.

sakin olarak bulunduğu esnada meydana gelen nisbeten hafif kalkaleye, kalkale-i suğra denildiğine dair bir bilgiye rastlanılamamıştır.³⁸⁹

Tecvîd âlimleri, kalkale harflerine arız olan sesin keyfiyetinde ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda iki görüş vardır.

1-Cumhur ulemaya göre, sakın olan kalkale harfinden önceki harfinden harekesi ister damme (يُجْرُونَ), ister fetha (يَدْخُلُونَ), ister kesra olsun (لَمْ يَلِدْ) fark etmez kalkalenin sesi fetha harekeye meyilli olur.

2- Aralarında İbnu'l-Cezerî ve Mer'aşî gibi kıraat âlimlerinin de bulunduğu bir gruba göre ise sakın olan kalkale harfinin sesi kendisinden önce bulunan harfin harekesine meyilli olur. Eğer önceki harf dammeli ise damme harekeye, fethalı ise fetha harekeye, esreli ise esre harekeye meyilli olur.³⁹⁰ Ülkemizde icra edilen kıraat üslubunda bu görüş esas alınmaktadır.³⁹¹

Aralarında misliyet (idğam-ı mişleyn) ³⁹² وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا, cinsiyet (idğam-ı mütecaniseyn) ³⁹³ مَا عَبَدْتُمْ ve kurbiyyet (idğam-ı mütekaribeyn) ³⁹⁴ أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ bağlantısı bulunan iki harften sakın olan harfin, hareketli olan harfe uğraması sebebiyle oluşan idğam esnasında, sakın olan birinci harfte (müdğam) bulunan kalkale sıfatı terk edilir. Zira idğam kalkale sıfatının ortaya çıkmasına manidir.

Kalkale sıfatına sahip harflerin icrasında görülen yaygın hatalar:

1-Kalkale sıfatına sahip olan harflerin ana karakterlerini ve diğer lâzımî sıfatlarla olan münasebetlerine vakıf olmamak(cehr-şiddet).

2- قُطِبَ جِدِّ Harflerini sakın konumda icra ederken kalkale sıfatı hususunda özensiz davranmak, kalkale sıfatını ihmal etmek. Misal;

³⁸⁹ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 263-264.

³⁹⁰ Husarî, *Ahkâm-u Kiraati'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 102.

³⁹¹ Muhammed Salih Tanrıbuyruğu, *Muhitu't-Tecvîd ve Kur'ân-ı Kerîm Okuyuş Usûl Cetveli* (İzmir: Tibyan, 2012), 18.

³⁹² Hucûrat 49/12.

³⁹³ Kâfirun, 109/4.

³⁹⁴ Mürselat, 77/20.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِي وَيُعِيدُ وَهُوَ الْعَفُورُ الْوَدُودُ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ هَلْ
أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ بَلْ هُوَ قُرْءَانٌ مَجِيدٌ³⁹⁵

3-Kelime ortasında ve kelime sonlarında bulunan kalkale sıfatlı harflerin icra edilmesi esnasında kalkale sıfatının ölçülerini eşit tutmak. Misal; ³⁹⁶وَلَمْ يُلِدْ وَلَمْ يُولَدْ³⁹⁶ ve ³⁹⁷بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ³⁹⁷ ayetlerinde ayet sonlarındaki kalkale icraları ayet ortasında olanlardan daha belirgin olmalıdır.³⁹⁸

4-Kelimenin ortasında yer alan kalkalenin icra edilmesi esnasında, haddinden fazla vurgu yaparak kelimenin ter kibini bozmak. Misal; ³⁹⁹وَأَنَّ بَطْشَ رَبِّكَ³⁹⁹ , ⁴⁰⁰وَأَلَّذِي أَعْطَمَهُمْ⁴⁰⁰ , وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ⁴⁰¹ ayetlerinde kelime ortasında bulunan kalkale kelimenin ter kibini bozmayacak şekilde letafetle icra edilmesi gerekir.

5-Kelime manasından hareketle kalkale sıfatını icra ederken aşırı derecede vurgu yaparak harflerin letafetini gidermek ve istenmeyen seslerin çıkmasına sebep olmak.

6-Kelime veya ayet sonlarında şeddeli halde bulunan kalkale sıfatlı harflerini tek harf gibi okumak ve kalkaleyi şedde yokmuş gibi yapmak. Misal; تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ⁴⁰² ve ⁴⁰³لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَتَبَّتْ⁴⁰³ ayetlerinde kalkale, şeddeli harfin hakkı verildikten sonra sakın olan ikinci kalkale harfinde icra edilmelidir.

7-Sakin olan kalkale sıfatlı harfe kalkale haricinde ses vermek. “Sakin harfe ses vermek” diye adlandırılan bu durum kalkale sıfatlı harfler için de geçerlidir.

8-Sakin harfler kendileri ses kaynağı olmadıkları için seslerini bir önceki harfin harekesine tabi olarak alırlar. Kalkale esnasında bu kurala riayet etmemek. Misal; لَهُ

³⁹⁵ Buruc, 85/12-21.

³⁹⁶ İhlas 112/3.

³⁹⁷ Buruc 85/12.

³⁹⁸ İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 4.

³⁹⁹ Buruc, 85/12.

⁴⁰⁰ Kureyş, 106/4.

⁴⁰¹ Karia, 101/3.

⁴⁰² Tebbet, 111/1.

⁴⁰³ Ra'd, 13/14.

⁴⁰⁴ دَعْوَةُ الْحَقِّ ayetinde sakın konumdaki şeddeli قِ harfinin telaffuzu esnasında dudaklar bir önceki fetha harekeli حِ harfinin konumunda, فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَتِ غِيَابَتِ ⁴⁰⁵ الْجُبِّ ayetinde ise sakın konuma geçen şeddeli بِ harfinin seslendirilmesinde dudaklar bir önceki damme harekeli جِ harfinin konumunda olmalıdır.

9-İnce harften sonra gelen kalın kalkale harfini de ince okumak. Misal; دَعْوَةُ ⁴⁰⁶ الْحَقِّ ayetinde ince olan حِ harfinden sonra gelen kalın قِ harfinde, إِنَّ بَطْشَ ⁴⁰⁷ رَبِّكَ ayetinde ise ince olan بِ harfinden sonra gelen kalın طِ harfinde kalkale harflerinin seslerinin kalın olmasına ihtimam gösterilmelidir.

Çözüm önerileri: kalkale sıfatlı harflerin ana karakterlerini ve diğer sıfatlarla olan münasebetlerine vakıf olmak gerekir. قُطِبِ harflerini sakın hallerinde icra ederken özenli davranmak ve kalkale uygulamasını harfin kelimedeki konumuna göre gerçekleştirmek gerekir. Kelime ortasında bulunan kalkale harfi ile kelime sonunda bulunan kalkale harfini icra ederken kalkalenin belirginliği farklı olmalıdır. Kelime ortasında yer alan kalkale harfine, kelimenin ter kibini bozmayacak derecede nisbeten hafif bir kalkale uygulaması yapılmalıdır (kalkale-i suğra). Kelimenin sonunda veya ayet sonunda bulunan kalkale sıfatlı harflere ise kalkale uygulaması kâmil manada uygulanmalıdır(kalkale-i kübra). Kalkale-i kübra icra edilirken de aşırı derecede baskı uygulayarak harfin letafetinin yok edilmemesine dikkat edilmelidir. Kalkale harflerine kalkale sesi dışında bir ses takdir edilmemelidir. Kalkale sıfatlı harfler kelimenin sonunda şeddeli olarak bulunurlarsa şedde hali ihmal edilmeden her iki harfin hakkı verilerek, ikinci harf (sakın olan) üzerinde kalkale sıfatı icra edilmelidir. Kendileri ses kaynağı olmayan sakın kalkale harfinin (bu kural bütün sakın harfler için geçerlidir) sesleri “ma kabli”ne (kendisinden bir önceki harf) tabi kılınmalıdır.⁴⁰⁸ İnce harflerden

⁴⁰⁴ Ra'd, 13/14.

⁴⁰⁵ Yusuf, 12/15.

⁴⁰⁶ Ra'd, 13/14.

⁴⁰⁷ Buruc, 85/12.

⁴⁰⁸ “Tashih-i Huruf Dersleri Mehmet Ali KURT Harf Talimi - YouTube”, erişim: 21 Haziran 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=KtmrmITHYyA>; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”; DiyanetTV, “Kur'an Öğreniyorum 27.Bölüm | Kalkale”.

sonra gelen kalın kalkale harfini olması gerektiği gibi kalın okumaya özen gösterilmelidir.⁴⁰⁹

2.1.16. Tefeşsi Sıfatı

ظ Harfini telaffuz ederken sesin dil ile damak arasında yayılması, dağılması ve ظ harfinin mahrecine kadar uzaması anlamına gelen tefeşsi sıfatı, genel kabul görmeyen ihtilafli görüşlerin dışında tek harfe mahsus tezyin nitelikli bir sıfattır.⁴¹⁰ Tefeşsi sıfatına sahip olan ش harfi hakiki mahrecinden makul bir şekilde icra edilip, hems ve rihvet sıfatları ihmal edilmez ise tefeşsi sıfatı kendiliğinden gerçekleşmiş olur. Doğru mahrec tespiti ile beraber hems ve rihvet sıfatları kâmil manada icra edilince ayrıca tefeşsi sıfatı icra etme çalışması yapılmasına gerek olmayacaktır.⁴¹¹

Tefeşsi sıfatına sahip harfin icrasında görülen yaygın hatalar:

1-Tefeşsi sıfatına sahip olan ش harfinin harekeli, sakin ya da şeddeli konumda telaffuz edilmesi esnasında aynı harfte bulunan hems, rihvet ve istifale sıfatları birlikte düşünülmelidir. Bu sıfat ile alakalı en yaygın hata, mahrec bölgesine aşırı derecede baskı yapılarak ya da gerekli özen gösterilmeyerek ses ve nefes cereyanını tıkamaktır. Misal;

لَا يَلْفُ قُرَيْشٍ إِلَيْهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ⁴¹²

2.1.17. İstîtâle Sıfatı

İstîtâle sıfatı; sadece ض harfine ait kuvvetli bir sıfattır. Üzerine risaleler yazılan ض harfine ait bu sıfat, bölgelere göre uygulama farklılıkları görülen ve yer yer tartışmalara konu olan bir sıfattır. Tartışmaların merkezini dâd(ض) harfinin sesinin peltek kalın zâ (ظ) ve kalın tâ (ط) (Mısır ve Kuzey Afrikalılar) harflerine benzetilmesi oluşturmaktadır.⁴¹³ ض harfi kendisinde lisan'ın ve sesin aynı anda aktığı (uzadığı) bir harftir. Tecvîd uleması lisanın uzamasını; “mahrec yerinin uzun olması”, sesin

⁴⁰⁹ DiyanetTV, “Kur’an Öğreniyorum 27.Bölüm | Kalkale”.

⁴¹⁰ Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 272-273; Tarhunî, *Cemîu'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 79.

⁴¹¹ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 108-109.

⁴¹² Kureyş, 106/1-2.

⁴¹³ İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 131; Öge - Dokgöz, “Saçaklızâde'nin Mahrec ve Sıfatlar Konusundaki Tartışmalara Yaklaşımı”, 359.

uzamasını ise “rihvet” olarak isimlendirmişlerdir.⁴¹⁴ ض harfî sakin olduğu konumda rihvet sıfatına sahiptir ve sesinin akıtılması gerekir. Ancak yine ض harfinde bulunan cehr, isti'lâ ve İtbâk gibi kuvvetli sıfatlar sebebiyle ses, dil ile üst damak arasında hapsolmakta ve söz konusu kuvvetli sıfatlar rihvet sıfatının kâmil manada ortaya çıkmasını engellemektedir. Rihvet harflerinde her ne kadar ses akıtılacak olsa da bu akışın miktarı bir elif miktarı uzatmadan daha azdır.⁴¹⁵ Mahrec noktasına temas cihetiyle rihvet sıfatına sahip her bir harfin akıcılık oranı ve seslendirme keyfiyetleri de düşünüldüğünde cehr, rihvet, isti'lâ, itbâk ve ismat gibi ortak sıfatları haiz olan dâd(ض) harfinin sesinin zâ(ظ) harfine benzemesi kaçınılmaz görünse de ses tınıları ve eda keyfiyetleri birbirlerinden farklıdır.⁴¹⁶ ض harfî ile ilgili yaygın hatalar bu bilgiler ışığında değerlendirilecektir.

İstitalle sıfatına sahip ض harfinin icrasında görülen yaygın hatalar:

1-ض harfinin mahrec ve sıfatları hakkında gerekli teorik bilgiye vakıf olmamak ve özümseyememek.

2-ض harfini icra ederken bazı sıfatları ön plana çıkarıp bazı sıfatların telaffuza katkısını görmezden gelerek farkında olmadan hataya düşmek. Bu harf harekeli konumda iken cehr sıfatına sahiptir ve nefes akışı az olur. Harekeli ya da sakin konumda iken sadece rihvet sıfatına odaklanarak ısrarla olması gerekenden fazla nefes akıtmaya çalışılarak harfe mübalağalı vızıltılı bir ses takdir etmek. Misal;

⁴¹⁴ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 134; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 3; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvid*, 96; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 205; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 110-111; Cerisî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 58; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvid*, 2003, 272-274; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 73; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 216-219; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 230; Tarhunî, *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fi't-Tecvid*, 474; Ali, *Fıkhü't-Tecvid li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 52; Mahmud Mağnisi, *es-Seyfu'l Meshul fi Tashih-i'd-Dad ve 'z-Za ve 'r-Ra* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 23.

⁴¹⁵ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvidi'l-Kirâe ve Tahkik-i Lafzi't-Tilâve*, 134; Saçaklızâde, *Cuhdu'l-Mukill*, 161; Öge - Dokgöz, “Saçaklızâde'nin Mahrec ve Sıfatlar Konusundaki Tartışmalara Yaklaşımı”, 357.

⁴¹⁶ Cerisî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 49; N. Nihal İnce, “Geçmişten Günümüze Zâd Sesi Tartışmaları”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (2010): 170-173; Remzi Ateşyürek, “Dâd Harfinin Okunuş Özelliği Muhammed Mer'âşi (Saçaklızâde)'nin Hayatı ve Eserleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/20-21 (01 Mart 2005): 248-250; Mustafa Şenel, “Kur'an Harflerinin Mahrec ve Sıfatlarında Mübalağa: İfrat ve Tefrit”, *Journal of Turkish Studies* 10/Volume 10 Issue 14 (01 Ocak 2015): 699-718.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ⁴¹⁸; وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ⁴¹⁷

3-ض harfi sakin konumda iken rihvet sıfatına sahip olmasına rağmen sesi ve nefesi tamamen tıkayarak şiddet sıfatına dönüştürmek. Misal;

قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمْتِعْهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ⁴¹⁹

4-ض harfini د harfi gibi okuyarak sakin konumda kalkale yapmak. ض harfi hem mahrec hem de sıfatları itibariyle د harfinden tamamen farklıdır. ض harfi sakin konumda iken rihvet sıfatına sahip olduğu için telaffuzu esnasında makul ölçüde ses ve nefes cereyanının gerçekleşmesi gerekir. Misal;

تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ⁴²⁰

5-Mahrec yakınlığı sebebiyle ض harfini ط harfine dönüştürmek. Her ne kadar cehr, isti'la ve itbak gibi sıfatlarda ortak olsalar da her birisi müstakil birer harf olup kendilerine has mahrec ve ses tınılarının olduğu unutulmamalıdır.⁴²¹ Misal;

قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمْتِعْهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ⁴²²

6-ض Harfini sakin konumunda iken sesini diğer rihvet harfleri kadar uzatmaya, devam ettirmeye çalışarak mübalağalı arı vızıltısına benzer bir ses takdir ederek ظ harfine dönüştürmek. ض Harfi sakin konumunda rihvet harflerinden olsa da (rihvet-i mechure: ذ ز ض ظ غ و ی) ses ve nefes cereyanının diğer rihvet harflerindeki (rihvet-i mehmuse: ف ح ث ه ش خ ص) kadar akmasına mâni olmaktadır. Misal;

تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ⁴²³

Çözüm önerileri: Öncelikle ض harfinin temel karakteristik özelliklerine, sahip olduğu sıfatlara ve bu sıfatların birbirleriyle olan etkileşimine (sıfatlara bütüncül

⁴¹⁷ Kıyâme, 75/22.

⁴¹⁸ Fatıha, 1/7.

⁴¹⁹ Bakara, 2/126.

⁴²⁰ Mutaffifin, 83/24.

⁴²¹ Saçaklızâde, *Cuhdu 'l-Mukill*, 171; Öge - Dokgöz, “Saçaklızâde'nin Mahreç ve Sıfatlar Konusundaki Tartışmalara Yaklaşımı”, 359.

⁴²² Bakara, 2/126.

⁴²³ Mutaffifin,83/24.

bakış) vakıf olmak gerekir.⁴²⁴ ض harfi harekeli iken cehr sıfatı aktif olduğu için ısrarla nefes akıtılmaya çalışılmamalıdır. ض harfi, sakin konumda iken rihvet sıfatına sahiptir ve sesin bir miktar akması gerekmektedir. Bu harfe şiddet sıfatı tatbiki yapılmamalıdır. Bu şiddet sıfatı uygulaması bir ileri aşamaya taşınarak kesinlikle kalkaleye dönüştürülmemelidir. Ülkemizde ölçeğinde yaygın olan hata; sadece rihvet sıfatı ön planda tutularak ض harfinin sesini diğer rihvet sıfatlı harfler (rihvet-i mehmuse: فحثة شخص س) kadar akıtmaya çalışma gayretidir. Bu durum rihvet-i mechure'den olan ض harfine mübalağalı arı vızıltısına benzeyen (ظ)sesinin bulaşmasına sebep olmaktadır.⁴²⁵ Ancak unutmamak gerekir ki her harfin cüzî mahreci birbirinden ayrıdır. Benzerlik mevcut olsa bile hiçbir harf tamamen diğerinin aynısı şeklinde telaffuz edilemez.⁴²⁶ ض Harfi ile ط harfi arasındaki ince nüansı güzel kavramak ve icrayı buna göre gerçekleştirmek gerekir. Böylece ض harfinin sesinin ط harfine benzemesinin önüne geçilmiş olacaktır. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerîm kendilerinin lisanı ile nazil olmuş, binlerce yıldır bu kelamı konuşan ve Kur'ân-ı Kerim'i tilavet eden Arap toplumu fem-i muhsin okuyucularından ض harfine ait bu şekilde bir seslendirmeye şahit olunmaması yabana atılmaması gereken kıymetli bir hareket noktasıdır. Bir anektod ile meseleyi desteklemeye çalışırsak;

Evladının; ana dilinden başka bir de İngilizce eğitimi almasını isteyen bir aile, evladını İngilizce'yi en orijinal aksanıyla, en doğru şekilde öğrenebilmesi için İngilizcenin en temiz aksan ile konuşulduğu, muhtemelen İngiltere'nin bir kentine gönderecektir. Evladının; bu kentte almış olduğu eğitimi ve dil aksanını tartışmasız, iftiharla kabul edecektir. Durum böyle iken, en doğru Kur'ân aksanını, harflerin mahreçlerinin ve sıfatlarının pratik uygulamasını; Kur'ân-ı Kerîm kendi dilleri ile nazil olmuş, Arapça'nın lisanının sahibi olan fem-i muhsin Kur'an okuyucularından öğrenilebileceği gerçeğinin yabana atılması da makul görünmemektedir.

⁴²⁴ islam ve ihsan - ilamtv, "Dat Harfi Nasıl Okunur? - Fatih Çollak", 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=2EAOFGuFsk>.

⁴²⁵ Mağnisi, *es-Seyfu'l Meslul fi Tashih-i'd-Dad ve'z-Za ve'r-Ra*, 23; İnce, "Geçmişten Günümüze Zâd Sesi Tartışmaları", 170-173; Ateşyürek, "Dâd Harfinin Okunuş Özelliği Muhammed Mer'âşî (Saçaklızâde)'nin Hayatı ve Eserleri", 248-250; Ali Haydar Ergüneş, "Dad Harfi - ض - Eymen Suveyd", 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=GOSXnI1Wht4>.

⁴²⁶ Öge - Dokgöz, "Saçaklızâde'nin Mahreç ve Sıfatlar Konusundaki Tartışmalara Yaklaşımı", 361.

2.1.18. Tekrir Sıfatı

Tekrir sıfatı; ۛ harfine mahsus lâzımî bir sıfattır. ۛ harfinin telaffuzu esnasında dil ucunun titremesini ifade eder. Dilin ucuna yakın olan kısmını üst damağa sıkıca basarak oradan ayrılmaksızın sürçer gibi titremesidir.⁴²⁷ Dil ucunun yumuşak kalması ve üst damaktan ayrılması ۛ harfinin mükerrer telaffuzu anlamına gelir ki bu tekrarlar(r r r) istenmeyen hatalı seslerdir.⁴²⁸ Burada kastedilen tekrar ve titreme durumu iri taneler şeklinde olmayıp dilin ucuna yakın olan bölümünü üst damağa sıkıca bastırdıktan sonra telaffuz süresince oradan ayırmaksızın sesin sürçer gibi titreyerek çıkmasıdır. Harfin sesindeki tekrar işlemi belirgin şekilde gerçekleşirse buna tekrar sıfatının izharı denir ki bu istenmeyen durumdur. Tekrir sıfatında aslolan ۛ harfinin araları ayrılacak şekilde tekrarının ihfasıdır. Bununla birlikte, bu ihfa hadisesinde mübalağaya gidilerek tekrar sıfatının tamamen kaybolmasından da sakınmak gerekir. Bu hata dilin üst damaktan ayrılması ve gevşek tutulmasından kaynaklanmaktadır.⁴²⁹

ۛ Esasen ince karakterli bir harf olmakla beraber harekesine göre veya bulunduğu konum itibarıyla hem ince hem de kalın okunabilen kendisine has kuralları olan bir harftir.⁴³⁰ Kalın ya da ince olarak icra edilmesine bağlı olarak dilin konumu farklılık arz etmektedir.

Tekrir sıfatına sahip olan ۛ harfinin icrasında görülen yaygın hatalar:

1-Bulduğu konuma göre hem ince hem de kalın okunabilen ۛ harfine ait teorik bilgiye vakıf olmamak ve özümseyememek. Misal;

⁴²⁷ el-Mekkî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*, 131-132; İbnu'l-Cezerî, *Manzûmetu'l-Mukaddime*, 3; İbnu'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 95; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 204; Aliyyül'l-Kârî, *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*, 108; Cerîsî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 57-58; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 269-271; el-Harazî, *Buğyetu'l Mürid Min Ahkami't Tecvîd*, 286; Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 285; Yavuz, *Tecvîd ve Kırâat İlmi Terimleri Sözlüğü*, 143.

⁴²⁸ DiyanetTV, “Kur’an Öğreniyorum 2. Sezon 17.Bölüm | Ra Harfi”, 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=97tzZVdXLdI>; Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş”.

⁴²⁹ Husarî, *Ahkâm-u Kiraeti'l Kur'ân-i'l-Kerim*, 106; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 214; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kiraeti'l Aşr*, 204; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 2003, 270.

⁴³⁰ Tashih-i Huruf Dersleri, “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri 3- Harflerin mahreçleri (harflerin sıfatları)”, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=DUKKeji9Ehw>.

وَالْفَجْرِ: وَلَيَالٍ عَشْرٍ: وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ: وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ: هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرِ⁴³¹

2- Harfinin telaffuzu esnasında dil ucunu gevşek bırakmak suretiyle ر harfinin tekrarına sebebiyet vermek. (r r r g). Misal;

الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ وَاللَّجْمُ وَالشَّجْرُ بِسُجْدَانِ⁴³²

3- harfını sakın veya şeddeli konumunda telaffuz ederken beyniye sıfatının gereği olarak harfin sesini orta derecede akıtmayarak şiddet sıfatına dönüştürmek. Misal;

أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيُقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أُمَّرٍ مُّسْتَقِيرٌ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ حِكْمَةٌ بَلِغَةٌ فَمَا تُغْنِ التُّدْرِي فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكْرٍ خُشَعًا أَبْصَرُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ⁴³³

4-Şeddeli ر harfi üzerinde vakıf yapılırken beyniye sıfatının ve şeddenin hakkını vermemek. Misal;

وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيُقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أُمَّرٍ مُّسْتَقِيرٌ⁴³⁴

Çözüm önerileri: Öncelikle ر harfinin ana karakterini; asıl itibariyle ince harflerden olup bazı özel hallerde kalın da okunabileceğini, ince ve kalın okunduğu hallerdeki mahrec noktasının yanı sıra icra edilmesi esnasında dilin konumu ve hangi keyfiyetle icra edilmesi gerektiği hususu tam manasıyla kavrandığı zaman, ر harfi en kâmil manada icra edilmiş olur.⁴³⁵

⁴³¹ Fecr,89/1-5.

⁴³² Rahman, 55/1-6.

⁴³³ Kamer, 54/1-7.

⁴³⁴ Kamer, 54/2-3.

⁴³⁵ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 214-215; DiyanetTV, “Kur'an Öğreniyorum 2. Sezon 17.Bölüm | Ra Harfi”; islam ve ihsan - ilamtv, “Ra'nın Hükümleri - Ra Harfi Nereelerde Kalın Okunur? (Tecvid Dersleri - Hayri Ünal)”, 2017, https://www.youtube.com/watch?v=uTAE0YqD_aI.

2.1.19. İnhiraf Sıfatı

İnhiraf sıfatı; kendilerinde bu sıfat bulunan ل، ر harflerinin telaffuzu esnasında, dilin yukarıya veya geriye meyletmesidir. Meyletme işlemi ر harfinde dilin üst cihetine (geriye) doğru, ل harfinde ise dilin ucuna doğru (ileriye) dur.⁴³⁶

İnhiraf sıfatına sahip olan harflerin icrasında görülen yaygın hatalar:

1-Mahrec itibariyle biri yakınlığı olan bu iki harfin çıkış yerlerini sağlıklı tayin edememek. Misal;

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ إِلَهِ النَّاسِ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ مِنَ الْخَيْتَةِ
وَالنَّاسِ⁴³⁷

Çözüm önerileri: ل، ر Harflerinin telaffuzu esnasında bu harflerin çıkış noktaları (cüz'î mahrec) sağlıklı tespit edilip dil üst damağa doğru bir biçimde konumlandırıldığı zaman bu harflerin icrası sağlıklı olarak gerçekleştirilmiş olur. Bu iki harfe ait toplam sıfatlar bir bütün halinde düşünülmelidir.

2.1.20. Lîn Sıfatı

Lîn sıfatı; kendilerinde lîn sıfatı bulunan و، ي harflerinin, zorluk çekmeden kolaylıkla telaffuz edilmesini ifade etmektedir. Bu iki harf telaffuz ve nutuklarındaki kolaylık sebebiyle bu ismi almışlardır. Söz konusu harflerin lîn harfi olabilmeleri için kendileri sakin, kendilerinden önceki harflerin harekesi ise fetha olmalıdır. Lin harflerinden sonra sakin bir harf gelirse medd-i lin meydana gelir.⁴³⁸

لَا يَلْفُ قُرَيْشٍ إِيْلَفِهِمْ رَحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ
خَوْفٍ⁴³⁹

Lîn sıfatının icrası esnasında yapılan en bâriz hatâları; bu iki harfi olması gereken mahrec konumlarında zikretmemek ve icra esnasında bu harflerin seslerini genize intikal ettirerek ğunneli telaffuz etmektir. Oysa ğunne, bu iki harfin sadece

⁴³⁶ Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 178; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 213-214; Hamed, *Dirasetu's Savtiyye İnde Uleami't Tecvîd*, 1428, 269.

⁴³⁷ Nas, 114/1-6.

⁴³⁸ el-Harazî, *Buğyetu'l Mürîd Min Ahkami't Tecvîd*, 285; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 213.

⁴³⁹ Kureyş, 106/1-4.

idğam-ı meal ğunne tecvîd kuralının icrası esnasında bulunmalıdır. Bu problem söz konusu iki harfi mahreçlerinin gerektirdiği şekilde icra ederek ve sesi genize kaçırmama hususunda özenli davranarak giderilmelidir.

2.1.21. Ğunne Sıfatı

Ğunne; kendisinde ğunne sıfatı bulunan ن، م harflerinin telaffuzu esnasında dilin ameli olmaksızın⁴⁴⁰ bu harflere tabi olarak genizden gelen ses akıntısıdır.⁴⁴¹ Ğunne sıfatı lâzımî sıfatlardan olması hasebiyle bu iki harfin hem harekeli hem de sakin (tenvin dâhil) hallerinde olmakla beraber, sakin hallerinde daha kuvvetli olarak zahir olur. Ğunne sırasıyla en çok; bu iki harf sakin olup başka bir harfe idğam olunurken, sonra ihfa olunurken, sonra izhar halinde, en hafifi ise bu harflerin harekeli oldukları hallerindedir. ن، م harfleri şeddeli olarak icra edilmeleri esnada ğunnenin ölçüsü medd-i tabi kadar yani iki hareke miktarıdır.⁴⁴² Misal;

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا أَبْتَلْنَاهُ رَبُّهُ، فَأَكْرَمَهُ، وَنَعَّمَهُ، فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ، وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلْنَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ، فَيَقُولُ رَبِّي أَهْنَنِ⁴⁴³

Ğunne sıfatı ن، م harflerinin zatından ayrılması mümkün olmayan lâzımî bir sıfat olduğu için bu iki harf mahreçlerinden makul bir şekilde icra edildikleri anda ğunne sıfatı da zahir olacaktır. Özellikle dikkat edilmesi gereken husus şeddeli ن، م harflerinin tutularak okunması gerektiğidir. Bu iki harfin içerisinde bulunduğu ğunne sıfatlı tecvîd uygulamalarında ğunne'nin ölçüsünün ne kadar olacağı ve bu ölçünün standardının nasıl oluşturulacağı konusu da dikkat edilmesi gereken diğer bir noktadır. Fem-i muhsin nezaretinde sema ve arz metotlarıyla bolca pratik uygulama yapılarak kıraatte ve tilavette arzu edilen standart oluşturulacaktır. ن، م harfleri sakin halde iken, üzerlerinde vakıf yapılırken ya da bu harfler izhar ile okundukları esnada yine ğunne sıfatı ihmal edilmemelidir. Sakin konumda bulunan ن، م harflerinin ğunne ölçüsü beyniyye sıfatının ölçüsü kadar olmalıdır, o da iki hareke miktarıdır. Çünkü bu iki harf sakin konumda buldukları esnada ayrıca beyniyye sıfatına sahiptirler.

⁴⁴⁰ İbn Manzûr, “ğnn”; Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 473.

⁴⁴¹ İbn Manzûr, “ğnn”; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 220.

⁴⁴² Tarhunî, *Cemû'l Mütûn fi Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 473-474; Ali, *Fıkhü't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*, 54-55.

⁴⁴³ Fecr,89/15-16.

Hulasa olarak; Türkçe’de güzel ve etkili konuşabilmede nasıl ki diksiyon eğitimi, yani ses organlarının doğru sesleri çıkarabilecek şekilde eğitilmesi gerekliyse aynı eğitim ve hassasiyet sağlıklı ve güzel bir Kur’ân tilâveti için de elzemdir. Harflerin mahrec ve sıfatlarından başlayarak dudakların alması gerekli olan durum ve tavırlara kadar gerekli olan eğitimleri tedricen ikmal etmek önem arz etmektedir. Eski kaynaklarda hakkında detaylı malumat bulunmayan, yakın zamana kadar sadece uygulamada mevcut olup ilk defa Ali Rıza Sağman’ın müstakil başlık altında ele aldığı; “tilâvet esnasında dudakların usûl ve kaidelere uygun olarak hareket etmesi” anlamına gelen “dudak talimi” eğitimi de ihmal edilmemelidir.⁴⁴⁴

Her bir sıfat için görülen hataları ve çözüm önerilerini ayrı ayrı sunduktan sonra bu hataların giderilmesinde uygulanması gereken genel yöntemler sıralı olarak şu şekilde ifade edilebilir:

1-Kişi Kur’ân-ı Kerîm eğitimi noktasında seviyesini yeterli görmemeli, kendisini geliştirmeye değer kabul etmelidir.

2-İyi bir Kur’ân okuyucusunun her şeyden önce Kur’ân harflerini doğru okumayı öğrenmesi gerekir. Bunun ise Tashîh-i Hurûf (harflerin doğru okunması) ve talim derslerinin dikkatle ve özenle okunup öğrenilmesiyle mümkün olabileceği unutulmamalıdır.

3- Öncelikle, öğretilecek harfler öğrenciye ya da grup halindeki hedef kitleye Fem-i Muhsin öğreticiden dinlettirilmelidir.

4-Münferit ya da koro halinde aynı sistematik ile talebeler dinlenilmeli, bu yöntemle seslendirmede birliktelik sağlanmalı ve ilk adımdan itibaren meydana gelen hatalar tespit edilip düzeltilmelidir.

5- Grup halinde okumada ses, kelime ve telaffuz birliği sağlanarak ders pekiştirilinceye kadar koro halinde okumaya devam edilmelidir.

⁴⁴⁴ Sağman, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*, 38; Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 329; Pakdil, *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*, 110; Ayşe Pehlivan - Ali Öge, “Nitelik Bağlamında Kur’an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme”, *Journal of Analytic Divinity* 5/2 (15 Haziran 2021): 49-73.

6- Grup halinde okumalardan sonra her talebe harf bazında teker teker dinlenerek gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra bir sonraki harfe-aşamaya geçilmelidir.

7- Hatalar büyükten küçüğe doğru tedrici olarak düzeltilmeli birdenbire aşırı derecede yüklenmemeye, bıkkınlığa ve ümitsizliğe sebebiyet verilmemelidir.

8- Hedef kitle arasındaki seviye farkı gözetilerek bu yönde gerekli tedbirler alınmalı ve kalfa sisteminden istifade edilmelidir.

9- Yazılı, görsel ve işitsel materyallerden azami derecede istifade edilmelidir.

10- Talim dersi sonrası geri dönüşümler her bireyden mutlaka dinlemelidir.⁴⁴⁵

11- Bu sayılanlarla birlikte Kur'ân'ı Kerîm'i en doğru şekilde okumanın nitelikli bir eğitimin mahsulü olduğu; bu bağlamda öğretmen, öğrenci, ortam, eğitim ilke ve metotlarının da ailede değil nitelikli olması gerektiği hatırdan çıkarılmamalıdır.⁴⁴⁶

⁴⁴⁵ Tashih-i Huruf Dersleri, "Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş"; "Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri 2- Harflerin isimleri - YouTube", erişim: 11 Mayıs 2022, https://www.youtube.com/watch?v=TERz0ABBNgI&list=PLP7Ar22aM_TExhufIPNgqQjUd5D30XT61&index=3; islam ve ihsan - ilamtv, "Fatih Çollak Harf Talimi".

⁴⁴⁶ Pehlivan - Öge, "Nitelik Bağlamında Kur'an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme", 69-70.

SONUÇ

Kur'ân harfleri, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah kelamı olması ve bu alfabe ile oluşan Kur'ân kelimelerinin ihtiva ettiği mananın murad-ı ilahi'den başka bir manaya dönüşmemesinin elzem olması hasebiyle Müslümanlar açısından diğer bütün dillere göre daha fazla bilgi ve özeni hak etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'i en doğru şekilde okuma, dinleme, anlama ve yaşama keyfiyeti bizzat Kur'ân ve Hz. Peygamber tarafından beyan edilmiştir. Bu bakımdan Kur'ân'ın lafızları ilk indirildiği haliyle; mahreciyle, sıfatıyla, tecvidiyle, üslûbuyla, mânâya uygun vakıf ve ibtidâsıyla ve diğer elzem kaideleriyle mânâ odaklı okunmalı, bu yetkinliği elde edebilmek için de alınması gereken eğitimler en sağlıklı şekilde ikmal edilmelidir.

Çalışmamız süresince yapılan gözlemlerde; halkının kahir ekseriyeti Müslüman olan ve Kur'ân eğitiminin çok yoğun bir şekilde yürütüldüğü ülkemizde tespit edilen sorunların başında ihtiyaca cevap verecek sayıda fem-i muhsin hoca yetersizliği gelmektedir. Bununla birlikte bir tarafta azımsanmayacak yaygınlıkta; çoğunlukla kadim literatürümüzden ve sahih bilgiden habersiz, çağdaş çalışmaların özümsemediği, kulaktan kulağa ve hatadan hâlî olmayan şifahi bilgi ve icraların iç içe devam ettiği karmaşık bir Kur'ân eğitim sürecinin devam ettiği; Kur'ân eğitiminin akademik yönünü üstlenen İmam Hatip Okulları, İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde ise nitelikli pratik uygulama eksikliği üzümlere müşahede edilmektedir.

Temelde kişi, cemaat ve meşrep taassubuna göre şekillenmemiş kâmil manada icazetli fem-i muhsin sahibi Kur'ân öğreticileri yetiştirilmeli, bir plan çerçevesinde sayılarının çoğaltılması çalışmaları yapılmalı, hasbel kader Kur'ân-ı Kerîm öğreten herkese fem-i muhsin payesi verilmemelidir. Bu yöntem ile kendisi tartışmalı konuma düşen “fem-i muhsin” üzerindeki tartışmalar sonlandırılmalıdır. Son zamanlarda gerek Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki eğitim merkezleri, gerekse de bu eğitim merkezlerinde yetişip icâzetlerini alan uzman Kur'ân-ı Kerîm öğreticileri aracılığı ile Tashih-i hurûf kursları açılmalı ve bu eğitimlerin silsile yoluyla en ücra köşelere kadar yayılmaları sağlanmalıdır. Kadim birikimimizden objektif olarak istifade ettikten sonra günümüz imkânlarıyla mezcedilmiş modern Kur'ân eğitimi metotlarının uygulanması, atılması gereken diğer önemli bir adımdır. Böylelikle Kur'ân

öğretiminin ilk basamağını oluşturan köy-mahalle camii ve Kur'ân Kurslarında fem-i muhsin nezaretinde Kur'ân-ı Kerîm eğitimi verilmiş olup ilk andan itibaren Kur'ân-ı Kerîm eğitim ve öğretimi en doğru şekilde gerçekleştirilerek temelin hatalı atılması gibi en büyük problemlerden birisi ortadan kaldırılmış olacaktır. Bazı ilim merkezlerindeki kıraat, tashîh-i huruf, tecvîd ve tâlim alanındaki eksikliği ortadan kaldırmaya yönelik olarak yapılan kurumsal düzenlemeler takdire şayan olmakla beraber problemin tam manasıyla çözümü için planlı, daha titiz ve istikrarlı çalışmalar yürütülmelidir.

Araştırma ve gözlemlerimizin neticesi olarak; çalışmamızda üzerinde durduğumuz hususlar, bu noktalara olan tenkitlerimiz ve sunduğumuz çözüm yolları doğrultusunda fem-i muhsin üstat nezaretinde yapılacak istikrarlı, planlı ve titiz çalışmalar neticesinde harflerin mahrec ve sıfatlarının icra edilmesi noktasında görülen yaygın hatalar büyük oranda giderilmiş olacaktır. Sıfatların icrasında isbat-ı vücud yapmamak, ifrat ve tefritten kaçınmak ile birlikte bu ilmin tahsilini her şeyden evvel Allah rızası için yapmanın muvaffakiyete katkı sağlayacak en büyük etken olduğu da hatırdan çıkarılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Ali Haydar Ergüneş. “Dad Harfi - ض - Eymen Suveyd”. 2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=GOSXnI1WHt4>.
- Ali, Muhammed İsmail. *Fıkhu't-Tecvîd li Tilâveti'l Kur'âni'l-Mecîd*. Kâhire: Dâru's-Sekâfiyye, 2004.
- Aliyyül'l-Kârî, Ebu'l-Hasan Nureddîn Ali b. Sultan el-Herevî. *el-Minehu'l Fikriyyeh bi-Şerhi Mukaddimetü'l-Cezerî*. Dımaşk: Darü'l-Gavsani li'd-Diraseti'l-Kur'âniyye, 2012.
- Ateşyürek, Remzi. “Dâd Harfinin Okunuş Özelliği Muhammed Mer'âşî (Saçaklızâde)'nin Hayatı ve Eserleri”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/20-21 (01 Mart 2005): 237-252.
<https://doi.org/10.17120/omuifd.93508>.
- Bakırcı, Fetullah. *Kur'ân Kıraatinde Fem-İ Muhsin Kavramı*. Yüksek Lisans, Sabahattin Zaim, 2020.
- Bolelli, Nurettin. *Belâğat*. 17. Bs. İstanbul: İFAV, 2017.
- Cerîsî, Muhammed Mekkî Nasr. *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid*. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Çakıcı, İrfan. “Kur'an Tilavetinde Nitelik Sorunu”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/1 (30 Haziran 2018): 147-175. <https://doi.org/10.33420/marife.397034>.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân Okuma Esasları*. 17. Bs. Bursa: Emin, 2013.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-. *et-Taḥdîd fi'l-İtkân ve't-Tecvîd*. Bağdat: Mektebeti Dâri'l-Enbâr, 1988.
- Diyanet TV. “Kur'an-ı Kerim'i Yüzünden Okuma Finali Diyanet TV”. 2016.
<https://www.youtube.com/watch?v=WRjfbWIMkyE>.
- DiyanetTV. “Kur'an Öğreniyorum 1.Bölüm | Kur'an Harflerinin Şekilleri ve İsimleri”. 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=Pw6SPinr1CU>.
- DiyanetTV. “Kur'an Öğreniyorum 2. Sezon 17.Bölüm | Ra Harfi”. 2014.
<https://www.youtube.com/watch?v=97tzZVdXLdI>.
- DiyanetTV. “Kur'an Öğreniyorum 6.Bölüm | Kesra Hareke (Esre Hareke)”. 2013.
<https://www.youtube.com/watch?v=qq7RmFowUtE>.

- DiyanetTV. “Kur’an Öğreniyorum 27.Bölüm | Kalkale”. 2014.
<https://www.youtube.com/watch?v=pJ4EeV3txWc>.
- Durmuş, İsmail. “Harf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XVI: 158-163.
 İstanbul: TDV, 1997.
- Dursun, Abdurrahim. *Kıraat İminde Uygulama Sorunları ve Yaygın Hatalar*. Yüksek Lisans, Atatürk, 2016.
- Egin, Osman - Öresin, Hüseyin. *Kur’ân Öğreniyorum*. Ankara: DİB, 2015.
- Ensârî, İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el- - Çiftci, Ali. “Harflerin İsimleri, Yapıları ve Özellikleri”. *Marife* 12/1 (31 Mayıs 2012): 185-188.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.3344316>.
- Fârâbî. *Kitâbü'l-Hurûf*. Beyrut, 1990.
- Gülle, Sıtkı. *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*. İstanbul: Huzur, 2005.
- “Hafız Davut Kaya Ders-6 (Kalın ve İnce Harfler)”. 2016.
<https://www.youtube.com/watch?v=29tLzGWeVcA>.
- Hâkânî, Ebû Muzâhim Mûsâ b. Ubeydullâh b. Hâkân. *Manzûmetu'l-Hâkânî*. Mektebetu Evlâdi’s-Şeyh, t.y.
- Hamed, Ğanim Kaddurî. *Dirasetu’s Savtiyye İnde Uleami’t Tecvîd*. 2. Bs. Amman: Daru Ammar, 1428.
- Hamed, Ğanim Kaddurî. *Dirasetu’s Savtiyye İnde Uleami’t Tecvîd*. Amman: Daru Ammar, 2003.
- Harazî, Muhammed Mehdi el-. *Buğyetu’l Mürîd Min Ahkami’t Tecvîd*. 2. Bs. Beyrut: Beşâiri’l-İslâmî, t.y.
- “Harflerin Sıfatları 1 (Hayri Ünal) - YouTube”. Erişim: 20 Haziran 2022.
<https://www.youtube.com/watch?v=YeXGsVt3CGo>.
- “Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri 2- Harflerin isimleri - YouTube”. Erişim: 11 Mayıs 2022.
https://www.youtube.com/watch?v=TERz0ABBNgI&list=PLP7Ar22aM_TE_xhufIPNgqQjUd5D30XT61&index=3.
- Husarî, Muhammed Halil el-Mısri. *Ahkâm-u Kiraeti’l Kur’ân-i’l-Kerim*. Beyrut: Daru’l Beşeri’l İslâmiyye, 1424.
- Hüzelî, Ebû’l-Kasım Yusuf b. Ali b. Cübare el-. *el-Kâmil fi’l-Kirâati’l-‘Aşr*. Mısır: Müessesetu Sema, 1428.

- İbn Manzûr. “cvd”. *Lisânü'l-A'rab*. Beyrut: Dâru'l-Sadr, 1299.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-Arab*. t.y.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem el-Ensârî. “acm”. *Lisânü'l-A'rab*. Beyrut: Dâru'l-Sadr, 1299.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem el-Ensârî. “ğnn”. *Lisânü'l-A'rab*. Beyrut: Dâru'l-Sadr, 1299.
- İbnu'l-Cezerî. *Tahbirü't-Teysir fi Kıraati'l-Aşer*. İstanbul: Süleymaniye Ktp, t.y.
- İbnu'l-Cezerî, Muhammed bin Muhammed ed-Dımeşkî. *en-Neşr fi'l Kıraeti'l Aşr*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424.
- İbnu'l-Cezerî, Muhammed bin Muhammed ed-Dımeşkî. *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvid*. 1. Bs. Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 1405.
- İbnu'l-Cezerî, Muhammed bin Muhammed ed-Dımeşkî. *Manzûmetu'l-Mukaddime*. 4. Bs. Cidde: Dâru Nûri'l-Mektebe, 1427.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr. *Zînetü'l-Fuzalâ'*. Beyrut, 1407.
- İnce, N. Nihal. “Geçmişten Günümüze Zâd Sesi Tartışmaları”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 30 (2010): 165-180.
- islam ve ihsan - ilamtv. “Dat Harfi Nasıl Okunur? - Fatih Çollak”. 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=2EAOFMGuFsk>.
- islam ve ihsan - ilamtv. “Fatih Çollak Harf Talimi”. 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=6B01T8fWltI>.
- islam ve ihsan - ilamtv. “Harflerin Sıfatları 2 (Hayri Ünal)”. 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=jjoXUdyK5yo>.
- islam ve ihsan - ilamtv. “Harflerin Sıfatları 3 (Hayri Ünal)”. 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=BBZOervCM9E>.
- islam ve ihsan - ilamtv. “Harflerin Sıfatları 4 (Hayri Ünal)”. 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=ziU8fwWXzRw>.
- islam ve ihsan - ilamtv. “Harflerin Sıfatları 5 (Hayri Ünal)”. 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=k8wNzo23F4o>.
- islam ve ihsan - ilamtv. “Ra'nın Hükümleri - Ra Harfi Nerelerde Kalın Okunur? (Tecvid Dersleri - Hayri Ünal)”. 2017. https://www.youtube.com/watch?v=uTAE0YqD_aI.

- Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: İFAV, 2009.
- Koyuncu, Recep. "İdeal Kur'an Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 49 (15 Aralık 2020): 291-324. <https://doi.org/10.17120/omuifd.782798>.
- Kurt, Yaşar. "Ca'berî ve el-Vâdiha fî Tecvîdi'l-Fâtiha Adlı Eseri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (01 Nisan 2012): 153-194.
- Mağnisi, Mahmud. *es-Seyfu'l Meslul fî Tashih-i'd-Dad ve'z-Za ve'r-Ra*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Mekke ve Medine. "Kalın ve İnce Harfler ve Okunuşları (Tecvidli Kuran Öğreniyorum 6. Ders)". 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=yW2dFJRbyu8>.
- Mekkî, Ebî Muhammed. b. Ebî Talib el-Kaysî el-. *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe ve Tahkîk-i Lafzi't-Tilâve*. Amman: Daru Ammâr, 1417.
- Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-. "Nâşirlerin Mukaddimesi". *el-Hurûf*. Amman, 1403.
- Okiç, Tayyip. *Tefsîr ve Hadîs Usûlünün Bazı Meseleleri*. İstanbul: Nûn, 1995.
- Öge, Ali. "Rivâyet ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertîl Âyetlerinin Yorumlanma Biçimi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 25 (01 Haziran 2015): 27-61.
- Öge, Ali - Dokgöz, Fatih. "Saçaklızâde'nin Mahreç ve Sıfatlar Konusundaki Tartışmalara Yaklaşımı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (31 Mart 2022): 339-365. <https://doi.org/10.33415/daad.932556>.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*. 10. Bs. İstanbul: İFAV, 2016.
- Pehlivan, Ayşe - Öge, Ali. "Nitelik Bağlamında Kur'an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme". *Journal of Analytic Divinity* 5/2 (15 Haziran 2021): 49-73.
- Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr er-. *Muhtâru's-Sihâh*. Karaçi: Dâru'l-İşârât, 2003.
- Saçaklızâde, Muhammed b. Ebî Bekr el-Mer'aşî. *Cuhdu'l-Mukill*. Ürdün: Daru Ammâr, 1429.
- Sağman, Ali Rıza. *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*. İstanbul: Bahar, t.y.
- Salim, Mahmud Safvet. *Feth-u Rabbi'l-Beriyye Şerhu'l-Mukaddimetu'l-Cezeriyye fî İlmi't-Tecvîd*. Cidde: Mektebeti Ravei'l Memleketi, 1430.

- Sibeveyhi, Ebu Bişr Amr b. Osmân b. Kanber El-Hârisi. *el-Kitâb*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Sindî, Abdülkayyûm b. Abdülğafûr. *et-Teshîl fî Kavâidi't-Tertîl*. 3. Bs. Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 1427.
- Şenel, Mustafa. "Kur'an Harflerinin Mahrec ve Sıfatlarında Mübalağa: İfrat ve Tefrit". *Journal of Turkish Studies* 10/Volume 10 Issue 14 (01 Ocak 2015): 699-699. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8558>.
- Tarıbuuyruğu, Muhammed Salih. *Muhitu't-Tecvîd ve Kur'ân-ı Kerîm Okuyuş Usûl Cetveli*. İzmir: Tibyan, 2012.
- Tarhunî, Abdirrahîm. *Cemû'l Mütûn fî Tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerim*. Kâhire: Dâru'l-Hadis, 2006.
- Tarhunî, Abdirrahîm. *Hidayetu'l-Murid ile Şuruh-i Metni İbni'l-Cezeriyyi fî't-Tecvîd*. Kâhire: Dâru'l-Hadis, 2008.
- Tashih-i Huruf Dersleri. "Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri 3- Harflerin mahreçleri (harflerin sıfatları)". 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=DUKKeji9Ehw>.
- Tashih-i Huruf Dersleri. "Hasan Hüseyin Varol Tashih-i Huruf dersleri A) 1- Giriş". 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=wx5cBcK7mX0>.
- "Tashih-i Huruf Dersleri Mehmet Ali KURT Harf Talimi - YouTube". Erişim: 21 Haziran 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=KtmrmITHYyA>.
- Tuğral, Rahim. *Ana Hatlarıyla Kur'ân Tecvîdi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2018.
- Ubeydî, Fethi. *Kulliyetu't-Tecvîdi ve'l-Kiraet*. 1. Bs. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009.
- Yavuz, Fırat. *Tecvîd ve Kırâat İlmi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İlk Harf, 2018.
- "Yaygın Tilavet Hataları". Erişim: 11 Mayıs 2022. <https://slideplayer.biz.tr/slide/9299338/>.
- Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*. İstanbul: MÜİFV, 1996.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-. *el-Bürhân Fi Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, 1391.
- Zeynuddîn, Nâci. *Muşavverü'l-Hattî'l-Arabî*. Bağdat, 1388.